ฉบับพิเศษ
ศิลปวัฒนธรรม

A History of the Thai-Chinese

ประวัติจีนกรุงสยาม

เล่มที่ 1

สมัยกรุงศรีอยุธยา
ถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์

เจฟฟรี ซุน
พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร
เขียน

พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร
สมชาย จิว
นิรันดร นาคสุริยันต์
แปลและเรียบเรียง

A History of the Thai-Chinese

ประวัติจีนกรุงสยาม

เล่มที่ 1

สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์

ตัวอย่าง

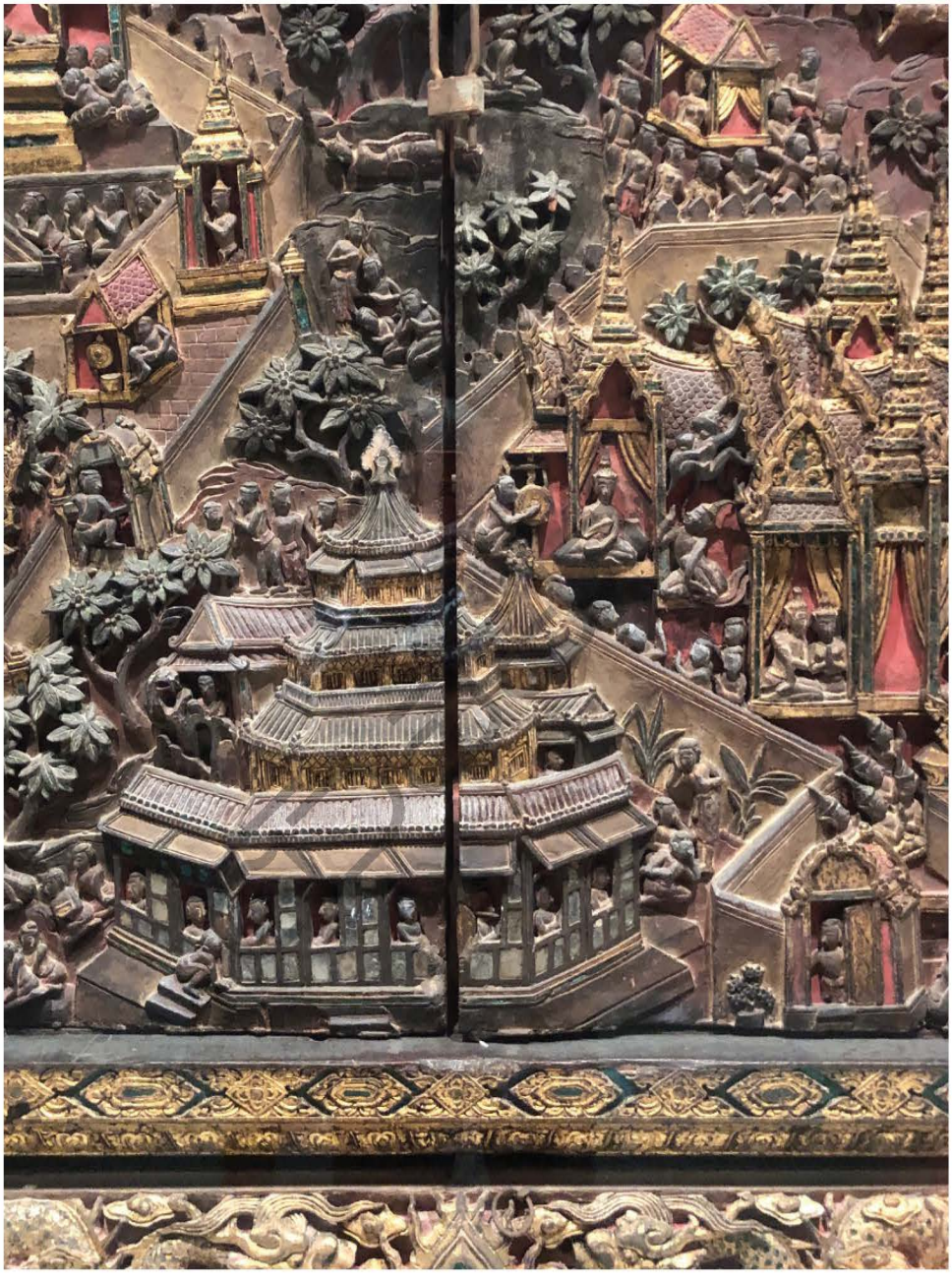

ภาพหอหกเหลี่ยมแบบจีนบนตู้พระธรรมสมัยกรุงศรีอยุธยา
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

ฉบับพิเศษ
ศิลปวัฒนธรรม
สำนักพิมพ์มติชน

A History of the Thai-Chinese

เจฟฟรี ซุน และพิมพ์ประไพ พิศาลบุตร *เขียน*

ประวัติจีนกรุงสยาม
เล่มที่ 1
สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์

พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, สมชาย จิว และนิรันดร นาคสุริยันต์
แปลและเรียบเรียง

ตัวอย่าง

ชุดปกอ่อน ราคา 1,340 บาท
ชุดปกแข็ง ราคา 1,760 บาท

ฉบับพิเศษ
ศิลปวัฒนธรรม

ประวัติจีนกรุงสยาม เล่มที่ 1
สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์

• พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, สมชาย จิว และนิรันดร นาคสุริยันต์ แปลและเรียบเรียง

First published in Singapore in 2015
by Editions Didier Millet (EDM)
Copyright © Pimpraphai Bisalputra, 2025
พิมพ์ครั้งแรก : มีนาคม 2568
ชุดปกอ่อน ราคา 1,340 บาท, ชุดปกแข็ง ราคา 1,760 บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ
ซุน, เจฟฟรี.
ประวัติจีนกรุงสยาม.
กรุงเทพฯ : มติชน, 2568. 976 หน้า.-- (ประวัติจีนกรุงสยาม)
1. ชาวจีน -- ไทย. 2. จีน -- ความเป็นอยู่และประเพณี.
I. พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, ผู้แต่งร่วม.
II. พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, ผู้แปล. III. ชื่อเรื่อง.
305.8951
ISBN 978-974-02-1940-8
ISBN 978-974-02-1941-5

สำนักพิมพ์มติชน | www.matichonbook.com

• ที่ปรึกษาสำนักพิมพ์ : อารักษ์ คคะนาท, สุพจน์ แจ้งเร็ว, รุจิรัตน์ ทิมวัฒน์
• ผู้อำนวยการสำนักพิมพ์ : มณฑล ประภากรเกียรติ
• รองผู้จัดการสำนักพิมพ์ : ประภาพร ประเสริฐโสภา, หทัยชนก ชีวโมกข์
• บรรณาธิการอาวุโส : สุภชัย สุชาติสุธาธรรม
• บรรณาธิการบริหาร : ปกรณ์เกียรติ ดีโรจนวานิช
• หัวหน้ากองบรรณาธิการ : นพรุจ ศรีรัตน์สิริกุล
• พิสูจน์อักษร : เต็มจิต ฉั่วริยะกุล, ณัฐพล พรมแผง
• กราฟิกเลย์เอาต์ : อรอนงค์ อินทรอุดม
• ศิลปกรรม : สลิล อุยะนันทน์
• ออกแบบปก : นักรบ มูลมานัส
• ประชาสัมพันธ์และการตลาด : วิชราพิชญ์ เวชสุรียะกุล, ณัชชา เชี่ยวกล, โบนิสา ศรีสิงห์, อรจิรา ว่องรัตนะไพศาล

จัดทำโดย : บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน) 12 ถนนเทศบาลนฤมาล ประชานิเวศน์ 1 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900
โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 1235
พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มติชน 12 ถนนเทศบาลนฤมาล ประชานิเวศน์ 1 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900
โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 2000, 2108
จัดจำหน่ายโดย : บริษัทงานดี จำกัด (ในเครือมติชน)
12 ถนนเทศบาลนฤมาล ประชานิเวศน์ 1 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900
โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 3350-3360
Matichon Publishing House a division of Matichon Public Co., Ltd.
12 Tethsabannarueman Rd., Prachanivate 1, Chatuchak,
Bangkok 10900 Thailand

matichonbook @matichonbook
@matichonbook @matichonbooks matichonbook

สั่งซื้อหนังสือจำนวนมากในราคาพิเศษ
ติดต่อที่ บริษัทงานดี จำกัด
โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 3353

MATICHON PREMIUM PRINT
ฝ่าย MATICHON PREMIUM PRINT
บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน)
รับผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ทุกประเภท
โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 2419, 2424
email: print.matichon@gmail.com
Matichon Premium Print

ในกรณีที่หนังสือมีข้อผิดพลาดจากการพิมพ์
เช่น หน้าขาดหาย หน้าซ้ำ หน้าสลับ เข้าเล่มกลับหัว
กรุณาติดต่อมาที่ email: matichonbook.sales@gmail.com
หรือ inbox matichonbook เพื่อขอเปลี่ยนเล่มใหม่

ตัวอย่าง

บทที่ 1
จีนกรุงศรีอยุธยา
(1351-1767/๑๘๙๔-๒๓๑๐)

ชาวจีนเดินทางเข้าสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านเส้นทางบกและทางทะเลมาแต่โบราณกาล ด้วยทำเลที่มิได้ห่างไกลนัก จึงมีพ่อค้าและนักเดินเรือจีนอาศัยอยู่ตามเมืองท่าต่างๆ ในอุษาคเนย์ และคราใดที่บ้านเมืองฝ่ายจีนเกิดวิกฤติ เช่น ในช่วงสงคราม ก็มักมีคลื่นชาวจีนระลอกใหญ่อพยพออกสู่โพ้นทะเล ทำให้ชุมชนจีนในอุษาคเนย์เติบใหญ่เป็นระยะ

กรุงศรีอยุธยาซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี 1351/๑๘๙๔ มีสัมพันธไมตรีกับราชวงศ์หมิงที่สถาปนาขึ้นเมื่อปี 1368/๑๙๑๑ ในระบบบรรณาการตามจารีตของชาวตะวันออก ความสัมพันธ์นี้สืบต่อถึงสมัยราชวงศ์ชิงซึ่งเข้าครองจักรวรรดิจีนในปี 1644/๒๑๘๗ จนกระทั่งกรุงศรีอยุธยาพินาศลงหลังถูกกองทัพกรุงอังวะบุกโจมตีเมื่อปี 1767/๒๓๑๐

◀ (ซ้าย) ภาพจีนไว้เปียหน้าโรงงิ้ว (สังเกตบริเวณขอบด้านล่างของภาพ) จิตรกรรมฝาผนังวัดประดู่ทรงธรรม พระนครศรีอยุธยา

ตลอดช่วงที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ราชสำนักผูกขาดการค้ากับต่างประเทศ ยังประโยชน์มหาศาลให้กับพระคลังหลวง กรุงศรีอยุธยาและเมืองท่าสำคัญรอบอ่าวไทยมีชุมชนชาวจีนเดินเรือค้าขาย ทำเหมือง เพาะปลูกพืช และตั้งถิ่นฐาน สร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้กับสยาม ชาวจีนที่รับงานขนส่งสินค้าไปขายต่างแดนมักขึ้นสังกัดกรมท่า บางคนได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ บางคนรับงานเป็นเจ้าภาษี บ้างก็เข้าไปพัวพันข้องเกี่ยวกับการเมืองอันซับซ้อนของกรุงศรีอยุธยา ฝ่ายไทยถือว่าคนจีนเป็น "ลูกค้า" มิใช่ไพร่ ต่างจากชาวลาว มอญ และเขมรในเมืองไทย และด้วยสายใยที่ข้องเกี่ยวกันมาแต่ต้นกรุง บริเวณราชธานีจึงมีชุมชนจีนกระจายอยู่ทั่ว ทั้งภายในและนอกกำแพงเมือง

ล่วงมาถึงสมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวงตั้งแต่ปี 1688/๒๒๓๑ เป็นต้นมา พ่อค้าจีนมีอิทธิพลด้านเศรษฐกิจ ธุรกิจส่งออกข้าวไปขายที่เมืองจีนเจริญเติบโต ด้วยยามนั้นแผ่นดินจีนสงบ จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นในอัตราก้าวกระโดด การค้าคึกคัก จีนจึงเป็นคู่ค้าที่สำคัญของสยามในช่วงศตวรรษที่ 18

"สยามเป็นอาณาจักรเดียวที่คนจีนได้เป็นพระราชา และก็เป็นอาณาจักรเดียวที่จีนหมดความเป็นจีน"

– ส. ศิวรักษ์

พระราชาที่อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ กล่าวถึงคือสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช 披耶達/丕雅信 ลูกจีนแซ่แต้ ผู้ก่อตั้งกรุงธนบุรีหลังกรุงศรีอยุธยาแตกพ่ายเมื่อปี 1767/๒๓๑๐ พระองค์รวบรวมดินแดนและฟื้นฟูอาณาจักรสยามขึ้นอีกครั้ง โดยปราบชุมนุมกลุ่มก๊วนต่างๆ ช่วงเวลาดังกล่าวตรงกับยุคที่การค้าในทะเลจีนใต้กำลังเฟื่องฟูหากเทียบกับศตวรรษก่อนหน้า เมื่อรัฐบาลจีนประกาศห้ามให้ราษฎรตามชายฝั่งนำเรือออกทะเลนานกว่า 20 ปี ระหว่างปี 1661-1684/๒๒๐๔-๒๒๒๗

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นมหาราชที่สถิตอยู่ในใจคนไทย ทว่านี่มิใช่ครั้งแรกที่ชาวสยามยกย่องกษัตริย์เชื้อจีน ในเอกสารของวันวลิต หรือเยเรเมียส ฟาน ฟลีต (Jeremias van Vliet) (1602-1663/๒๑๔๕-๒๒๐๖) พ่อค้าดัตช์ผู้พำนักอยู่ในกรุงศรีอยุธยาสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง มีบันทึกของชาวกรุงเก่าที่บอกเล่าตำนานของพระราชาเอาไว้ 2 เรื่องด้วยกัน ตำนานแรกระบุว่า เมื่อประมาณ 2,000 ปีก่อนหน้า* องค์ชายจีนองค์หนึ่งถูกเนรเทศหลังเกิดเหตุแย่งชิงราชสมบัติ จึงเดินทางพาพวกลงใต้มาขึ้นฝั่งที่เมืองกุย (ในประจวบคีรีขันธ์) พร้อมกับสร้างบ้านแปงเมืองขึ้นเป็นแคว้น ปฐมกษัตริย์ทรงพระนามว่าพระธรรมิกราชเจ้า หลังจากนั้นมีกษัตริย์ครองอำนาจต่อเนื่องกันถึง 101 พระองค์ อีกตำนานหนึ่งซึ่งสืบย้อนไปประมาณ 300 ปีก่อนที่วันวลิตจะเดินทางมายังกรุงศรีอยุธยา

---

* 2,000 ปีก่อนสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ตรงกับสมัยราชวงศ์โจวตะวันออก หรือก็คือ ช่วง 360 ปีก่อนคริสตกาล/๑๘๓

กล่าวถึงท้าวอู่ทอง ผู้สถาปนากรุงศรีอยุธยา โดยเล่าว่าเจ้าอุย (Chao Ui) องค์ชายจากเมืองจีน อพยพมาเนื่องจากแรงกดดันทางการเมือง* เดิมขึ้นฝั่งที่ปัตตานีซึ่งขณะนั้นเป็นเมืองท่าใหญ่ แต่เห็นว่าไม่เหมาะกับการลงหลักปักฐาน จึงล่องขึ้นเหนือมาทางนครศรีธรรมราชและเมืองกุย พระองค์ค้าขายไม้ฝางที่กุยบุรีจนร่ำรวยถึงขั้นเจ้าเมืองจีนส่งพระธิดามาถวาย ชาวจีนกลุ่มนี้นับถือพุทธศาสนาแบบชาวสยาม ต่อมาเจ้าอุย (ท้าวอู่ทอง) ยกพลขึ้นเหนือปราบฤาษีที่บึงพระราม ก่อนจะสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นมา** แม้คำบอกเล่า 2 เรื่องนี้จะดูสับสนเลื่อนลอยเมื่อเทียบกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์จีน กระนั้นก็ต้องยอมรับว่าชาวไทยในกรุงศรีอยุธยามิได้รังเกียจชาวจีน จึงบอกเล่าตำนานที่เสริมแต่งคำเยินยอให้ชาวตะวันตกฟัง

เรื่องราวคนจีนในกรุงสยาม ดินแดนซึ่งอุดมไปด้วยพลเมืองหลากภาษาหลายวัฒนธรรม รวมทั้งนโยบายปกครองประชากรต่างชาติพันธุ์ ถือเป็นเรื่องที่ควรศึกษา ทั้งในแง่การเมืองและเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์และข้อขัดแย้ง ตลอดจนผลประโยชน์ของแต่ละกลุ่มชน ประเด็นจากอดีตเหล่านี้ล้วนมีมิติและเต็มไปด้วยสีสัน

เพื่อศึกษาประวัติคนจีนในกรุงสยามให้ถึงแก่น จำต้องถอยกลับไปพิจารณาวัฒนธรรม ภูมิรัฐศาสตร์ เศรษฐกิจการเมือง ตลอดจนบริบทซึ่งเปลี่ยนแปรไปในแต่ละยุคสมัย ทั้งที่เมืองจีนและในเมืองไทย เรื่อยไปถึงสัมพันธภาพระหว่างจีนกับรัฐอื่นๆ ในอุษาคเนย์

---

* ตรงกับปลายราชวงศ์ซ่งถึงต้นราชวงศ์หยวนของจีน อนึ่ง เมื่อกองทัพมองโกลโจมตีราชวงศ์ซ่งใต้ มีคนจีนจำนวนไม่น้อยที่อพยพหนีภัยสงครามออกสู่โพ้นทะเล ส่วนเรื่องที่เจ้าอุยอภิเษกสมรสกับพระธิดาของเจ้าเมืองจีนนั้น เป็นไปได้ว่าอาจเป็นเจ้าอุยหรือทายาทชั้นบุตรหลานที่อภิเษกสมรสกับพระธิดาของเจ้าเมืองซึ่งปกครองแว่นแคว้นในอุษาคเนย์ เช่น เซียน หรือละโว้

** ศาสตราจารย์เดวิด เค. วัยอาจ (David K. Wyatt) สันนิษฐานว่าพระมเหสีของพระเจ้าอู่ทองเป็นลูกสาวเจ้าเมืองสุพรรณคนเก่า พระมารดาพระเจ้าอู่ทองเป็นลูกสาวเจ้าเมืองลพบุรี และพระบิดาเป็นจีนพ่อค้าจากเมืองเพชรบุรี

และสาเหตุที่กระตุ้นให้คนจีนอพยพออกนอกประเทศในแต่ละยุคแต่ละสมัย

Where China Meets Southeast Asia

จีนมีพรมแดนยืดยาวติดกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในเชิงวัฒนธรรมและการค้า จีนมีอิทธิพลต่อรัฐในอุษาคเนย์มานับพันปี แรกเริ่มเดิมที อารยธรรมจีนเจริญรุ่งเรืองขึ้นทางตอนเหนือบริเวณลุ่มแม่น้ำฮวงโห (ไทยเรียกแม่น้ำเหลือง) หลักฐานทางโบราณคดีของอักษรจีนที่เก่าแก่ที่สุด สามารถสืบย้อนกลับไปได้ถึงสมัยราชวงศ์ซาง (1600-1046 ปีก่อนคริสตกาล/๑๐๕๗-๕๐๓ ปีก่อนพุทธกาล) ในเวลาต่อมา จิ๋นซีฮ่องเต้ หรือฉินสื่อหวง 秦始皇 รวบรวมรัฐต่างๆ เข้าเป็นจักรวรรดิที่กว้างใหญ่ไพศาล และในสมัยราชวงศ์ฮั่น (206 ปีก่อนคริสตกาล-220/๓๓๗-๗๖๓) จักรวรรดิจีนก็รุ่งเรืองเป็นปึกแผ่น ชาวจีนชอบเรียกตนเองว่าชาวฮั่น

เนื่องด้วยปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ที่สืบทอดมายาวนาน ตลอดจนภาษา ปรัชญา และวิชาการอันก้าวไกล ชาวจีนจึงถือตัวว่ามีอารยธรรมเหนือชนกลุ่มอื่นๆ ซึ่งชาวจีนมองว่าเป็นอนารยชนป่าเถื่อน เกิดเป็นพรมแดนวัฒนธรรมแบ่งแยกจีนฮั่นออกจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น*

พรมแดนวัฒนธรรมแยกชาวจีนที่เจริญรุ่งเรืองมานับพันปีออกจากหมู่ชนที่ไม่ศิวิไลซ์ ราชสำนักพระเจ้ากรุงจีนมองตนเป็นศูนย์กลางจักรวาล องค์ประมุขได้รับอาณัติจากสวรรค์ให้ปกครองแผ่นดิน ซึ่งทั้ง 4 ทิศล้อมรอบไปด้วยแว่นแคว้นแดนถิ่น อันเป็นที่มาของชื่อ “จงหยวน” 中原 (ภาษาแต้จิ๋วอ่านว่า “ตงง้วง”) หมาย

* ในช่วงก่อตั้งสาธารณรัฐ จีนให้การรับรอง 5 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ฮั่น หุย มองโกล แมนจู และทิเบต ปัจจุบันรัฐบาลให้การรับรอง 56 กลุ่มชาติพันธุ์

ถึงศูนย์กลางวัฒนธรรมแห่งปฐพี จากมุมของชาวจีนที่มองว่าตนมีอารยะสูงส่งกว่าผู้อื่น นโยบายความสัมพันธ์กับแว่นแคว้นรอบข้างจึงมิได้วางอยู่บนฐานของความเท่าเทียม หากเป็นความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการ จารีตดังกล่าวครอบคลุมไปถึงรัฐโพ้นทะเลที่ติดต่อกับจีนในสมัยต่อมา เช่น ศรีวิชัย ญี่ปุ่น ริวกิว และสยาม

จักรวรรดิจีนค่อยๆ ขยายดินแดนจากลุ่มแม่น้ำเหลืองลงมาทางใต้ลุ่มแม่น้ำแยงซี ยึดเขตหลิ่งหนานซึ่งเดิมเป็นถิ่นฐานโบราณของบรรพชนชาวเยว่ผู้เป็นต้นรากวัฒนธรรมไทย[1] จิ๋นซีฮ่องเต้ (247-210 ปีก่อนคริสตกาล/๒๙๖-๓๓๓) ส่งกองทหารจำนวน 500,000 นายเข้ายึดมณฑลกวางสี กวางตุ้ง บางส่วนของมณฑลยูนนาน และบางส่วนของประเทศเวียดนามทางเหนือ ตอมาอาณาจักรหนานเยว่แยกตนเป็นอิสระหลังจิ๋นซีฮ่องเต้เสด็จสวรรคต ตั้งเมืองหลวงอยู่ที่เมืองกว่างโจว ไม่นานก็ถูกผนวกกลับไปเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิจีน “จงหยวน” อนึ่ง ในราชวงศ์ฮั่นรัชสมัยจักรพรรดิฮั่นอู่ตี้ 漢武帝 (ราว 140 ปีก่อนคริสตกาล/๔๐๓) แนวคิดที่มีมาแต่ดึกดำบรรพ์ว่าจักรพรรดิจีนคือเทียนจื่อหรือโอรสแห่งสวรรค์ถูกผนวกรวมเข้ากับแนวคิดและหลักปฏิบัติของขงจื๊อ 孔子 ซึ่งเสริมความเชื่อมั่นว่าระบบคุณธรรม จารีตราชการ และอารยธรรมของจีนนั้นพัฒนาเหนือแคว้นอื่นของอนารยชน

ราชสำนักจีนค่อยๆ ผนวกรวมดินแดนชายขอบ โดยส่งพลเมือง ทหาร และข้าราชการชาวฮั่นไปตั้งรกรากในพื้นที่ห่างไกล นโยบายนี้ดำเนินการต่อเนื่องนับร้อยปี จากสมัยราชวงศ์ฉินเรื่อยมาถึงราชวงศ์ถัง (618-906/๑๑๖๑-๑๔๔๙) รัฐพยายามประดิษฐานวัฒนธรรมฮั่น สถาปนาลัทธิขงจื๊อ และแผ่อำนาจจนกว้างใหญ่ไพศาล ส่วนที่ห่างไกลไม่สะดวกในการสื่อสารก็มักติดต่อเจ้านายท้องถิ่นให้สวามิภักดิ์ มอบอำนาจปกครองแบบสืบตระกูล แลกกับการส่งบรรณาการ เช่น ทอง เงิน ผ้าลายปัก ผลิตผลท้องถิ่น ฯลฯ ให้กับ

ส่วนกลาง รวมทั้งกองทหารมาช่วยรบยามบอกกล่าว ชาวฮั่นขยายตัวจากลุ่มแม่น้ำเหลืองมาควบรวมดินแดนทางใต้บริเวณมณฑลเสฉวน หูเป่ย หูหนาน เจ้อเจียง กวางสี กวางตุ้ง รวมทั้งบริเวณลุ่มแม่น้ำแดงในอุษาคเนย์

ช่วงที่จีนปกครองบริเวณลุ่มแม่น้ำแดงในสมัยจักรพรรดิฮั่นอู่ตี้ มีคำเรียกบริเวณนี้ว่าแคว้นเจียวจื่อ ถือเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิจีน ก่อนจะเปลี่ยนเป็นอันหนาน 安南 (ไทยเรียกอันนัม*) ในสมัยราชวงศ์ถัง วัฒนธรรมจีนจึงปรากฏร่องรอยในเวียดนามชัดเจนกว่ารัฐอื่นๆ ในเอเชียตอนล่าง กระนั้นชาวเวียดก็มิได้ละทิ้งความเป็นเอกเทศ พวกเขาพยายามแยกตัวเป็นอิสระ ล่วงมาถึงสมัย 5 ราชวงศ์ เวียดนามสามารถแยกตนเป็นอิสระพ้นจากการปกครองของจีนได้สำเร็จในปี 938/๑๔๘๑

ในสมัยราชวงศ์ซ่ง (960-1279/๑๕๐๓-๑๘๒๒) วิทยาการและการค้ารุ่งเรืองอย่างมาก หากแต่การทหารไม่แข็งแกร่ง จึงสูญเสียดินแดนให้กับชนเผ่านักรบทางเหนือ ล่วงมาถึงปลายราชวงศ์ซ่งใต้ กุบไลข่าน หรือฮูบี้เลียหัน 忽必烈汗 แห่งจักรวรรดิมองโกลยกทัพเข้าตีอาณาจักรต้าหลีในยูนนานเมื่อปี 1253/๑๗๙๖ จากนั้นจึงวกกลับมาปราบราชสำนักซ่งใต้ที่หางโจว สถาปนาราชวงศ์หยวน (1279-1368/๑๘๒๒-๑๙๑๑) และปกครองจักรวรรดิจีน นับได้ว่าการผนวกรวมยูนนานเข้าเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิจีนมิใช่ผลงานชาวฮั่น หากเป็นผลงานของกองทหารมองโกล ล่วงมาอีกไม่ถึง 100 ปี ราชวงศ์หยวนพ่ายแพ้ให้กับราชวงศ์หมิงของชาวจีนฮั่น องค์ปฐมจักรพรรดิรัชศกหงอู่ 洪武 แห่งราชวงศ์หมิงได้ยกทัพไปตียูนนานเมื่อปี 1382/๑๙๒๕ แล้วผนวกรวมยูนนานเข้าเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดินับแต่นั้นมา

---

* อันนัม (Annam) หมายถึง แดนใต้อันแสนสงบสุข

หลังจากนั้น พรมแดนทางใต้ของจีนในมณฑลยูนนาน กวางสี และกวางตุ้งซึ่งติดกับอุษาคเนย์ก็หยุดนิ่งแทบมิได้เปลี่ยนแปลง ด้วยว่าจักรวรรดิหมิงเป็นมหาอำนาจทางบก มีพรมแดนยืดยาวให้ต้องระวังภัย ราชสำนักพระเจ้ากรุงจีนจึงหันไปใส่ใจชายขอบเปราะบางทางตอนเหนือ[2] ซึ่งติดกับแว่นแคว้นของเผ่านักล่านักรบต่างๆ ที่มักเคลื่อนพลโจมตีและปล้นสะดมเมืองชายขอบของจีนอยู่เนืองนิจ จีนฝังใจกับภัยคุกคามจากทางเหนือ จึงเฝ้าระวังสร้างเสริมกำแพงเมืองจีนที่ยืดยาวให้มั่นคง เพราะมีบทเรียนจากอดีตอันใกล้ เช่นการยึดครองของกุบไลข่านแห่งจักรวรรดิมองโกล

Geopolitical Proximity, Connectivity and Trade

แว่นแคว้นฝั่งใต้ของจีนต่างจากแว่นแคว้นฝั่งเหนือซึ่งจีนสร้างกำแพงป้องกันการรุกราน ดินแดนอุษาคเนย์มีพลเมืองอยู่ไม่หนาแน่น รับวัฒนธรรมพราหมณ์/พุทธจากอินเดีย ปกครองเป็นอาณาจักรแบบวงราชธานี (mandala-style kingdom) ที่เมืองชายขอบและเมืองประเทศราชต่างปกครองตนเอง ผูกสัมพันธ์กับศูนย์อำนาจที่ราชธานีด้วยการถวายบรรณาการ ส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทอง และช่วยเหลือในยามศึกสงคราม อาณาจักรแบบวงราชธานีไม่มีเขตแดนชัดเจน ขนาดขึ้นอยู่กับอำนาจของราชธานีว่าสามารถควบคุมเมืองบริวารได้มากน้อยเพียงใดหรือกว้างไกลขนาดไหน* ทั้งนี้ เพื่อความ

---

* ลักษณะการปกครองบนพื้นฐานของอารยธรรมอินเดีย เมืองหลวงเปรียบดุจเขาพระสุเมรุ รายล้อมด้วยเมืองชายขอบและประเทศราชที่ปกครองตนเอง มีสัมพันธ์กับราชธานีอันเป็นศูนย์อำนาจผ่านการถวายดอกไม้เงินดอกไม้ทอง และช่วยสนับสนุนยามศึกสงคราม ทั้งนี้ความใกล้ชิดกับเมืองหลวงขึ้นอยู่กับกฤดาธิการของพระมหากษัตริย์ในแต่ละยุคสมัย ดู Martin Stuart Fox, *A Short History of China and Southeast Asia: Tribute, Trade and Influence* (Crows Nest: Allen & Unwin, 2003), pp. 29-32.

สงบสุขในถิ่นของตน รัฐเล็กๆ บางรัฐอาจจัดดอกไม้เงินดอกไม้ทองถวายศูนย์อำนาจใกล้เคียงมากกว่า 1 ราชธานี นอกจากนี้ พรมแดนระหว่างรัฐในอุษาคเนย์กับจักรวรรดิจีนยังมีเทือกเขาและแนวป่าดงดิบขวางกั้น ความสัมพันธ์จึงค่อนข้างสงบสุข ไม่ค่อยมีภัยรุกล้ำดินแดนซึ่งกันและกัน*

จีนแทบไม่ทำศึกกับอาณาจักรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เว้นก็แต่สงครามกับเวียดนามซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิจีนในสมัยราชวงศ์ถัง[3] กองทัพจีนรุกเข้ามาทำศึกใหญ่ในอุษาคเนย์เพียงสองสามคราวเท่านั้น ครั้งหนึ่งในสมัยราชวงศ์หยวนเพื่อแผ่ขยายอิทธิพลของจักรวรรดิมองโกลเหนือเส้นทางสายไหมทางทะเล (Maritime Silk Road) เช่นเดียวกับที่ควบคุมดินแดนบนเส้นทางสายไหมทางบกไปจนถึงรัสเซีย ในครั้งนั้น กุบไลข่านส่งกองทัพเรือบุกโจมตีญี่ปุ่น 2 ครั้ง คือเมื่อปี 1274/๑๘๑๗ และปี 1281/๑๘๒๔ บุกเวียดนาม 3 ครั้งระหว่างปี 1258-1288/๑๘๐๑-๑๘๓๑ และบุกชวาเมื่อปี 1293/๑๘๓๖ การโจมตีของกองทัพเรือราชวงศ์หยวนล้วนล้มเหลว ภายหลังจึงล้มเลิกนโยบายดังกล่าว[4] นอกจากนั้น กุบไลข่านยังส่งกองทัพบุกพุกาม 2 ครั้งด้วยกัน คือเมื่อปี 1277/๑๘๒๐ และเมื่อปี 1287/๑๘๓๐ เนื่องจากกษัตริย์พม่าสั่งประหารทูตจีนที่เข้าเฝ้า ศึกสำคัญอีกครั้งหนึ่งที่กองทัพจีนบุกลงใต้ก็คือสงครามจีนกับพม่าสมัยราชวงศ์ชิงรัชศกเฉียนหลง 乾隆 ระหว่างปี 1765-1769/๒๓๐๘-๒๓๑๒

---

* วงราชธานีของสยามปรากฏให้เห็นเป็นระยะ เช่น ใน*กฎหมายตราสามดวง* หมวดพระธรรมนูญ ระบุว่า เมืองฝ่ายเหนือ (ที่เคยส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทองมาถวายพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาบางช่วง) มีอยู่ 16 เมืองด้วยกัน คือ เมืองนครหลวง เมืองศรีสัตนาคนหุต เมืองเชียงใหม่ เมืองตองอู เมืองเชียงไกร เมืองเชียงกราน เมืองเชียงแสน เมืองเชียงรุ้ง เมืองเชียงราย เมืองแสนหวี เมืองเขมราฐ เมืองแพร่ เมืองน่าน เมืองใต้ทอง เมืองโคตรบอง และเมืองเรวแกว

แผนที่อุษาคเนย์
ปี 1740/๒๒๘๓
สมบัติสยามสมาคม

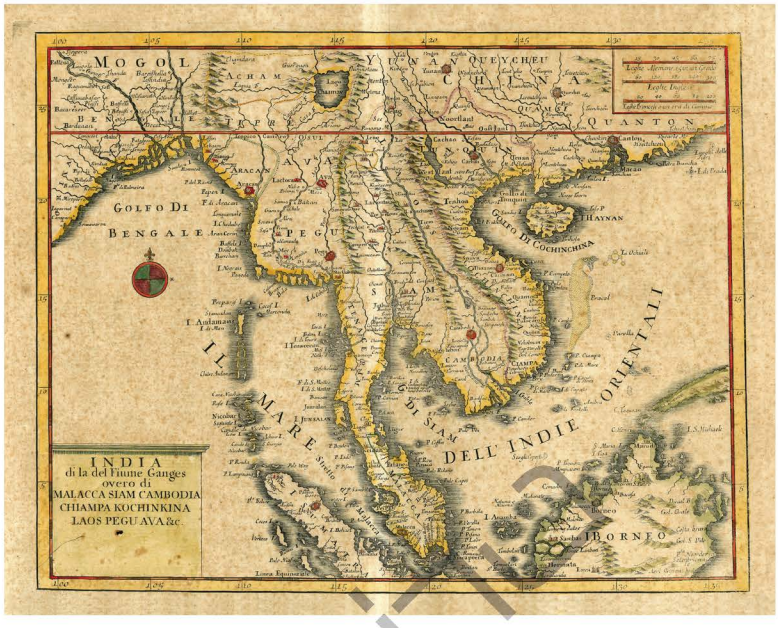

ด้วยทำเลที่ตั้งซึ่งสามารถติดต่อกันได้ทั้งทางบกและทางทะเล กอปรกับภูมิรัฐศาสตร์ที่ไม่เป็นภัยต่อกัน ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับอุษาคเนย์จึงถือว่ามีมิตรไมตรีในเชิงพาณิชย์เป็นส่วนใหญ่

อนึ่ง จีนเป็นจักรวรรดิขนาดใหญ่ ถือเป็นตลาดสำคัญสำหรับผลิตผลจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาเนิ่นนาน หลักฐานทางโบราณคดีบ่งชี้ว่าชาวจีนค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากับดินแดนในเขตประเทศไทยมานานกว่า 2,000 ปีแล้ว มีการค้นพบชิ้นส่วนเครื่องปั้นจีนสมัยราชวงศ์ฮั่นตะวันตก (202 ปีก่อนคริสตกาล-9/๓๔๑-๕๕๒) ที่สุราษฎร์ธานี[5] อย่างไรก็ตาม ไม่มีหลักฐานว่าโบราณวัตถุจีนที่พบในสยามสมัยนั้นขนส่งมาทางบกหรือทางทะเล

เนื่องจากจีนเป็นจักรวรรดิภาคพื้นทวีป สมัยโบราณจึงมิได้ใส่ใจพัฒนาการการเดินเรือ จนกระทั่งล่วงเข้าศตวรรษที่ 10-11 ในสมัยราชวงศ์ซ่ง (960-1279/๑๕๐๓-๑๘๒๒) จึงจะเริ่มพัฒนากองเรือท่องสมุทรของตนเองขึ้นมา วงวิชาการสากลเชื่อว่าก่อนหน้านี้

การค้าในแถบทะเลจีนใต้ ซึ่งเป็นขาแรกของการขนส่งบนเส้นทางสายไหมทางทะเลอันยาวไกลจากจีนถึงทะเลเมดิเตอร์เรเนียน เดิมใช้เรือขนาดเล็กแบบของชาวอุษาคเนย์ในการขนถ่ายสินค้า โดยเดินทางเลียบเลาะชายฝั่ง ชาวเลกลุ่มต่างๆ ทั้งมาเลย์ จาม ชวาเป็นผู้เดินเรือนำสินค้าจากจีนไปขายให้กับพ่อค้าจากคาบสมุทรอินเดีย[6]

Tributary Versus Private Trade

เมืองจีนเป็นตลาดรับซื้อสินค้าที่สำคัญมาแต่โบราณกาล ชาวอุษาคเนย์ต่างนำผลผลิตไปขาย เช่น ดีบุก เครื่องเทศ สมุนไพร ไข่มุก ของป่า ฯลฯ แลกเปลี่ยนเป็นสินค้าที่ไม่มีในดินแดนตน เช่น แพรไหม ใบชา ถ้วยชาม ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น กระทะเข็มทิศ เข็ม เครื่องเหล็ก ฯลฯ ฝ่ายจีนเองก็ตระหนักถึงความสำคัญของการค้าขาย ดังนั้น ในบางช่วงบางเวลา เพื่อเป็นการเอื้อประโยชน์ให้กับนโยบายรัฐ พระเจ้ากรุงจีนจึงประกาศใช้มาตรการกำกับการเข้าออกอาณาจักร

เพื่อนำสินค้าไปขายในตลาดจีนซึ่งมีประชากรหนาแน่น รัฐในเอเชียต่างส่งทูตบรรณาการไปคารวะพระเจ้ากรุงจีนตามจารีตโบราณในฐานะโอรสแห่งสวรรค์ เจ้าแห่งปฐพี โดยมีวัตถุประสงค์ให้แว่นแคว้นของตนได้เป็นส่วนหนึ่งของจักรวาลจีน* และได้รับตราลัญจกรประจำตำแหน่ง (ไทยเรียกตราโลโต) ซึ่งสมัยโบราณถือเป็น

---

* พระราชโองการปีที่ 10 รัชศกหงอู่มาถึงพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา มีความว่า *"จักมีผู้ใดปกครองรัฐแลปกป้องประชาราษฎร์ดั่งลูกหลานของตนเองโดยปราศจากอาณัติแห่งสวรรค์แลอธิคุณแห่งแผ่นดินได้เล่า..."* ดู วินัย พงศ์ศรีเพียร, *หมิงสือลู่-ชิงสือลู่ บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิง* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, 2559), น. 98-99.

เกียรติยศของพระราชา* การเป็นส่วนหนึ่งของจักรภพจีนทำให้บรรดาพ่อค้าที่เดินทางมาพร้อมคณะราชทูตสามารถผ่านด่านเข้าเมืองได้ ด้วยว่าฝ่ายจีนถือให้เป็นส่วนหนึ่งของคณะ[7]

ในทรรศนะของจีน ความสัมพันธ์กับรัฐต่างแดนภายใต้ระบบบรรณาการมีนัยยะข้องเกี่ยวกับอำนาจและภาพลักษณ์ทางการเมือง[8] ทว่าในมุมของผู้ถวายบรรณาการ ส่วนใหญ่มุ่งหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในยามที่เจ้าผู้ครองรัฐมีอภิสิทธิ์ผูกขาดทางการค้า ทั้งนี้ ในการถวายบรรณาการแต่ละครั้ง ถือเป็นธรรมเนียมที่พระเจ้ากรุงจีนจะพระราชทานรางวัลมูลค่าสูงกว่าเครื่องบรรณาการที่แคว้นเล็กนำไปถวาย เช่น แพรไหมล้ำค่าซึ่งห้ามได้ในท้องตลาด สิ่งของที่ได้รับพระราชทานส่วนใหญ่เป็นประณีตศิลป์คู่ควรบารมีพระราชา และในเชิงพาณิชย์ ส่วยสินค้าที่นำไปปล่อยขายในตลาดจีนมักได้ราคาสูง หลายรัฐจึงสมัครใจส่งบรรณาการไปถวายพระเจ้ากรุงจีนหากรัฐบาลจีนมิได้เรียกร้องเงื่อนไขที่ซับซ้อนนัก

จากสมัยราชวงศ์ถังถึงราชวงศ์ซ่ง (ประมาณศตวรรษที่ 7-12) การค้าโพ้นทะเลมีทั้งการค้าในระบบบรรณาการและการค้าเอกชน รูปแบบการค้าระหว่างจีนกับอุษาคเนย์ในแต่ละยุคจะเป็นฉันใดขึ้นอยู่กับนโยบายของพระเจ้ากรุงจีนในยุคนั้นๆ[9] เช่น ในช่วงปลายศตวรรษที่ 12 ราชวงศ์ซ่งใต้ยกเลิกธรรมเนียมการค้าภายใต้ระบบบรรณาการเพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นของราชสำนัก พร้อมทั้งส่งเสริมให้สำเภาจีนของเอกชนเดินเรือออกไปค้าขายยังต่างแดน

---

* กรุงศรีอยุธยาได้รับพระราชทานตราลัญจกรจากกรุงจีนราชวงศ์หมิงเป็นครั้งแรกในสมัยพระบรมราชาธิราชที่ 1 ในปี 1377/๑๙๒๐ เมื่อเจ้านครอินทร์ พระราชโอรสของพระบรมราชาธิราชที่ 1 เดินทางไปถวายพระสุพรรณบัฏ พระราชสาสน์ซึ่งจารบนแผ่นทอง ให้กับพระเจ้ากรุงจีน ดู *เรื่องเดียวกัน*.

จัดตั้งสำนักงานดูแลการค้าทางทะเล* ตลอดจนเรียกเก็บภาษีจากการค้าสำเภาที่เติบใหญ่เป็นรายได้ให้กับราชสำนัก** ในยุคนี้ สำเภาเอกชนจีนเดินเรือออกทะเลจำนวนมาก เมืองท่าและอาณาจักรต่างๆ ในทะเลจีนใต้ เช่น ศรีวิชัย จามปา และตามพรลิงค์ที่นครศรีธรรมราช ต่างเจริญมั่งคั่งจากการค้าสำเภาในสมัยราชวงศ์ซ่ง[10]

ราชวงศ์หยวนได้สืบทอดธรรมเนียมการเรียกเก็บภาษีศุลกากรตามเมืองท่าหน้าด่านจากราชวงศ์ซ่งใต้ ทว่าขณะเดียวกันก็หันกลับมาเรียกร้องให้เจ้าผู้ครองรัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่งบรรณาการไปถวายที่กรุงปักกิ่ง โดยออกระเบียบเพิ่มเติมให้เจ้าผู้ครองรัฐเหล่านี้เดินทางไปคารวะ "โอรสแห่งสวรรค์" ด้วยตนเอง พระราชาส่วนใหญ่เพิกเฉยต่อข้อเรียกร้องดังกล่าวและส่งทูตเป็นตัวแทนไปถวายบรรณาการเท่านั้น***

นโยบายส่งเสริมการค้าโพ้นทะเลของภาคเอกชนสมัยราชวงศ์ซ่งใต้ถึงปลายราชวงศ์หยวนส่งผลให้การค้าสำเภาในทะเลจีนใต้เติบโตแบบก้าวกระโดด คนจีนทางใต้หลั่งไหลออกมาค้าขาย พร้อมทั้งพัฒนาเทคนิคการต่อเรือเดินสมุทร ผนวกกับในช่วงศตวรรษที่ 10-13

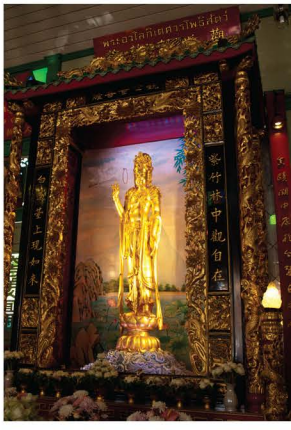

พระโพธิสัตว์กวนอิม ไม้แกะสลักแบบศิลปะช่ง โรงพยาบาลเทียนฟ้า กรุงเทพฯ

---

* ราชวงศ์ซ่งเหนือตั้งหน่วยศุลกากรตามเมืองท่าดังนี้ กว่างโจว ปี 971/๑๕๑๔; หางโจว ปี 989/๑๕๓๒; ติ้งไห่ ปี 992/๑๕๓๕; เฉวียนโจว ปี 1087/๑๖๓๐; ปั่นเฉียว ปี 1088/๑๖๓๑; หัวถิง (เซี่ยงไฮ้) ปี 1113/๑๖๕๖ ราชวงศ์ซ่งใต้เปิดเมืองท่าศุลกากรเพิ่มเติมที่เวินโจว ปี 1131/๑๖๗๔ และเจียงอิน ปี 1146/๑๖๘๙ ดู Geoff Wade, "An Early Age of Commerce in Southeast Asia, 900-1300 CE," *Journal of Southeast Asian Studies* 40, 2 (June: 2009).

** รายได้ที่เรียกเก็บจากการค้าโพ้นทะเลสมัยราชวงศ์ซ่ง คือ 1. ค่าธรรมเนียมเข้าออกตามขนาดเรือ เป็นรายได้ฝ่ายกลาโหม 2. ภาษีร้อยชักสิบและร้อยชักสิบห้า (ขึ้นกับประเภทสินค้า) 3. กำไรจากการค้าสินค้าผูกขาดของราชสำนัก ดู *Ibid.*

*** ส่วนหนึ่งเป็นเพราะจีนมิได้ปิดประเทศ พ่อค้าจีนสามารถเดินเรือไปซื้อสินค้าในอุษาคเนย์ได้ ฝ่ายเจ้าผู้ครองรัฐจึงไม่จำเป็นต้องส่งเรือบรรณาการนำสินค้าไปขายถึงเมืองจีน

บริเวณทางใต้ของทวีปเอเชีย (ทั้งในบริเวณจีนตอนใต้ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และอินเดีย) มีสภาพภูมิอากาศดี ชุ่มชื้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ผลผลิตทางเกษตรและประชากรเพิ่มมากขึ้น* เศรษฐกิจของมณฑลทางใต้ที่เจริญเติบใหญ่[11] กอปรกับประสิทธิภาพการขนส่งสินค้าที่ดียิ่งขึ้น ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้จีนซึ่งเดิมเป็นสังคมกสิกรรมทางบกเริ่มขยายตัวออกสู่ท้องทะเล ในยุคนี้ ชาวจีนแผ่อิทธิพลเข้ามาเป็นส่วนสำคัญของการค้าในทะเลจีนใต้ ส่งผลให้ชุมชนพ่อค้าชาวจีนตามเมืองท่าต่างๆ ในอุษาคเนย์เติบโตขึ้น

Merchants, Refugees and Emigrants

จีน. วิลเลียม สกินเนอร์ (G. William Skinner) ผู้เขียน *สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์* เชื่อว่าตอนที่คนไต (Tai) กระจายตัวลงมาตั้งถิ่นฐานในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเวลานั้นเมืองท่าในอ่าวไทยมีคนจีนตั้งบ้านเรือนอยู่บ้างแล้ว[12] ในปี 1296/๑๘๓๙ โจวต๋ากวน 周達觀 บันทึกว่าเมืองพระนครหลวงมีจีนพำนักค้าขายอยู่ ในช่วงปลายศตวรรษที่ 13 เกิดรัฐไทขึ้นหลายรัฐในอุษาคเนย์ เช่น สุโขทัยและเชียงแสน กองทัพของพญามังรายกษัตริย์แห่งหิรัญนครเงินยาง (เชียงแสน) รวบรวมเมืองต่างๆ เข้าด้วยกัน โดยยกพลเข้าตีเมืองหริภุญไชย (ลำพูน) ในปี 1281/๑๘๒๔ นครเขลางค์

จอกเหล้าสมัยราชวงศ์หยวน พบที่ปากแม่น้ำแม่กลอง ชาญชัย สุพานิชวรภาชน์ เอื้อเฟื้อภาพ

* อาณาจักรในอุษาคเนย์ที่จำนวนประชากรเติบใหญ่ในยุคนี้ เช่น พุกาม, เขมร เมืองพระนคร (ช่วงปี 950-1250/๑๔๙๓-๑๗๙๓) และไทเวียด ในช่วงศตวรรษที่ 11-14 ส่วนในเมืองจีน การค้าและจำนวนประชากรทางใต้ลุ่มแม่น้ำแยงซีเติบโตอย่างรวดเร็วในช่วงศตวรรษที่ 9-14 ดู Victor Lieberman, *Strange Parallels Southeast Asia in Global Context, c. 800-1830, Volume 1* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), pp. 92-93.

(ลำปาง) ในปี 1296/๑๘๓๙ แล้วสถาปนาอาณาจักรล้านนาขึ้นที่เชียงใหม่

ช่วงดังกล่าวตรงกับสมัยราชวงศ์หยวน (1271-1368/๑๘๑๔-๑๙๑๑) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิมองโกลผู้กุมอำนาจเหนือเส้นทางสายไหมทางบก นโยบายของจักรวรรดิมองโกลคือหาประโยชน์จากการค้าทางไกล โดยปกป้องให้ปลอดภัยจากกองโจรและการรีดไถของเจ้าเมืองรายทาง หลังยึดอำนาจจากราชวงศ์ซ่งใต้มาได้แล้ว กุบไลข่านก็เร่งสร้างกองเรือเพื่อแผ่อิทธิพลออกสู่โพ้นทะเล ทว่าไม่ประสบความสำเร็จในการคุมรัฐต่างๆ บนเส้นทางการค้าทางทะเล*

เอกสารหยวนสื่อ[13] ระบุชื่อรัฐในบริเวณภาคกลางของไทยสมัยราชวงศ์หยวนดังนี้ “เซียน”** “หลัวหู”*** “ปี้ฉาปู้หลี”**** และ “ซู่กูไถ”***** ทั้งนี้ “เซียน” อาจเป็นรัฐแถบลุ่มแม่น้ำแม่กลอง-ท่าจีน เนื่องจากมีการพบเครื่องเคลือบราชวงศ์ซ่ง-ราชวงศ์หยวนในบริเวณนี้เป็นจำนวนมาก อนึ่ง เอกสารจีนระบุว่า “เซียน” อยู่ไม่ห่างจากมลายูและอินเดีย มีการระบุชื่อ “เซียน” ครั้งแรกในเอกสารซ่งสื่อ (ประวัติราชวงศ์ซ่งเขียนในสมัยราชวงศ์หยวน) เรื่อง ขุนนางซ่งนามเฉินอี๋จง 陳宜中 หลบหนีกองทัพมองโกลมาที่อาณาจักร

ไหสมัยราชวงศ์หยวน พบที่วัดพระราม พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา

---

* กุบไลข่านส่งกองทัพบุกอาณาจักรพุกาม 2 ครั้ง ในปี 1277/๑๘๒๐ และ 1287/๑๘๓๐ บุกเวียดนาม 3 ครั้ง ระหว่างปี 1285-1289/๑๘๒๘-๑๘๓๒ ทัพเรือโจมตีอาณาจักรจามปาปี 1281/๑๘๒๔ และชวาในปี 1293/๑๘๓๖

** เซียนส่งบรรณาการไปถวายราชวงศ์หยวน 7 ครั้ง ในปี 1292, 1295, 1297, 1299, 1314, 1318 และ 1322/๑๘๓๕, ๑๘๓๘, ๑๘๔๐, ๑๘๔๒, ๑๘๕๗, ๑๘๖๑ และ ๑๘๖๕

*** ละโว้ส่งทูตไปถวายบรรณาการสมัยราชวงศ์หยวน 5 ครั้ง ในปี 1289, 1292, 1296, 1297 และ 1299/๑๘๓๒, ๑๘๓๕, ๑๘๓๙, ๑๘๔๐ และ ๑๘๔๒

**** เพชรบุรีส่งทูตไปถวายบรรณาการสมัยราชวงศ์หยวน 1 ครั้ง ในปี 1294/๑๘๓๗

***** สุโขทัยส่งทูตไปถวายบรรณาการสมัยราชวงศ์หยวน 1 ครั้ง ในปี 1299/๑๘๔๒

จามปาซึ่งตั้งอยู่ทางตอนกลางของเวียดนามในปี 1271/๑๘๑๔ อีก 10 ปีต่อมาเมื่อกุบไลข่านส่งกองเรือโจมตีจามปา เฉินอี๋จงลี้ภัยมาที่ "เซียน" และเสียชีวิตที่นั่น[14] ในช่วงนั้น อาณาจักรจามปาถือเป็นศัตรูของราชวงศ์หยวน เนื่องจากเรือที่กุบไลข่านส่งทูตเดินทางมา "เซียน" เมื่อปี 1282-1283/๑๘๒๕-๑๘๒๖ ถูกพวกจามปล้นโจมตี ราชทูตจีนและผู้ติดตามร้อยกว่านายถูกสังหารทั้งหมด[15]

อนึ่ง เส้นทางสายไหมทางทะเลจากจีนสู่โลกตะวันตกมีคาบสมุทรสุวรรณภูมิขวางกั้นระหว่างทะเลจีนใต้กับทะเลอันดามัน สำเภาจีนมักแวะเวียนมาขายสินค้าตามเมืองท่าฝั่งอ่าวไทยซึ่งเรียงรายจากไชยาลงไปถึงยะโฮร์ แต่ละเมืองมีเส้นทางขนส่งสินค้าทางบกข้ามคาบสมุทรไปฝั่งทะเลอันดามัน หากเทียบกับเส้นทางเรือผ่านช่องแคบมะละกาที่มีโจรสลัดคอยดักปล้นแล้ว ถือว่าเส้นทางขนส่งทางบกนี้มีประสิทธิภาพไม่แพ้กัน เนื่องจากในสมัยโบราณ การเดินเรือต้องรอลม หากเดินทางถึงบริเวณช่องแคบมะละกาผิดเวลา ก็จะต้องพักรอลมเป็นแรมเดือน ด้วยว่าเรือไม่สามารถล่องทวนกระแสน้ำข้ามผ่านช่องแคบไปได้ ต้องคอยให้ลมเปลี่ยนทิศตามฤดูกาลก่อนจึงจะเดินทางต่อได้[16] สองฝั่งคาบสมุทรสุวรรณภูมิจึงมีเมืองท่าการค้าเรียงรายอยู่ ทั้งนี้ในสมัยราชวงศ์หยวน อาณาจักรตามพรลิงค์ที่นครศรีธรรมราชมีอำนาจควบคุมชายฝั่งอ่าวไทยจากไชยาถึงปะหัง[17] ส่วนทางฝั่งอันดามัน ไทรบุรีถือเป็นเมืองท่าสำคัญ ก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา "เซียน" ได้แผ่อิทธิพลลงมายังคาบสมุทรมลายู ดังปรากฏในเอกสารจีนปี 1295/๑๘๓๘ ซึ่งห้ามปรามการสู้รบระหว่าง "เซียน" กับ "หมาหลี่อี้เอ๋อร์" (มลายู)[18]

ในช่วงศตวรรษที่ 14 อำนาจของเมืองพระนครหลวงเสื่อมลง ขณะที่รัฐในบริเวณภาคกลางของไทยแข็งแกร่งขึ้น โดยเฉพาะ "เซียน" กับ "หลัวหู" หรือละโว้ กรุงศรีอยุธยาได้รับการสถาปนาขึ้นในปี 1351/๑๘๙๔ เอกสารจีนเรียกเมืองท่าใหม่นี้ว่า *"เซียนหลัว"*

ด้วยถือเป็นการรวมตัวกันของ 2 รัฐ เมื่อพิจารณาว่าสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพ่องั่ว) เป็นเจ้านายเมืองสุพรรณ ส่วนสมเด็จพระราเมศวรเป็นเจ้านายฝ่ายละโว้ จึงพออนุมานได้ว่ากรุงศรีอยุธยาเกิดจากการรวมตัวกันของสุพรรณกับละโว้ เพื่อให้อาณาจักรใหม่นี้มีไพร่พลแข็งแกร่งไม่แพ้เมืองพระนครหลวง

ที่เมืองจีน เมื่ออำนาจของราชวงศ์หยวน ซึ่งตั้งราชธานีอยู่ทางเหนือบริเวณนครต้าตู (ปักกิ่ง) เสื่อมลง รัฐโพ้นทะเลก็ต่างละเลยการส่งบรรณาการไปถวาย เอกสารระบุว่า "หลัวหู" ถวายเครื่องบรรณาการครั้งสุดท้ายเมื่อปี 1299/๑๘๔๒ ส่วน "เซียน" ส่งราชทูตไปครั้งสุดท้ายเมื่อปี 1322/๑๘๖๕[19] ในช่วงกลางศตวรรษที่ 14 การบริหารบ้านเมืองอันล้มเหลว กอปรกับภัยแล้งซึ่งสร้างความแร้นแค้นให้กับมวลชน ส่งผลให้เกิดกลุ่มกบฏต่อต้านราชสำนักมองโกลหลายสิบสำนัก ท้ายสุดในปี 1368/๑๙๑๑ จูหยวนจาง 朱元璋 หัวหน้ากลุ่มกบฏโพกผ้าแดง สามารถรวบอำนาจโค่นล้มราชวงศ์หยวนที่กรุงปักกิ่งได้สำเร็จ พร้อมทั้งปราบดาภิเษกขึ้นเป็นปฐมจักรพรรดิแห่งราชวงศ์หมิง (1368-1644/๑๙๑๑-๒๑๘๗) รัชศกหงอู่ตั้งนครหลวงที่กรุงนานกิง

ในรัชศกหงอู่ ราชวงศ์หมิงส่งทูตเดินทางไปแจ้งการสถาปนาราชวงศ์ตามรัฐโพ้นทะเลต่างๆ โดยที่ 3 ปีต่อมา ได้มีการออกประกาศห้ามชาวจีนเดินเรือออกทะเล พร้อมกับมีการควบคุมเมืองท่าอย่างรัดกุม เครือข่ายสำเภาจีนจึงเหือดหายไปจากทะเลจีนใต้อาณาจักรโพ้นทะเลต้องส่งทูตเข้าไปถวายบรรณาการเท่านั้นจึงจะสามารถนำสินค้าผ่านด่านเข้าเมืองไปขายได้ นโยบายดังกล่าวส่งผลให้รัฐต่างๆ ในอุษาคเนย์ส่งทูตเดินทางไปจิ้มก้องพระเจ้ากรุงจีนราชวงศ์หมิงเป็นจำนวนมาก[20]

ในช่วงปี 1371/๑๙๑๔ เมื่อหลี่วจงจวิ้น 吕宗俊 ราชทูตจีนเดินทางมาถึงกรุงศรีอยุธยาเพื่อแจ้งการสถาปนาราชวงศ์หมิง สมเด็จ

พระเจ้าอู่ทองก็ได้สวรรคตไปแล้ว สมเด็จพระราเมศวรทรงแต่งตั้งจาวเอี้ยนกูหมาน 昭宴孤彎 (เจ้าอินทรกุมาร – เจ้านายเมืองสุพรรณ)* พร้อมคณะ ให้ติดตามหลี่ว์จงจวิ้นไปถวายเครื่องบรรณาการ[21] ต่อมาสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ส่งทูตนำเครื่องบรรณาการไปกรุงนานกิงแทบทุกปี บางปีจีนบันทึกว่าทูตจาก "เซียนหลัว" มาเยือนหลายคณะ ถือได้ว่าการค้าสำเภาของพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาสร้างความมั่งคั่งให้กับกษัตริย์ยุคต้นราชวงศ์สุพรรณภูมิ

นโยบายห้ามเอกชนจีนเดินเรือออกโพ้นทะเล ซึ่งประกาศใช้ในรัชศกหงอู่ปี 1371/๑๙๑๔ ส่งผลให้ราคาสินค้าจากอุษาคเนย์ในตลาดจีนขยับสูงขึ้น มีการลักลอบค้าขายแม้บทลงโทษจะถึงขั้นประหารชีวิต นโยบายของราชวงศ์หมิงที่ดีกรอบให้การค้าโพ้นทะเลผูกโยงอยู่กับความสัมพันธ์ของรัฐได้รับการสืบทอดมากว่าร้อยปี ในรัชศกเจี้ยนเหวิน 建文 (1399-1402/๑๙๔๒-๑๙๔๕) ราชสำนักออกประกาศให้คนจีนที่พำนักอยู่โพ้นทะเลเดินทางกลับประเทศโดยข่มขู่ว่าจะส่งกองเรือมาลงโทษ การค้าสำเภาของพ่อค้าจีนในทะเลจีนใต้ซึ่งเคยรุ่งเรืองในสมัยราชวงศ์ซ่งและราชวงศ์หยวนต้องชะงักลงในช่วงต้นราชวงศ์หมิง สินค้าจีนในตลาดอุษาคเนย์ก็ลดน้อยลง ร็อกซานนา บราวน์ (Roxanna Brown) ผู้วิเคราะห์สินค้าที่พบตามซากเรือจมในทะเลจีนใต้ เสนอทฤษฎี "Ming Gap**" พบว่าในช่วงปี 1325-1380/๑๘๖๘-๑๙๒๓ จำนวนเครื่องเคลือบจีนในระวาง

---

* พระราชโอรสของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพ่องั่ว) ต่อมา หลังเสด็จขึ้นครองราชย์ในปี 1409-1424/๑๙๕๒-๑๙๖๗ ทรงพระนามว่าสมเด็จพระอินทราธิราชเจ้า ก่อนเสด็จขึ้นครองราชย์ เจ้านครอินทร์เคยเดินทางไปกรุงนานกิง 2 ครั้ง และเป็นกษัตริย์พระองค์เดียวของกรุงศรีอยุธยาที่เคยเดินทางไปเมืองจีน สมเด็จพระอินทราธิราชเจ้าเป็นพระราชบิดาของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) และเป็นพระอัยกาของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

** ช่วงที่จีนราชวงศ์หมิงปิดประเทศ ไม่ทำมาค้าขายกับดินแดนอื่นๆ–*บรรณาธิการ*

สินค้าลดลงอย่างมีนัยสำคัญ และเครื่องลายครามจีนขาดตลาดไปในช่วงปี 1352-1487/๑๘๙๕-๒๐๓๐[22]

ในอีกมุมหนึ่ง เจ้าผู้ครองรัฐในอุษาคเนย์ต่างได้ประโยชน์จากการปิดกั้นไม่ให้พ่อค้าจีนเดินทางออกค้าขายโพ้นทะเล การค้ากับจีนกลายเป็นสิทธิ์ของราชสำนักต่างๆ โดยปราศจากคู่แข่งเอกชน ผลกำไรจากการค้าผูกขาดสร้างความมั่งคั่งและเสริมความมั่นคงทางการเมืองให้กับผู้ปกครอง โดยเฉพาะกษัตริย์ราชวงศ์สุพรรณภูมิ (1371-1569/๑๙๑๔-๒๑๑๒) ผู้ปกครองกรุงศรีอยุธยา

เพื่อสานต่อนโยบายสร้างเสริมสัมพันธไมตรีกับรัฐโพ้นทะเลที่องค์ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์หมิงรัชศกหงอูได้วางไว้ พร้อมทั้งประกาศแสนยานุภาพว่าราชวงศ์หมิงแข็งแกร่งเกรียงไกรไม่แพ้ราชวงศ์หยวน ทางการจีนในรัชศกหย่งเล่อ 永樂 (1402-1424/๑๙๔๕-๑๙๖๗) จึงสั่งต่อเรือเดินสมุทรขนาดใหญ่เพื่อออกสำรวจดินแดนโพ้นทะเลรวมทั้งสิ้น 7 ครั้ง ควบคู่ไปกับการไล่ล่าคนจีนที่ฝ่าฝืนข้อห้ามเดินเรือและลักลอบเดินทางออกไปค้าขายยังโพ้นทะเล โดยมีเจิ้งเหอ 鄭和 ขันทีมุสลิม เป็นผู้บัญชาการ

ตามนโยบายกำจัดจีนกเฬวรากในทะเลจีนใต้ซึ่งฝ่าฝืนกฎห้ามออกทะเล เมื่อราชทูตสยามเดินทางไปถวายพระราชสาสน์ในปี 1409/๑๙๕๒ ทางการจีนก็ได้ส่งพระราชสาสน์ขอความร่วมมือมาว่า *"ชาวจีนชื่อเหอเหรินกวนแลพวก ได้ออกเดินทางเตร็ดเตร่ไปยังหมู่เกาะต่างๆ แลเข้ามาที่สยาม ... พระเจ้ากรุงต้าหมิงผู้ใหญ่จึงมีพระราชบัญชามายังพระเจ้ากรุงสยามขอให้ส่งเหอเหรินกวนแลพวกกลับคืน แลยังบันทึกด้วยว่า พระเจ้ากรุงสยามจักต้องไม่รับพวกที่หลบลี้หล่านี้..."* และในปีถัดมา สมเด็จพระอินทราธิราชเจ้า (เจ้านครอินทร์) ก็ได้ให้ราชทูตคุมตัวพวกจีนจรจัดไปมอบให้กับทางการจีน[23]

ความสามารถของกองเรือต้นราชวงศ์หมิงในการดูแลคาบ

สมุทรจีนให้ปราศจากสำเภานอกกฎหมายและโจรสลัด* ตลอดจนความเกรียงไกรของกองเรือสำรวจคณะเจิ้งเหอ ทำให้เมืองต่างๆ ส่งเครื่องบรรณาการนานาประเภท รวมทั้งสิงโต ม้าลาย และยีราฟเข้ามาถวายพระเจ้ากรุงจีน คนจีนโพ้นทะเลเลี่ยงไปทำงานเดินเรือรับใช้เจ้าผู้ครองรัฐต่างๆ เช่น อาสาเป็นลูกเรือของกษัตริย์อยุธยา บ้างก็หลบไปค้าขายตามเมืองท่ามหาสมุทรอินเดีย หมู่เกาะใหญ่น้อยในอินโดนีเซีย และริวกิว อย่างไรก็ตามในยุคต่อมา แม้ประกาศห้ามคนจีนนำเรือออกทะเลจะยังมีผลบังคับใช้ แต่นโยบายควบคุมชายฝั่งของจีนก็เสื่อมประสิทธิภาพลง ขุนนางเมืองท่าต่างรับสินบน ชาวจีนที่หลบเลี่ยงออกมาค้าขายจึงเพิ่มจำนวนขึ้น

เอกสารร่วมสมัยเรื่องคณะสำรวจดินแดนโพ้นทะเลที่เดินทางมายังกรุงสยามในสมัยสมเด็จพระอินทราธิราชเจ้า ซึ่งหม่าฮวน 馬歡 เขียนขึ้นเมื่อปี 1433/๑๙๗๖** บันทึกบทบาทของหญิงชาวสยามไว้ว่า *"ปกติ* (ที่เซียนหลัว) *ฝ่ายภรรยาเป็นผู้จัดการเรื่องต่างๆ* (ในครอบครัว) *จากพระราชาลงมาถึงคนเดินดิน หากมีเรื่องที่ต้องตัดสินใจ เช่น การลงโทษหนักเบา การซื้อขายราคาถูกแพง ฝ่ายชายมักปล่อยให้ภรรยาตัดสินใจ... หญิงที่แต่งงานแล้วสามารถออกมาพบหน้า ดื่ม กิน อย่างสนิทสนมกับพวกเราชายจีนได้โดยไม่มีข้อจำกัด..."* สร้างความประหลาดใจให้กับคณะผู้มาเยือน โดยเฉพาะเรื่องที่ชายไทยภูมิใจว่าภรรยาของตนสวยมีเสน่ห์ดึงดูดชายจีน[24]

คำบอกเล่าของกะลาสีจีนในยุคต้นราชวงศ์หมิงเกี่ยวกับ "เซียนหลัว" ถ่ายทอดภาพดินแดนห่างไกลที่แปลกแตกต่าง กระตุ้นจินตนาการให้ฝันเฟื่องเรื่องเสน่ห์สาว ความเร้าใจในแดนโพ้นทะเล

---

* เช่น การปราบชุมชนจีนที่ปาเล็มบัง Chen Zuyi พร้อมลูกน้องกว่า 5,000 คน ถูกสังหาร

** ในการสำรวจดินแดนโพ้นทะเลครั้งนี้ ขันทีเจิ้งเหอ แม่ทัพผู้รับผิดชอบ มิได้ร่วมเดินทางออกไปด้วย

และโอกาสที่จะมั่งคั่ง คงคล้ายกับมโนภาพของชายชาวตะวันตกที่มุ่งสู่เอเชียในยุคจักรวรรดินิยมเพื่อแสวงหาประสบการณ์และความร่ำรวยจากโลกเถื่อนในดินแดนดงดิบอันห่างไกล*

ความสัมพันธ์ระหว่างกรุงศรีอยุธยากับจีนในช่วงราชวงศ์หมิงดำเนินไปด้วยดี ในระยะแรก ราชทูตสยามที่เดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรีส่วนใหญ่เป็นเจ้านาย แต่ต่อมาพบชื่อคนจีนเป็นหัวหน้าคณะทูต เช่น เฉินจื่อเหยิน ในปี 1381/๑๙๒๔ ส่วนในปี 1411/๑๙๕๔ เชิงโซวเซียนเป็นผู้นำสิ่งของพื้นเมืองไปถวายเป็นเครื่องบรรณาการ[25] จีนในสยามบางคนได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ เช่น พ่อค้าเกลือชื่อเซี่ยเหวินปิน 謝文彬 มีตำแหน่งเป็นออกขุน ประมาณปี 1480/๒๐๒๓[26]

การค้ามิใช่ปัจจัยเดียวที่ทำให้ชุมชนจีนในอุษาคเนย์เติบใหญ่ บางครั้งภัยจากสงครามและความไม่สงบ เช่น ช่วงผลัดเปลี่ยนราชวงศ์ ก็เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการอพยพระลอกใหญ่ลงใต้เช่นกัน ดังกรณีของเฉินอี่จง ขุนนางราชวงศ์ซ่งใต้ผู้หลบหนีการยึดครองของมองโกลลงมาอาศัยอยู่ในอาณาจักร “เซียน” ดังได้กล่าวไปแล้ว

พวกโปรตุเกสที่เดินเรือเข้ามาในอุษาคเนย์พบว่าเมืองท่าในทะเลจีนใต้ล้วนมีชาวจีนตั้งรกรากอยู่ก่อนแล้ว และการเดินทางไกลในทะเลจีนใต้สมัยนั้นอาศัยสำเภาจีนเป็นพาหนะ เช่น เมื่อยึดครองเมืองมะละกาสำเร็จ นายพล อัลฟงโซ ดือ อัลบูแกร์เกอ (Afonso de Albuquerque) ส่งดูอาร์เต้ เฟอร์นันดีซ (Duarte Fernandes) โดยสารสำเภาจีนมาเข้าเฝ้าสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ช่วงปี 1511-1512/๒๐๕๔-๒๐๕๕ ในสมัยนั้น การขนส่งและโดยสารสำเภาจีนถือเป็นเรื่องปกติ ต่อมาอีกกว่า 200 ปี สมเด็จพระเจ้าตากสินก็ทรง

---

* บทวิพากษ์ ดู Edward W. Said, *Orientalism* (New York: Pantheon Books, 1978).

พระพิมพ์จากกรุวัดราชบูรณะ พระนครศรีอยุธยา ภายในระบุชื่อจีนแซ่เก่อ 葛 ร่วมทำบุญสมัยราชวงศ์หมิง

มอบหมายให้นายสำเภาจีนเป็นผู้นำข่าวไปแจ้งพระเจ้ากรุงจีนที่เมืองกวางตุ้ง*เรื่องพม่าบุกปล้นกรุงศรีอยุธยา

หลักฐานทางโบราณคดีชี้ว่าชาวจีนตั้งบ้านเรือนอยู่ในกรุงศรีอยุธยามาแต่แรกสร้าง มีการค้นพบไหสมัยราชวงศ์หยวนในกรุวัดพระราม และยังพบเศษกระเบื้องจีนสมัยราชวงศ์หยวน ราชวงศ์หมิง และต้นราชวงศ์ชิงในหลายพื้นที่ของกรุงศรีอยุธยา ที่กรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ พบพระพิมพ์เนื้อชินหลายองค์ ภายในระบุชื่อชาวจีนสมัยราชวงศ์หมิงเป็นผู้มีจิตศรัทธาร่วมทำบุญสร้างวัด

ปกติชาวสำเภามิได้พาผู้หญิงติดเรือออกโพ้นทะเล ด้วยวัฒนธรรมจีนเน้นความกตัญญูกตเวที ภรรยามีหน้าที่ปรนนิบัติผู้เฒ่าในเรือน ดูแลสุสานบรรพชน ซึ่งเปรียบดุจผีเหย้าผีเรือนที่ปกป้องครอบครัวให้อยู่ดีมีสุข ฝ่ายชายมักออกเรือไปทำมาหากินตามลำพัง ชุมชนจีนในกรุงศรีอยุธยาถือได้ว่าเป็นจีนลูกผสม มีบิดาเป็นจีนพ่อค้านักเดินเรือ ฝ่ายมารดาเป็นแม่หญิงท้องถิ่น ล่วงมาถึงสมัยศตวรรษที่ 20 เมื่อสกินเนอร์สัมภาษณ์คนจีนในเมืองไทยยุคสงครามเย็น เขาพบว่าสำหรับครอบครัวจีนในสยาม ความเป็นจีนเลือนหายไปในเวลาไม่กี่ชั่วคนเพราะอิทธิพลของฝ่ายหญิงผู้เป็นแม่เรือน กระทั่งชื่อแซ่ชื่อตระกูลก็ไม่ทราบ

ที่กรุงศรีอยุธยา การค้าและชุมชนจีนอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของขุนนางตำแหน่งโชฎึกราชเศรษฐีสังกัดออกญาโกษาธิบดีผู้ดูแลงานพระคลัง ผู้ดำรงตำแหน่งโชฎึกราชเศรษฐีเจ้ากรมท่าซ้ายมีหน้าที่ควบคุมการค้ากับเมืองท่าในทะเลจีน เช่น จีน ริวกิว ญี่ปุ่น เวียดนาม และปัตตาเวีย ล่ามใช้ภาษาจีนเป็นหลัก ส่วนการค้าขายกับเรือแขกจากคาบสมุทรมลายู นูซันตารา และพ่อค้าจากมหาสมุทรอินเดียนั้นกำกับโดยกรมท่าขวา มีขุนนางตำแหน่งจุฬาราชมนตรีเป็นเจ้ากรม

---

* ปัจจุบันเรียกเมืองกวางเจา–*บรรณาธิการ*

ใช้ภาษามลายูและโปรตุเกสเป็นหลัก

เนื่องว่าการค้ากับจีนเป็นประโยชน์กับรัฐ ฝ่ายไทยจึงมีตำแหน่งศักดินามอบให้ลูกเรือสำเภา ลดหลั่นกันไปตามหน้าที่ จาก "จุ้นจู๊" นายสำเภา นา 400 จนถึง "จับกะเถา" หน้าที่กวาดสำเภา นา 25 ระบุอยู่ใน*กฎหมายตราสามดวง*

นอกจากกรุงศรีอยุธยา เมืองท่าอื่นๆ รอบอ่าวไทย เช่น จันทบูร ราชบุรี เพชรบุรี นครศรีธรรมราช สงขลา และปัตตานีต่างก็มีชาวจีนอาศัยอยู่ เอกสารฮอลันดาระบุว่า ในปี 1616/๒๑๕๙ เมืองปัตตานีมีคนจีนเดินขวักไขว่มากกว่าคนท้องถิ่นด้วยซ้ำ ตรงกับเอกสารจีนที่ยืนยันว่าคนจีนในปัตตานีมีจำนวนมากขนาด *"เดินหัวนิ้วโป้งจรดส้นเท้าเรียงต่อกันมา"*[27] คำบอกเล่าของนักเดินทางเหล่านี้ยืนยันถึงความหนาแน่นของชาวจีนในปัตตานีได้เป็นอย่างดี

พระพุทธรูปปางสมาธิ ได้จากพระพาหาด้านซ้ายของพระมงคลบพิตร พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา

ที่ปัตตานีมีตำนานเล่าขานเรื่องช่างหล่อปืนใหญ่ชาวฮกเกี้ยน* *"แซ่หลิม ชื่อเคี่ยม ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่กะเสะ ... จีนเคี่ยมคนนี้ได้ภรรยามลายู จีนเคี่ยมก็เลยเข้าศาสนามลายูเสียด้วย พวกมลายูสมมติเรียกกันว่าหลิมโต๊ะเคี่ยมตลอดต่อมาจนทุกวันนี้ ... ในตำบลกะเสะ ... พลเมืองที่อยู่ต่อมาจนเดี๋ยวนี้ยังนับถือหลิมโต๊ะเคี่ยมว่าเป็นต้นตระกูลของหมู่บ้านนั้น..."* และต่อมา *"น้องสาวชื่อกอเหนี่ยวตามมาจากเมืองจีน อ้อนวอนหลิมโต๊ะเคี่ยมให้ละเสียจากเพศมลายูกลับไปเมืองจีน หลิมโต๊ะเคี่ยมก็ไม่ยอมไป ... หลิมกอเหนี่ยว** มีความเสียใจผู้พี่ชายจึงผูกคอตาย หลิมโต๊ะเคี่ยมผู้พี่ก็จัดแจงศพกอเหนี่ยวฝังไว้ทำเป็นฮวงซุ้ย ปรากฏอยู่ตลอดมาจนเดี๋ยวนี้"*[28]

---

* หรือชาว "ฝูเจี้ยน" ในปัจจุบัน อนึ่ง ชื่อมณฑล สังคม หรือวัฒนธรรมจากฝูเจี้ยนที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ จะใช้เป็น "ฮกเกี้ยน" ทั้งหมด เว้นก็แต่ในข้อความที่ผู้เขียนหยิบยกมาจากเอกสารหลักฐาน จะยังใช้ "ฝูเจี้ยน" ตามต้นฉบับ–*บรรณาธิการ*

** นิรันดร นาคสุริยันต์ เห็นว่า "กอเหนี่ยว" มิใช่ชื่อหากหมายถึงหญิงสาว ตรงกับคำว่า "โกวเนี้ย" ในภาษาแต้จิ๋ว หลิมกอเหนี่ยว จึงหมายถึงแม่หญิงสกุลหลิม

หลิมโต๊ะเคี่ยมที่ตำนานชาวใต้กล่าวถึงข้างต้น บางคนเชื่อว่าเป็นคนเดียวกับหลินเต้าเฉียน 林道乾 เจ้าพ่อโจรสลัดเลื่องชื่อสมัยราชวงศ์หมิง รัชศกเจียจิ้ง 嘉靖 หลินเต้าเฉียนมีลูกน้องกว่า 5,000 คน ซึ่งหลบออกมาเดินเรือหากิน บ้างก็ปล้นสะดม ทั้งบนเส้นทางลูซอนในฟิลิปปินส์และเส้นทางผ่านจามปาในเวียดนาม เมื่อถูกทางการจีนปราบปรามช่วงประมาณปี 1566/๒๑๐๙ "หลิน" พาพรรคพวก 2,000 คนหลบหนีมาที่ปัตตานี[29] ต่อมารัชศกว่านลี่ 萬曆 ปี 1578/๒๑๒๑ ลูกน้องเดิมของ "หลินเต้าเฉียน" ที่ถูกทางการจีนจับตัวให้การว่า *"พวกสลัด* (หลินเต้าเฉียน) *ได้โจมตีสำเภา 'กาฬปักษ์' ของสยามแต่หาสำเร็จไม่ พวกสลัดถูกฆ่าเสียเป็นจำนวนมาก แลพวกที่เหลือก็ถูกพวกสยามไล่ล่า..."*[30] หลินเต้าเฉียนพร้อมพลพรรคออกจากสยามไปในช่วงปี 1580/๒๑๒๓[31]

ศาลเจ้าแม่หลิมกอเหนี่ยว 林姑娘 และสุสานของท่านที่ปัตตานีเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่คนจีนทั่วคาบสมุทรมลายูศรัทธามานานนับร้อยปี ด้วยว่าเป็นตำนานคุณธรรมจีนที่ตอกย้ำความกตัญญูต่อบิดามารดาและแผ่นดินเกิดของลูกจีนโพ้นทะเล

นอกจากหลินเต้าเฉียนแล้ว ยังมีชาวจีนอีกมากมายที่ลักลอบออกมาทำกินในดินแดนโพ้นทะเล ใช้เมืองท่าในอุษาคเนย์เช่นปัตตานีเป็นฐานแล้วกลับไปปล้นสะดมชายฝั่งทางใต้ของจีน นอกเหนือจากนายสำเภาที่แข็งแกร่งผู้มีชื่อในเอกสารจีน ยังมีชาวจีนอีกนับไม่ถ้วนที่มาเยือนคาบสมุทรสุวรรณภูมิ ส่วนใหญ่ไร้ชื่อเสียง เรื่องของพวกเขาเปรียบดุจเสียงกระซิบของฟองสมุทรที่พัดเข้ากระทบฝั่งแล้วสูญสลายไป

งานแห่เจ้าประจำปีที่ปัตตานี

Illicit Trade Versus Tributary Trade

ในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 16 ช่วงที่หลินเต้าเฉียนหลบมาอยู่ปัตตานี โจรสลัดและสำเภาเถื่อนในทะเลจีนใต้และอ่าวไทยชุกชุม สะท้อนปัญหาทั้งที่กรุงจีนและกรุงสยาม ช่วง 50 ปีนี้อำนาจสยามเปราะบางเนื่องด้วยกรุงศรีอยุธยาติดสงครามกับพม่าถึง 5 ครั้ง นับจากศึกตะเบ็งชะเวตี้ในปี 1547-1549/๒๐๙๐-๒๐๙๒ ถึงสงครามสยามรุกพม่าสมัยสมเด็จพระนเรศวร โจรสลัดในเวลานั้น นอกจากกองเรือจีนติดอาวุธของกลุ่มหลินเต้าเฉียนแล้ว ยังมีกลุ่มของพญาจีนจันตุที่อาสาพระยาละแวกบุกปล้นเพชรบุรีในปี 1578/๒๑๒๑

ทั้งนี้ การที่สำเภาจีนรวมตัวกันเป็นกลุ่มอิทธิพลหลายสำนักทั้งค้าขายและปล้นสะดมเพื่อทำกินในเขตทะเลจีน มีสาเหตุมาจากความล้มเหลวเชิงนโยบายของราชวงศ์หมิงซึ่งตีกรอบให้การขนส่งสินค้าระหว่างจีนกับรัฐโพ้นทะเลพึ่งพาเพียงเรือบรรณาการจากดินแดนโพ้นทะเลเท่านั้น หลังหมดยุคกองสำรวจของขันทีเจิ้งเหอ ราชสำนักจีนก็ตัดทอนงบประมาณของราชนาวี ประสิทธิภาพในการกำกับดูแลชายฝั่งค่อยๆ หย่อนยานลง ชาวบ้านในมณฑลริมทะเลทางใต้จึงลักลอบนำเรือออกทะเลเพื่อหารายได้ ประกอบกับเกิดปัญหาโจรสลัดญี่ปุ่นบุกปล้นสะดมเมืองและหมู่บ้านชายฝั่งจีน

เอกสาร “หมิงสือลู่” บันทึกว่าในรัชศกเจิ้งเต๋อ 正德 (1506-1521/๒๐๔๙-๒๐๖๔) เรือบรรณาการที่สยาม จามปา ริวกิว ชวา และบอร์เนียวส่งไปกวางตุ้ง *“...มักนำพ่อค้ามาด้วย แลแอบกระทำการฉ้อฉลมิชอบ พวกเขาจึงถูกระงับแลไม่อนุญาตให้นำเครื่องบรรณาการ* (เข้ามาถวาย)*...”* สยามซึ่งเดิมนิยมแต่งสำเภานำสินค้าจากพระคลังไปขาย จึงมิได้นำบรรณาการไปถวายนับตั้งแต่สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 หรือเมื่อปี 1527/๒๐๗๐ เป็นต้นมา การถวายบรรณาการว่างเว้นไป 27 ปี จนล่วงมาถึงสมัยสมเด็จพระมหา

จักรพรรดิในปี 1554/๒๐๙๗ กรุงศรีอยุธยาได้ส่งทูตไปถวายพระสุพรรณบัฏและสิ่งของพื้นเมืองอีกครั้ง[32] พอการแข่งขันจากสำเภาบรรณาการของรัฐในทะเลจีนใต้ห่างหายไปในช่วงศตวรรษที่ 16 งานขนส่งสินค้าในทะเลจีนใต้ก็ตกไปอยู่ในมือของนักเดินเรือเอกชนซึ่งทางการจีนถือเป็นพวกนอกกฎหมาย

ขณะที่ราชวงศ์หมิงเสื่อมอำนาจลง ราชสำนักเองก็ขาดความเข้าใจในวิถีชีวิตและเศรษฐกิจของมวลชนในมณฑลชายฝั่งทางใต้ กฎห้ามนำเรือออกทะเลสร้างความแร้นแค้นให้กับประชากรที่ต้องพึ่งพาการทำกินบนท้องน้ำ โดยเฉพาะมณฑลฮกเกี้ยนซึ่งพื้นที่ 2 ใน 3 เป็นภูเขาไม่เหมาะกับการเพาะปลูกยกเว้นปลูกชา ชาวฮกเกี้ยนริมทะเลยึดการประมงและการเดินเรือเป็นอาชีพหลัก กฎห้ามออกโพ้นทะเลทำให้เศรษฐกิจท้องถิ่นฝืดเคืองถดถอย ต่อมาเมื่อกลไกการลาดตระเวนควบคุมคาบสมุทรซึ่งยาวไกลนับหมื่นลี้หย่อนประสิทธิภาพลง ชาวบ้านทางใต้ต่างพากันลักลอบออกไปค้าขายโพ้นทะเล ในสายตาของรัฐ คนพวกนี้นับเป็นกลุ่มโจรสลัด

การค้านอกกฎหมายเติบใหญ่ด้วยการติดสินบนข้าราชการกลายเป็นเครือข่ายพ่อค้ามั่งคั่งที่หยั่งรากลึกในมณฑลริมทะเล แผ่อิทธิพลเชื่อมต่อกับเครือข่ายขนส่งสินค้าทางบกจากแหล่งผลิตสู่ตลาดรับซื้อตามเมืองท่า เช่น การขนถ้วยชามเครื่องปั้นจากเมืองจิ่งเต๋อเจิ้น ศูนย์ผลิตเครื่องกังไสซึ่งตั้งอยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดินใหญ่ส่งมาขายที่นครกวางตุ้งและเมืองท่าริมทะเลอื่นๆ แม้จะต้องใช้เวลาแรมเดือนในการขนส่งสินค้าก็ตามที ณ เวลานั้น เกิดตลาดมืดขึ้นตามเมืองท่าริมทะเลต่างๆ เช่น เยว่กั่งหรือท่าพระจันทร์ในมณฑลฮกเกี้ยน ซึ่งเลื่องชื่อในฐานะเมืองนำเข้าเงินเถื่อนจากสำเภานอกกฎหมายในช่วงที่จีนปิดประเทศ แร่เงินเหล่านี้เรือสเปนขนส่งจากเหมืองในอเมริกาใต้มาขายให้สำเภาจีนที่กรุงมะนิลา สินค้าที่พ่อค้าจีนนำมาแลกเปลี่ยนกับเงินแท่ง นอกจากแพรไหมแล้วยังมีเครื่อง

เคลือบจีน พยานวัตถุที่พบในซากเรือจมมีทั้งเครื่องปั้นซึ่งผลิตที่จิ่งเต่อเจิ้น มณฑลเจียงซี และเครื่องปั้นคุณภาพต่ำจากเตาผลิตถ้วยชามท้องถิ่นของฮกเกี้ยน (เรียกรวมตามชื่อบริเวณที่ส่งออกว่าเครื่องเคลือบจางโจว*)

ความพยายามของคนท้องถิ่นในการเสนอให้ยกเลิกกฎห้ามคนจีนนำเรือออกโพ้นทะเล ซึ่งประกาศใช้มาตั้งแต่ช่วงต้นราชวงศ์หมิงรัชศกหงอู่ ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ในที่สุด หลังจักรพรรดิเจียจิ้ง (1522-1566/๒๐๖๕-๒๑๐๙) เสด็จสวรรคต ราชสำนักก็ได้ยกเลิกกฎนี้ในปี 1567/๒๑๑๐ เมืองท่าเยว่กั่งหรือท่าพระจันทร์กลายเป็นด่านจดทะเบียนสำเภาเข้าออกเมื่อปี 1573/๒๑๑๖ สำเภาเอกชนสามารถออกเรือได้โดยมิต้องเกรงว่าจะถูกจับกุมในฐานะโจรนอกกฎหมาย กอปรกับในยุคนี้สเปนนำเงินจากเหมืองในอเมริกาใต้ส่งมาขายเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้เงินเดินสะพัด การค้าขายเจริญรุ่งเรือง

ที่กรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระมหาธรรมราชา (1569-1590/๒๑๑๒-๒๑๓๓) ให้ความสำคัญกับการค้า มีการส่งสำเภาสยามไปเมืองจีนถึง 5 ครั้ง ครั้งหนึ่งสำเภาชื่อ "กาฬปักษ์" ถูกโจรสลัดดักปล้น ทว่าด้วยความแข็งแกร่งของลูกเรือ สำเภาสยามจึงรอดพ้นภัยมาได้ อีกครั้งหนึ่ง นายสำเภาที่ไปถวายพระสุพรรณบัฏ งาช้าง และขี้ผึ้ง เป็นพ่อค้าที่เคยทำงานในกลุ่มหลินเต้าเฉียน จึงถูกทางการจีนจับกุม ต่อมาในช่วงปลายรัชกาลเมื่อปี 1582/๒๑๒๕ พระเจ้ากรุงจีน

---

* จังหวัดจางโจว อยู่บริเวณอ่าวเมืองเอ้หมึง ทางใต้สุดของมณฑลฮกเกี้ยนติดกับถิ่นแต้จิ๋ว เรียกตามสำเนียงฮกเกี้ยนว่าเจียงจิวหรือ Chiang-chew มีเมืองท่าชื่อเดียวกัน ชาวอยุธยาเรียกคนจางโจวว่าจีนเฉียงจีย "คำให้การขุนหลวงหาวัด" และจะจิ๋ว (กลอนสวด "สุบินกุมาร") เอกสารโปรตุเกสและดัตช์เขียนว่า Chinseeuw, Chincheeu และ Chincheo ดู G. William Skinner, *Chinese Society in Thailand: An Analytical History* (Ithaca: Cornell University Press, 1957), p. 385.

จารึกหลุมศพเฉินชู่ฉิน มารดาผู้ล่วงลับ รัชศกว่านลี่ ราชวงศ์หมิง (1592/๒๑๓๕) พบที่ปัตตานี

พระราชทานพระราชลัญจกร (ตราโลโต) ให้สมเด็จพระมหาธรรมราชาในฐานะพระเจ้ากรุงสยาม แทนของเดิมที่ *"ถูกไฟไหม้สูญหายคราวที่ประเทศตงหนิวเข้ามาโจมตีและทำลายเมือง"*[33] และในที่สุดสงครามสยามกับพม่าก็คลี่คลายลงในสมัยสมเด็จพระนเรศวร

ในรัชสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ (1605-1611/๒๑๔๘-๒๑๕๔) ราชสำนักสยามให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจหลังมีศึกสงครามติดพันมายาวนาน ความคึกคักในทะเลจีนใต้หลังจีนเปิดประเทศแล้วกลายเป็นแรงหนุนนำให้อยุธยาในฐานะเมืองท่าแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างพ่อค้าฝั่งมหาสมุทรอินเดียกับพ่อค้าจีนฟื้นตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว พ่อค้าฮกเกี้ยนนำถ้วยชาม แพรไหม และสินค้าจีนอีกหลากหลายประเภทมาขายที่สยาม แลกเปลี่ยนเป็นไม้ฝาง ดีบุก และสินค้าอื่น[34] อย่างไรก็ตาม ในฐานะจุดหมายปลายทางของสำเภาจีนช่วงต้นศตวรรษที่ 17 อยุธยาจึงมีคู่แข่งมากมาย เช่น มะนิลา ปัตตาเวีย ฮอยอัน มะละกา และปัตตานี กระนั้น กรุงศรีอยุธยาก็ยังถือเป็นเมืองท่าสำคัญสำหรับผลิตผลของแผ่นดินใหญ่อุษาคเนย์ จึงมีพ่อค้าหลากหลายเชื้อชาติเข้ามาทำการค้า ทั้งแขก จีน มาเลย์ มุสลิม ญี่ปุ่น และชาวตะวันตก[35]

เมื่อชาวตะวันตกเดินทางมาสยาม มีคนจีนตั้งชุมชนค้าขายตามเมืองสำคัญอยู่ก่อนแล้ว เช่น ที่ปากน้ำโพ (นครสวรรค์) บางปลาสร้อย (ชลบุรี) แปดริ้ว (ฉะเชิงเทรา) ท่าจีน (สมุทรสาคร) บ้านดอน (สุราษฎร์ธานี) นครศรีธรรมราช สงขลา ภูเก็ต และปัตตานี[36] พ่อค้าอังกฤษที่เดินเรือมาเยือนเมืองท่าทางใต้ในช่วงทศวรรษ 1620 บันทึกว่าคู่ค้าในเมืองล้วนเป็นจีน

ลิเบอร์แมน (Victor Lieberman) นักประวัติศาสตร์อุษาคเนย์เชื่อว่าคนจีนที่อาศัยอยู่ตามเมืองต่างๆ ในเขตอิทธิพลของสยามรวมกันแล้วน่าจะมีจำนวนมากกว่าคนจีนในกรุงศรีอยุธยา และประเมินจำนวนคนจีนในสยามช่วงปลายอยุธยาไว้ว่าอยู่ที่ 30,000 คน คน

จีนเหล่านี้ประกอบอาชีพต่างๆ เช่น ต่อและเดินเรือ ทำเหมือง เป็นช่างศิลป์ เลี้ยงหมู ปลูกผัก ทำบ่อนเบี้ย กลั่นและค้าเหล้า ประมูลงานเจ้าภาษี ฯลฯ[37]

ในรัชสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ คนจีนในสยามมีสถานภาพทางสังคมดี ดังปรากฏในบันทึกของชาวจีนร่วมสมัยว่า *"ชาวสยามต้อนรับคนจีนอย่างกันเอง ดีกว่าชาวเมืองที่อื่นๆ ถือได้ว่าสยามเป็นประเทศที่เป็นมิตรที่ดีของจีน"*[38] เนื่องจากค้าขายกับสยามมาตั้งแต่ช่วงต้นกรุง คนจีนในสยามจึงมีสถานภาพต่างจากพลเมืองทั่วไป กล่าวคือ ถือเป็น "ลูกค้า" มิใช่ไพร่พลจึงไม่ถูกเกณฑ์แรงงาน ต่างจากคนไทย มอญ เขมร มาเลย์ ลาว และพม่า ฟาน เยนโรเดอ (Van Nyenrode) พนักงานบริษัทอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ [Vereenigde Oostindische Compagnie–หรือที่เรียกอย่างลำลองว่า "ห้างวีโอซี" (VOC)] ผู้มาเยือนนครศรีธรรมราชในปี 1612/๒๑๕๕ บันทึกว่าคนจีนจ่ายภาษีธรรมดา (ขั้นต่ำ) และ *"ไม่มีใครกล้าไปหาเรื่องรังแกคนจีน"*[39]

The China Trade: Fall and Revival

ความได้เปรียบของพ่อค้าจีนมิได้จีรังยั่งยืน สมเด็จพระเอกาทศรถมีนโยบายส่งเสริมการค้ากับ "ลูกค้า" จากต่างแดน หนุนเงินเข้าคลังที่ร่อยหรอหลังศึกสงครามอันยาวนาน ในรัชกาลของพระองค์มีการส่งทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศในยุโรปและญี่ปุ่น ยังผลให้พ่อค้าโปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ และญี่ปุ่นต่างเข้ามาเป็น "ลูกค้า" แข่งขันกับพ่อค้าจีนที่เป็นเจ้าตลาดเดิม

ต้นศตวรรษที่ 17 ญี่ปุ่นผงาดขึ้นเป็นคู่ค้าสำคัญของสยาม ด้วยว่ามีทั้งเหมืองเงินและทองแดง อุตสาหกรรมเครื่องปั้นญี่ปุ่นเองก็พัฒนาขึ้น สามารถผลิตเครื่องเคลือบเนื้อแกร่งได้แบบเดียวกับเครื่องกระเบื้องจีน พ่อค้าญี่ปุ่นที่เป็นนักเดินเรือ ตลอดจนชาวคาทอลิก

ญี่ปุ่นที่ลี้ภัยทางศาสนา เข้ามาตั้งชุมชนในกรุงศรีอยุธยา รับซื้อของป่าโดยเฉพาะหนังกวางและหนังกระเบนส่งไปญี่ปุ่น ที่กรุงเก่าพบเศษเครื่องปั้นญี่ปุ่นเป็นพยานวัตถุทั้งบนบกและในแม่น้ำเจ้าพระยา

สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมส่งเสริมการค้าต่อเนื่องจากรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ ราชสำนักแต่งตั้งชาวต่างชาติขึ้นเป็นขุนนางผู้ใหญ่ระดับออกญา 2 คน คือ ออกญาเฉกอะหมัดรัตนราชเศรษฐี และออกญาเสนาภิมุข (ยามาดะ นางามาซะ) สยามส่งเรืออัญเชิญพระราชสาสน์ไปญี่ปุ่นถึง 4 ครั้ง[40] ไม่เพียงเท่านั้น ราชสำนักยังใช้ทหารรับจ้างญี่ปุ่นประจำการในสังกัดกองอาสาญี่ปุ่นด้วย สกินเนอร์เชื่อว่าการค้ากับญี่ปุ่นในช่วงนี้อาจมีมูลค่าสูงกว่าการค้ากับจีน[41]

แต่หากพิจารณาการออกเรือของสำเภาสยาม เอกสาร "หมิงสือลู่" ระบุว่าในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม สยามส่งทูตไปคารวะพระเจ้ากรุงจีน 4 ครั้ง หนึ่งในนั้นเป็นข้าหลวงของพระอัครมเหสี[42] ดังนั้นมูลค่าการค้าของสำเภาสยามกับจีนและกับญี่ปุ่นอาจมิได้ต่างกันนัก

ล่วงมาถึงรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง วันวลิตผู้จัดการห้างวีโอซีของดัตช์เขียนเล่าว่า *"...พวกนายสำเภาจากจางโจว* ที่เคยแวะนำสินค้ามาขาย เข้ามาน้อยลงหลังจากถูกขุนนางหน่วงเหนี่ยวกดราคาสินค้า เรื่องนี้ราชสำนักก็ทราบดี"*[43] มีการกล่าวโทษขุนนางกรมท่าว่าขูดรีดพ่อค้าจนสำเภาจีนห่างหาย แต่อีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้จำนวนสำเภาจีนลดลงก็คือสถานการณ์ที่เมืองจีนช่วงราชวงศ์หมิงล่มสลาย

จีนเริ่มประสบปัญหาการปกครองไร้สมรรถภาพในช่วงปลายราชวงศ์หมิง ซึ่งตรงกับต้นศตวรรษที่ 17 การไร้สมรรถภาพดังกล่าว

---

* ชาวกรุงเก่าเรียกคนจางโจวตามสำเนียงฮกเกี้ยนว่า จีนเฉียงจีย "คำให้การขุนหลวงหาวัด" และจะจิ๋ว (กลอนสวด "สุบินกุมาร") วันวลิตเรียกว่า Chinseeuw

ส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจ ทำให้ท้องพระคลังเริ่มฝืดเคือง เกิดปัญหาขุนนางทุจริต พลเมืองยากไร้ การปล้นสะดมของกลุ่มติดอาวุธหลากหลายกลุ่ม ตลอดจนการก่อกบฏ เมื่อรัฐบาลอ่อนแอ บรรดาขุนศึกทางเหนือก็ได้ทีรุกรานเมืองชายขอบ ส่วนชายฝั่งทะเลก็เต็มไปด้วยโจรสลัดและไม่ปลอดภัยสำหรับการเดินทาง

ปลายรัชศกว่านลี่ การปกครองเสื่อมจนไม่สามารถคุ้มครองความสงบสุขของมวลชน ระบบราชการไร้ประสิทธิภาพ เกิดปัญหาข้าวยากหมากแพง การก่อจลาจล และกบฏชาวนา มีกองโจรคอยปล้นสะดมการขนส่งสินค้าทั้งทางบกและทางทะเล ชาวสำเภาต้องเข้าก้วนเดินทางเป็นกลุ่มเพื่อป้องกันตนเอง เช่น ในช่วงปี 1620/๒๑๖๓ ก้วนของหลี่ต้าน 李旦 หัวหน้าชุมชนจีนในญี่ปุ่น มีอิทธิพลแข็งแกร่ง เขาตั้งฐานกำลังอยู่ที่อ่าวเอ้หมึง (ปัจจุบันเรียกเซี่ยเหมินอยู่ในมณฑลฮกเกี้ยน) และที่ฮิราโดะกับนางาซากิในประเทศญี่ปุ่นระยะหนึ่ง ทางการจีนแต่งตั้งให้หลี่ต้านเป็นตัวแทนควบคุมเส้นทางการค้าทางทะเลจากจีนไปญี่ปุ่นและจากจีนไปอุษาคเนย์เพื่อแข่งขันกับห้างวีโอซี เจ้าพ่อสำเภาหลี่ต้านเป็นผู้อุปถัมภ์เจิ้งจือหลง 鄭芝龍 จอมยุทธ์ตระกูลเจิ้ง (แซ่แต้) ซึ่งต่อมาผงาดขึ้นคุมเส้นทางสำเภาในทะเลจีน เจิ้งจือหลงมีสำเภาอยู่ในอาณัตินับร้อยลำ เรือที่เสียค่าต๋งชักธงตระกูลเจิ้งสามารถเดินทางค้าขายได้โดยไม่ถูกโจมตี ชาวฮกเกี้ยนล้อกันว่า *"สำเภาออกทะเลไม่ชักธงสกุลเจิ้งกันภัย ไม่สามารถเดินทางโดยสวัสดิภาพ ฮกเกี้ยนภายใต้ความคุ้มครองของตระกูลเจิ้งมั่นคงดุจกำแพงเมืองจีน"*[44]

ในช่วงเดียวกันนั้นที่กรุงศรีอยุธยา เจ้าพระยากลาโหมสุริยวงศ์ประหารสมเด็จพระอาทิตยวงศ์ พระราชโอรสสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พร้อมกับปราบดาภิเษกขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (1630-1656/๒๑๗๓-๒๑๙๙) ในรัชกาลนี้ สยามส่งคณะทูตไปถวายเครื่องบรรณาการกับราชสำนักหมิงเพียงครั้งเดียวเมื่อปี

1634/๒๑๗๗ ณ เวลานั้น อำนาจของราชวงศ์หมิงเสื่อมไปมากแล้ว อีกเพียง 10 ปีก็สิ้นราชวงศ์ (1644/๒๑๘๗)

ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ราชสำนักยังคงผูกขาดสินค้าที่เรือเดินสมุทรนำเข้ามาขาย โดยเป็นฝ่ายกำหนดราคา แล้วนำมาขายต่อให้ราษฎรเพื่อทำกำไรเป็นรายได้ นอกจากนั้นยังควบคุมการส่งออกสินค้าสำคัญ เช่น ไม้ฝางและดีบุก อย่างเข้มงวด มิให้รั่วไหลออกจากการควบคุมของพระคลัง การกำหนดราคาสินค้าของกรมท่าสูงจนกำไรของพ่อค้าเบาบาง ไม่คุ้มกับความเสี่ยงในการเดินเรือข้ามสมุทร ในปี 1638/๒๑๘๑ วันวลิตรายงานว่ากฎระเบียบเหล่านี้ทำให้ลูกค้าต่างชาติเหือดหาย *"ในสยามขณะนี้มีพ่อค้าที่ร่ำรวยเพียงไม่กี่คน* (แขกมัวร์สองสามคนกับเศรษฐีจีนเพียงไม่กี่ราย)"[45]

ชุมชนจีนในกรุงศรีอยุธยาดูจะปรับตัวเข้ากับระบบการค้าผูกขาดของพระคลังได้ดี บ้างประมูลเป็นเจ้าภาษี บ้างเข้าสังกัดเดินเรือนำสินค้าจากพระคลังออกตระเวนขายทั้งที่เมืองจีนและเมืองท่าต่างๆ ในอุษาคเนย์ เอกสารดัตช์บันทึกปริมาณการค้าสำเภาจีนในช่วงทศวรรษ 1630 เอาไว้ว่า *"ทุกปีสำเภาจากฮกเกี้ยนเข้ามาอยุธยาสองสามลำ และสำเภาจีนสยาม 1-3 ลำจะนำสินค้าไปปล่อยที่โคชินไชน่า* (เวียดนาม) *เป็นประจำทุกปี"*[46] ทั้งนี้ สยามก็ส่งเรือไปยังเมืองท่าชายฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ของอนุทวีปอินเดียด้วยเช่นกัน

หลังสมเด็จพระเจ้าปราสาททองทำลายหมู่บ้านญี่ปุ่นและกองกำลังของออกญาเสนาภิมุข (ยามาดะ นางามาซะ) ซึ่งพระองค์มองว่าเป็นภัยคุกคามต่อพระราชอำนาจในปี 1632/๒๑๗๕ การค้ากับญี่ปุ่นก็หยุดชะงักลง แต่เพื่อมิให้กระทบเศรษฐกิจ โดยเฉพาะธุรกิจส่งออกหนังสัตว์ จึงมีการอนุมัติให้ห้างวีโอซีผูกขาดการรับซื้อและขนส่งหนังสัตว์ไปญี่ปุ่นในปี 1634/๒๑๗๗[47] และในปี 1635/๒๑๗๘ หรือ 1 ปีถัดมา โชกุนตระกูลโทกุงาวะออกประกาศปิดประเทศ (sakoku, ซาโกกุ) โดยห้ามมิให้ชาวญี่ปุ่นเดินทางออกสู่โพ้นทะเล

และห้ามเรือต่างชาติเข้าไปค้าขายภายในประเทศเพื่อลดอิทธิพลของหมอสอนศาสนาคริสต์ในญี่ปุ่น ยกเว้นให้ก็แต่สำเภาจีนกับเรือดัตช์ที่สามารถเข้าเทียบท่าได้ ธีรวัต ณ ป้อมเพชร นักประวัติศาสตร์ผู้เชี่ยวชาญเอกสารฮอลันดา ชี้แจงว่าประกาศซาโกกุส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อชุมชนญี่ปุ่นในสยาม ทำให้ชุมชนที่ว่าหมดสิ้นบทบาทลง

การขนส่งหนังกวาง หนังกระเบน ปีกนก และไม้ฝางจากสยามไปญี่ปุ่น แล้วซื้อเงินและทองแดงกลับมา กลายเป็นอีกธุรกิจที่เกื้อหนุนสำเภาจีนและชุมชนเดินเรือจีนสยาม อาชีพนี้ต้องแข่งขันกับพ่อค้าดัตช์ ในปี 1654/๒๑๙๗ ซึ่งเป็นช่วงปลายรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ห้างวีโอซีออกหนังสือประท้วงเรื่องคนจีนละเมิดสิทธิ์ผูกขาดการรับซื้อหนังกวางและหนังกระเบนของห้างฯ[48] พ่อค้าจีนกับพ่อค้าดัตช์ในสยามจึงกลายเป็นคู่อริทางการค้าเรื่อยมาจนกระทั่งสมัยสมเด็จพระนารายณ์

ด้านการค้าขายในทะเลจีน กองเรือตระกูลเจิ้งของเจิ้งจือหลงนั้น บางครั้งก็เป็นอริ บางคราวก็เป็นคู่ค้ากับห้างดัตช์ อันที่จริงเจิ้งจือหลงเติบโตมาจากการเป็นลำ เป็นหลงจู๊ในสังกัดของหลี่ต้านค้าขายกับห้างวีโอซีมาตั้งแต่ยังหนุ่ม ต่อมาเมื่อเขามีเรือของตนเอง บางครั้งก็ขัดแย้งกับดัตช์ถึงขั้นทำศึกกัน เช่น เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 1633/๒๑๗๖ กองเรือของเจิ้งจือหลงรบชนะเรือของห้างวีโอซี หลังสงบศึก ทั้ง 2 ฝ่ายก็กลับมาเป็นคู่ค้ากัน โดยพ่อค้าจีนก๊วนนี้เป็นฝ่ายจัดหาเครื่องกระเบื้องจากจิ่งเต๋อเจิ้นมาขายให้กับพ่อค้าดัตช์ ซี. เจ. เอ. เยิร์ค (C. J. A. Jörg) นักวิจัยเอกสารของห้างวีโอซี เชื่อว่าช่วงหนึ่งที่สำเภาตระกูลเจิ้งเรืองอำนาจ *"...หากไม่ได้รับความเห็นชอบจากผู้นำตระกูลเจิ้ง ก็ไม่อาจขนส่งเครื่องปั้นจีนไปไต้หวันหรือญี่ปุ่น..."*[49] ขณะเดียวกัน สกินเนอร์ระบุว่าตระกูลเจิ้งคุมการเดินเรือระหว่างไต้หวันกับนางาซากิ เรือดัตช์ อังกฤษ โปรตุเกส และสำเภาสยามที่เดินเรือเข้าไปในน่านน้ำดังกล่าวต้องเจรจาผ่าน

ทางกับตระกูลเจิ้งให้เรียบร้อยเสียก่อน จึงจะสามารถเดินทางโดยสวัสดิภาพ[50]

ขณะที่ราชวงศ์หมิงเสื่อมลงด้วยระบอบการปกครองอันไร้สมรรถภาพ ข่าวสารต่างๆ ก็แพร่กระจายไปตามวงพ่อค้าซึ่งเดินเรือระหว่างประเทศ ในระยะนี้ สยามละเลยการส่งบรรณาการไปเมืองจีน ราชวงศ์หมิงล่มสลายลงเมื่อปี 1644/๒๑๘๗ ตรงกับปีที่ 15 ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

การเปลี่ยนราชวงศ์ที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชวงศ์ปราสาททองถือเป็นการเปลี่ยนแปลงผู้ครองอำนาจในหมู่ชนชั้นนำ มิได้ส่งผลเดือดร้อนต่อพลเมืองมากนัก ต่างจากแผ่นดินจีนช่วงเปลี่ยนขั้วอำนาจรัฐซึ่งเดือดร้อนกันยาวนานแทบทุกหย่อมหญ้า เริ่มจากกบฏชาวนา ต่อด้วยการรุกรานของกองทัพแมนจู ตามด้วยศึกไล่ล่าทายาทราชวงศ์หมิง และการปราบปรามกลุ่มต่อต้านแมนจู สงครามและความขัดแย้งอันยาวนานเหล่านี้ก่อให้เกิดคลื่นจีนอพยพออกสู่โพ้นทะเล

ในปี 1644/๒๑๘๗ กองทัพแมนจูยึดครองกรุงปักกิ่งและสถาปนาราชวงศ์ชิง (1644-1911/๒๑๘๗-๒๔๕๔) ทว่าก็ยังมีศึกติดพันยืดเยื้อมาอีกยาวนานกว่า 40 ปีก่อนที่แผ่นดินจีนจะกลับคืนสู่สันติ ขุนนางบางคนที่หลบหนีลงใต้ประกาศฟื้นฟูการปกครองของชาวฮั่นในนามราชวงศ์หมิงใต้ ฝ่ายกอบกู้ราชวงศ์หมิงจัดกองกำลังทหารต่อสู้กับฝ่ายแมนจูในหลายมณฑล โดยเฉพาะมณฑลฮกเกี้ยนและกวางตุ้ง เจิ้งจือหลง เจ้าพ่อกองเรือเดินสมุทร ผู้ที่ในระยะแรกเคยต่อต้านชาวแมนจู ต่อมากลับแปรพักตร์ไปเข้าสวามิภักดิ์กับฝ่ายราชวงศ์ชิง กรุงศรีอยุธยาซึ่งอยู่ห่างออกมาก็ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์นี้ไม่แพ้กัน ทั้งจากกลุ่มชาวจีนอพยพและปัญหากองเรือพลัดถิ่นที่ยังทรงอิทธิพลอยู่ในทะเลจีน

2 ปีนับจากการยึดครองกรุงปักกิ่ง หรือก็คือเมื่อปี 1646/

๒๑๘๙ กองธงแมนจูยึดฝูโจวเมืองหลวงของมณฑลฮกเกี้ยนสำเร็จ ที่ฝูโจว ฝ่ายแมนจูจับทูตจากริวกิว อันนัม และสเปน (จากกรุงมะนิลา) ซึ่งถูกส่งมาเจริญสัมพันธไมตรีกับองค์หลงอู่ 隆武 เจ้านายราชวงศ์หมิงใต้ ทูตทั้งหมดถูกส่งตัวเข้ากรุงปักกิ่งและต่อมาถูกส่งกลับไปบอกเจ้านายของตนว่าแผ่นดินจีนอยู่ภายใต้การปกครองของราชวงศ์ชิงแล้ว พร้อมทั้งให้แต่งตั้งทูตมาคารวะ หลายอาณาจักรส่งทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีขอพระราชทานคำหับกับพระเจ้ากรุงจีนราชวงศ์ชิง อาณาจักรริวกิวส่งทูตไปกรุงปักกิ่งในปี 1649/๒๑๙๒ ส่วนอันนัมส่งไปในปี 1661/๒๒๐๔[51] เมื่อเห็นว่าราชสำนักแมนจูสถาปนาอำนาจมั่นคงแล้ว สมเด็จพระเจ้าปราสาททองก็ส่งทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีเช่นกันในปี 1652/๒๑๙๕

ทางใต้ ฝ่ายกองกำลังตระกูลเจิ้งเกิดแตกแยกแบ่งฝ่าย เจิ้งจือหลงผู้บิดาเข้าสวามิภักดิ์กับราชวงศ์ชิง ส่วนเจิ้งเฉิงกง 鄭成功 หรือที่เอกสารตะวันตกเรียกว่า "โคซิงกา" บุตรชายลูกครึ่งญี่ปุ่นของเจิ้งจือหลง ตัดสินใจยืนหยัดสู้รบเป็นอริกับฝ่ายแมนจู ในการต่อสู้อันยืดเยื้อยาวนานนับ 10 ปี โคซิงกาไม่สามารถกุมชัยชนะเหนือกองทัพแมนจู ทว่าคนจีนกลับนับถือเขาในฐานะวีรบุรุษ ด้วยว่าเป็นผู้นำกองเรือโจมตีบุกยึดป้อมซีแลนเดียของฝ่ายดัตช์บนเกาะไต้หวันได้สำเร็จเมื่อปี 1661/๒๒๐๔*

สมเด็จพระนารายณ์ (1656-1688/ ๒๑๙๙-๒๒๓๑)

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ (1656-1688/๒๑๙๙-๒๒๓๑) สยามยังคงคบค้ากับทั้ง 2 ฝ่าย กล่าวคือ ส่งสำเภาไปถวายบรรณาการจักรพรรดิราชวงศ์ชิง ทว่าขณะเดียวกันก็อนุญาตให้สำเภาตระกูลเจิ้งฝ่ายโคซิงกาเข้าเทียบท่า ช่วงต้นปี 1661/๒๒๐๔ สำเภาโคซิงกาเข้ามาค้าขายที่อยุธยาเป็นจำนวน 3 ลำ สำเภาดังกล่าวจัดการธุระแล้วเสร็จก็รีบเดินทางกลับ ด้วยถูกเรียกประชุมพลเตรียม

* นิรันดร นาคสุริยันต์ ชี้แจงว่า โคซิงกา เพี้ยนมาจากฉายาที่คนจีนยกย่องวีรบุรุษผู้นี้ว่า กว๋อซิ่งเอี๋ย 國姓爺

ไปตีป้อมซีแลนเดีย[52] ล่วงมาปี 1665/๒๒๐๘ ในบรรดาสำเภา 20 ลำที่เจิ้งจิง 鄭經 บุตรชายของโคซิงกา ส่งมาอุษาคเนย์ มี 10 ลำที่แวะเข้ามาค้าขายในสยาม[53]

สมเด็จพระนารายณ์เสด็จขึ้นครองราชย์ 6 ปีก่อนจักรพรรดิคังซี 康熙 (1662-1722/๒๒๐๕-๒๒๖๕) รัชศกคังซีเป็นยุคที่ราชวงศ์ชิงมีนโยบายรวมอำนาจการปกครอง ลดบทบาทของอ๋องชาวฮั่นที่เดิมเข้าสวามิภักดิ์ ความขัดแย้งเป็นเหตุให้อ๋องในมณฑลยูนนานกวางตุ้ง และฮกเกี้ยนก่อการกบฏระหว่างปี 1673-1677/๒๒๑๖-๒๒๒๐ กองทัพแมนจูใช้นโยบายอันแข็งกร้าวและโหดเหี้ยมในการปราบปรามมณฑลทางใต้ ซึ่ง ณ เวลานั้นยังเต็มไปด้วยฝ่ายต่อต้านราชวงศ์ชิง การสู้รบของพลเมืองกับกองทหารแมนจูยืดเยื้ออีกนับ 10 ปี สงครามกลางเมืองกระจายไปทั่ว จิงเต๋อเจิ้น ศูนย์อุตสาหกรรมผลิตถ้วยชามเนื้อกระเบื้อง ถูกเผาทำลายเสียหายในปี 1674/๒๒๑๗[54] ช่วงระหว่างปี 1661-1684/๒๒๐๔-๒๒๒๗ รัฐบาลบังคับให้ชาวบ้านที่อยู่ริมทะเลอพยพย้ายหมู่บ้านออกจากแนวชายฝั่งเข้าไปยังตอนในของดินแดนราว 30-50 ลี้เพื่อตัดกำลังเสบียงของปรปักษ์ มีการประกาศห้ามคนจีนเดินเรือออกโพ้นทะเล เหตุการณ์บ้านแตกสาแหรกขาดจากภัยสงครามทำให้จำนวนสำเภาจีนค่อยๆ เหือดหาย

ในระยะต่อมา ขณะที่อำนาจปกครองของฝ่ายชิงมั่นคงขึ้นเรื่อยๆ สมเด็จพระนารายณ์ก็ทรงแต่งสำเภาสยามไปถวายบรรณาการบ่อยกว่าสมัยพระราชบิดา ดังปรากฏในเอกสาร “ชิงสือลู่” ปี 1664/๒๒๐๗, 1665/๒๒๐๘, 1668/๒๒๑๑, 1672/๒๒๑๕, 1673/๒๒๑๖, 1680/๒๒๒๓* และ 1684/๒๒๒๗[55] นโยบายส่งเรือนำสินค้าจากพระคลังหลวงไปขายที่เมืองจีนในเชิงรุก ยามที่พ่อค้า

---

* ครั้งนี้มิได้ระบุในชิงสือลู่ แต่อยู่ในเอกสารฝรั่งเศส ดู วินัย พงศ์ศรีเพียร, *หมิงสือลู่-ชิงสือลู่ บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิง* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, 2559), น. 225.

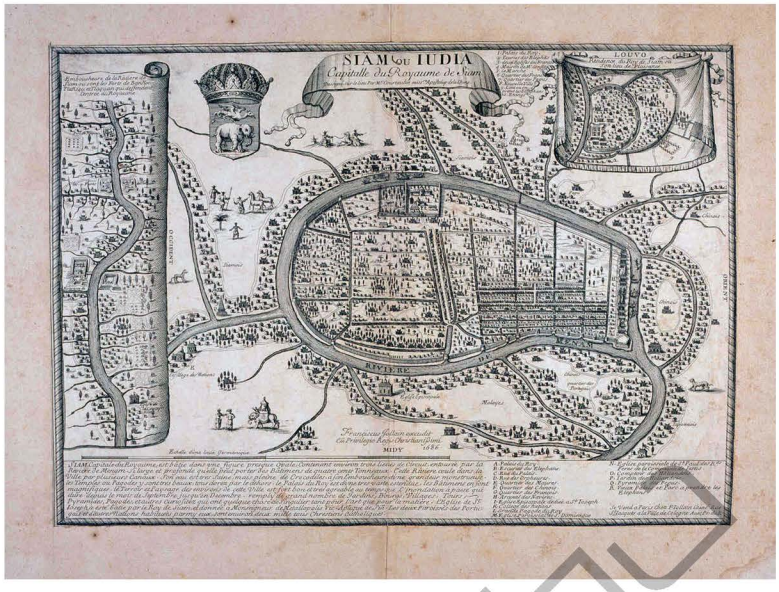

กรุงศรีอยุธยาสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ปี 1686/๒๒๒๙ โดย ฌ็อง เดอ เมกูลอน เดอ กูร์โตแล็ง (Jean de Maguelonne de Courtaulin) สมบัติสยามสมาคม ตลาดนายก่ายคือบริเวณตะวันออกเฉียงใต้ของเกาะเมือง มีชาวตลาดอาศัยอยู่หนาแน่น

เอกชนจีนไม่สามารถออกเรือมายังโพ้นทะเล สร้างความมั่งคั่งให้กับพระคลังหลวงในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ กรุงศรีอยุธยาจึงเพียบพร้อมไปด้วยสินค้าจากจีนและญี่ปุ่น

แม้ปกติคนจีนจะไม่ละทิ้งถิ่นฐานของตน ทว่าความแร้นแค้นจาก “สงครามยุคเปลี่ยนราชวงศ์” อันโหดเหี้ยมและยืดเยื้อในมณฑลทางใต้ ส่งผลให้คนจีนอพยพมายังอุษาคเนย์ระลอกใหญ่ ฝ่ายที่พ่ายแพ้การปราบปรามของกองทัพแมนจูหลบไปไต้หวัน เวียดนาม สยาม มะละกา พม่า บอร์เนียว และหมู่เกาะในอินโดนีเซีย ในสยาม พวกเขาลงหลักปักฐานประกอบอาชีพที่ตนชำนาญ เช่น เดินเรือ ต่อเรือ ทำเหมือง ปลูกพริกไทย ฯลฯ

อีกหนึ่งสาเหตุที่ทำให้ชาวจีนฮั่นอพยพออกโพ้นทะเลคราวนี้ก็คือ เมื่อเดือนกรกฎาคม 1645/๒๑๘๘ ราชวงศ์ชิงออกประกาศให้พลเมืองชายในปกครองโกนหน้าผากไว้ผมเปียตามแบบชาวแมนจู ภายใน 10 วัน ใครไม่ปฏิบัติตามจะต้องรับโทษ อนึ่ง วัฒนธรรมจีนฮั่นถือว่าการตัดหรือโกนผมเป็นเรื่องอัปมงคลมาแต่โบราณ จึงมีผู้ขัดขืนและหลีกหนีจากข้อบังคับดังกล่าวด้วยการโยกย้ายครอบ

ครัวออกมายังดินแดนโพ้นทะเล *ปฐมวงศ์* ฉบับที่ 2 กล่าวถึงเจ้าขรัวเงิน พระชนกของสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี พระราชชนนีของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ว่าสืบเชื้อสายมาจากจีนแซ่ตัน บ้านถนนตาล ซึ่งอยู่นอกกำแพงเมืองระหว่างวัดใหญ่กับวัดพนัญเชิง เอกลักษณ์ของจีนบ้านนี้ก็คือไม่ยอมตัดผมมวยไว้หางเปียตามพวกแมนจู[56] ข่าวการอพยพหนีการโกนหน้าผากแพร่ไปถึงอังกฤษ อีกเกือบ 20 ปีต่อมา เมื่อทูตสยามเข้าเฝ้าพระเจ้าชาร์ลส์ที่ 2 (Charles II) ณ พระราชวังวินเซอร์ในปี 1684/๒๒๒๗ มีผู้สอบถามเบนีญ วาเช (Bénigne Vachet) บาทหลวงฝรั่งเศสผู้เป็นล่าม ว่า *"จริงหรือ ที่ชายจีนทิ้งบ้านทิ้งเมือง อพยพออกโพ้นทะเล เพียงเพราะรัฐบาลบังคับตัดผม"*[57]

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ สยามให้ความสำคัญกับการค้าขาย กรมท่าสยามมีสัมพันธ์อันดีกับนักเดินเรือจีน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพวกต่อต้านราชวงศ์ชิงภายใต้อาณัติของโคซิงกา สำเภาสยามสามารถผ่านน่านน้ำในการควบคุมของกองกำลังก๊วนนี้และส่งสินค้าไปขายยังญี่ปุ่นได้อย่างปลอดภัย ส่วนสำเภาโคซิงกาก็แวะเวียนนำสินค้าจีนที่ขาดแคลนอันเนื่องมาจาก "สงครามยุคเปลี่ยนราชวงศ์" มาปล่อยขายที่อยุธยาอยู่เป็นประจำ ขณะเดียวกัน สมเด็จพระนารายณ์ก็มิได้ละเลยราชสำนักราชวงศ์แมนจู มีการส่งทูตบรรณาการไปคารวะจักรพรรดิคังซีที่กรุงปักกิ่งอย่างต่อเนื่อง นโยบายคบค้ากับจีนทั้ง 2 ฝ่ายทำให้กรุงศรีอยุธยาเนืองแน่นไปด้วยสินค้าจากจีนและญี่ปุ่น ดังที่รายงานปี 1680/๒๒๒๓ ของพ่อค้าชาวฝรั่งเศสนามอ็องเดร เดส์ล็องส์-บูโร (André Deslandes-Boureau) ตัวแทนบริษัทอินเดียตะวันออกของฝรั่งเศส (Compagnie des Indes Orientales) หรือห้างซีไอโอ (CIO)* ระบุว่า นอกจากพริกไทยแล้ว

ถ้วยลายคราม
รัชศกคังซี
เขียนลายเป็นแบบสยาม

* เอกสารไทยเรียก กุมปันหญีฝรั่งเศส

สยามก็ไม่มีสินค้าส่งออกอื่นใดที่ตลาดยุโรปต้องการ แต่สยามมีสินค้าจีนและสินค้าญี่ปุ่นจำนวนมากขายในราคาถูกพอสมควรที่ห้างของฝรั่งเศสจะมาตั้งโกดังรับซื้อ[58]

การค้าสำเภาสยามดำเนินไปอย่างราบรื่น เป็นเหตุให้ห้างวีโอซี เจ้าของกองเรือขนส่งสินค้ารายใหญ่ในทะเลจีนซึ่งตั้งฐานอยู่ที่ปัตตาเวีย เพ่งเล็งสยามว่าเอื้อประโยชน์ให้กับสำเภาจีนที่เป็นคู่อริ พ่อค้าดัตช์เริ่มเข้ามาค้าขายที่อยุธยาในสมัยสมเด็จพระนเรศวรเมื่อปี 1604/๒๑๔๗ พวกเขารับซื้อของป่า ดีบุก และสินค้าอื่นๆ ส่งต่อไปขายตามเมืองท่าในทะเลจีน แลกเปลี่ยนเป็นสินค้าที่ชาวยุโรปต้องการ นั่นก็คือ เครื่องเทศ แพรไหม ใบชา เครื่องกระเบื้อง ฯลฯ

กรุงศรีอยุธยาเป็นแหล่งรวมสินค้าของป่าที่สำคัญของอุษาคเนย์ภาคพื้นทวีป สินค้าสยามที่มีมูลค่าในตลาดจีน เช่น งาช้าง ฟันช้าง นอแรด เขากวาง เอ็นกวาง รังนก ขนนก ชะมดเช็ด ชะมดเชียง ไม้ฝาง (สำหรับย้อมสี) ไม้แดง กระวาน เร่ว ดีบุก (ใช้ทำบรรจุภัณฑ์ใบชา) ฯลฯ ส่วนญี่ปุ่นต้องการหนังกวาง (ทำด้ามดาบ เสื้อเกราะ และถุงเท้าหนัง) หนังกระเบน ฝาง ดีบุก ฯลฯ[59] ทั้งนี้หลังองค์โชกุนออกประกาศซาโกกุปิดประเทศเมื่อปี 1635/๒๑๗๘ เรือขนส่งสินค้าไปยังตลาดญี่ปุ่นก็เหลือเพียงสำเภาจีนกับเรือของห้างวีโอซี ซึ่งทางการญี่ปุ่นอนุญาตให้เทียบท่าที่นางาซากิ ส่วนสำเภาสยามทางการญี่ปุ่นอนุโลมให้เป็นสำเภาจีนด้วยว่ามีลูกเรือเป็นคนจีน

การแข่งขันทางการค้าระหว่างสำเภาโคชิงกากับห้างวีโอซีในทะเลจีนลุกลามมาถึงเมืองไทยในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เริ่มจากเหตุในปี 1661/๒๒๐๔ เมื่อสำเภาสยามซึ่งเดินทางไปกวางตุ้งถูกเรือของห้างวีโอซีที่ชื่อโรเดอ แฮร์ต (Rode Hert) โจมตียึดเอาสินค้าใกล้เกาะไหหลำ โดยอ้างว่าสำเภาสยามชักธงโปรตุเกส ซึ่งขณะนั้นกำลังทำสงครามกับฝ่ายดัตช์อยู่ เมื่อข่าวสำเภาหลวงถูกปล้นแพร่

มาถึงอยุธยา ออกญาพิชิต (อับดุล ราซัค) ชาวเปอร์เซียผู้เป็นที่ปรึกษาคนสนิทของสมเด็จพระนารายณ์ และสนิทกับออกพระศรีพิพัฒน์ ขุนนางจีนกรมท่า ส่งชายจีน 800 คนไปปิดล้อมห้างวีโอซี พร้อมขู่ว่าจะตัดหูตัดจมูกคนในห้าง พนักงานดัตช์เชื่อว่าจีนเหล่านี้เป็นพวกโคซิงกา[60]

ฝ่ายดัตช์มองว่าสำเภาจีนและสำเภาสยามที่ใช้ลูกเรือจีนคือคู่แข่งทางการค้า เนื่องจากราชสำนักสยามคบค้ากับพ่อค้าสำเภาจีนมานาน มักอนุโลมให้สิทธิพิเศษ อีกทั้งสำเภาจีนมีพันธมิตรในหมู่ขุนนางท้องถิ่น เช่น ในปี 1662/๒๒๐๕ ผู้นำตระกูลเจิ้งส่งเครื่องบรรณาการมาถวายสมเด็จพระนารายณ์ ขากลับก็สามารถบรรทุกหนังกวาง หนังกระบือ ดีบุก และดินประสิวกลับไปขายแข่งกับห้างวีโอซีในตลาดที่ญี่ปุ่นได้

ห้างวีโอซีขู่สยามว่าจะปิดสถานีการค้าของตนที่อยุธยาโดยอ้างเหตุการณ์ถูกชาวจีนปิดล้อม จากนั้นก็ส่งเรือ 2 ลำมาลาดตระเวนในอ่าวไทย พร้อมทั้งก่อกวนกีดกันเรือบรรทุกสินค้าที่มุ่งมายังปากน้ำเจ้าพระยาตั้งแต่ช่วงเดือนกันยายน 1663/๒๒๐๖ จนถึงกุมภาพันธ์ 1664/๒๒๐๗[61] ในยุทธการนี้ ฝ่ายดัตช์โจมตีเรือของออกพระศรีเนาวรัตน์ที่ปรึกษาชาวเปอร์เซีย พร้อมกับยึดไม้กฤษณาจากจันทบูรที่บรรทุกอยู่ ต่อมาในเดือนกุมภาพันธ์ 1664/๒๒๐๗ เรือของห้างวีโอซีก็บุกปล้นสำเภาหลวงขณะเดินทางกลับจากญี่ปุ่น ยึดสินค้าบนเรือ ทั้งทองแดง ถ้วยชามกระเบื้อง และใบชา นำกลับไปปัตตาเวีย

การปิดกั้นปากน้ำนำไปสู่การลงนามในสนธิสัญญาระหว่างห้างวีโอซีกับสยามเมื่อเดือนสิงหาคม 1664/๒๒๐๗ สนธิสัญญานี้ให้สิทธิ์ห้างวีโอซีผูกขาดการค้าหนังสัตว์ อีกทั้งมีข้อความระบุว่า ห้ามมิให้ *"พระเจ้ากรุงสยาม หรือประชาชาติของพระองค์ ... ใช้คนจีน ญี่ปุ่น หรือญวน ในการเดิน*

ปืนเรือสำเภา พบที่ราชบุรี
ชาญชัย สุพานิชวรภาชน์
เอื้อเฟื้อภาพ

เรือสำเภาทุกชนิด และถ้าฝ่ายบริษัทพบเห็นคนดังกล่าวในทะเลหลวง ก็ให้บริษัทมีอำนาจยึดเรือค้าขายนั้นได้"[62] โดยอ้างว่านักเดินเรือจีนล้วนเป็นพรรคพวกของโคซิงกาซึ่งเป็นศัตรูของทางห้าง เพื่อกดดันมิให้ฝ่ายสยามสามารถเดินเรือไปส่งหนังกวาง หนังกระเบน และไม้ฝางที่ญี่ปุ่นได้

สนธิสัญญานี้มิได้ส่งผลกระทบระยะยาวกับการเดินเรือของกรมท่ามากนัก หลักฐานจากปี 1666/๒๒๐๙ ระบุว่า สำเภาสยามที่ไปเทียบท่าเมืองนางาซากิ ใช้ลูกเรือผสมทั้งคนไทย แขก และจีน ผมสั้น ซึ่งหมายถึงลูกจีนที่เกิดในสยาม* และต่อมาไม่นาน สำเภาสยามก็กลับมาใช้ลูกเรือจีนเดินเรือดังเดิม[63]

ความสัมพันธ์อันตึงเครียดกับห้างวีโอซีเป็นเหตุให้สมเด็จพระนารายณ์มองหาเครือข่ายการค้าอื่น พระองค์ต้อนรับหมอสอนศาสนาฝรั่งเศสที่พาชาวคริสตังผู้หลบหนีความขัดแย้งในเวียดนามเข้ามาพำนักในกรุงศรีอยุธยาเมื่อปี 1662/๒๒๐๕ พร้อมกับพระราชทานที่ดินให้สร้างวัดและสามเณราลัย กรุงศรีอยุธยากลายเป็นฐานของคณะมิสซังต่างประเทศแห่งกรุงปารีสในอุษาคเนย์ ห้างการค้าฝรั่งเศสส่งอ็องเดร เดส์ล็องส์-บูโร ตัวแทนจากสุรัตในอนุทวีปอินเดีย มาเจรจาตั้งสำนักงานที่กรุงศรีอยุธยาในปี 1680/๒๒๒๓ สมเด็จพระนารายณ์มีพระราชบัญชาให้พระคลังออกญาโกษาธิบดี (เหล็ก) ส่งทูตเดินทางไปเข้าเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ทูตคณะนี้ออกเดินทางไปกับเรือของเดส์ล็องส์-บูโร โดยมีออกพระพิพัฒน์ราชไมตรีเป็นราชทูต** ขุนนางอาวุโสผู้นี้เคยเดินทางไปเข้าเฝ้าพระเจ้ากรุง

---

* บันทึกนี้เป็นหลักฐานว่าลูกจีนที่เกิดในสยามสมัยสมเด็จพระนารายณ์ไม่เห็นว่าการตัดผมเป็นเรื่องอัปมงคล วัฒนธรรมจีนฮั่นที่ฝังรากลึกในใจของจีนแผ่นดินใหญ่ได้กร่อนลงในชั้นลูกจีนที่เกิดในสยาม

** เอกสารบางฉบับเรียก พระยาพิพัฒน์โกษา ดู Dirk Van der Cruysse, *Siam and the West, 1500-1700* (Chiang Mai: Silkworm Books, 2002), pp. 211, 493.

จีนเพื่อถวายพระสุพรรณบัฏมาแล้ว 3 ครั้ง* น่าเสียดายที่ราชทูตคณะนี้เดินทางไปไม่ถึงฝรั่งเศส เนื่องจากเรือแตกสูญหายไปแถบชายฝั่งมาดากัสการ์

ฝ่ายอังกฤษ ซึ่งช่วงนั้นกำลังทำสงครามกับฝ่ายดัตช์ เข้ามาตั้งโกดังที่อยุธยาในปี 1661/๒๒๐๔ กิจการของพวกเขามิได้ใหญ่โตนัก มีการนำสินค้าที่ทางฝั่งอินเดียต้องการ เช่น ช้าง ไปขายแลกเปลี่ยนเป็นเพชรนิลจินดาและผ้าลายต่างๆ ซึ่งในยุคนั้นอินเดียเป็นผู้ผลิต สมเด็จพระนารายณ์ได้ว่าจ้างให้กัปตันเรือชาวอังกฤษ เช่น จอห์น โคตส์ (John Coates) และจอร์จ ไวต์ (George White) มาเป็นผู้เดินเรือของสยาม แรกเริ่มเดิมที จอร์จ ไวต์ เป็นกัปตันเรืออังกฤษและเคยเป็นเจ้านายเก่าของคอนสแตนติน ฟอลคอน (Constantine Phaulkon) นักแสวงโชคชาวกรีกผู้เชี่ยวชาญด้านภาษา เขาพูดได้ทั้งภาษามาเลย์ โปรตุเกส ไทย และอังกฤษ ฟอลคอนเป็นคนมีไหวพริบด้านการค้า จึงก้าวหน้ากลายเป็นที่ปรึกษาคนโปรดของสมเด็จพระนารายณ์ในตำแหน่งออกญาวิชาเยนทร

เมื่อปี 1678/๒๒๒๑ คอนสแตนติน ฟอลคอน ติดตามริชาร์ด บาร์นาบี (Richard Barnaby) ผู้จัดการห้างการค้าอังกฤษ มาที่สยาม เขาไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งทูตไปฝรั่งเศสครั้งแรก หากเข้ามามีบทบาทสำคัญในการส่งทูตเยือนราชสำนักพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ครั้งที่ 2 เมื่อข่าวเรือแตกของออกญาพิพัฒน์ราชไมตรีที่แอฟริกาทราบมาถึงอยุธยา สมเด็จพระนารายณ์ก็รับสั่งให้ฟอลคอนร่างจดหมายถึงเสนาบดีฝรั่งเศส โดยมอบหมายให้ออกขุนพิชัยวาทิตกับออกขุนพิชิตไมตรีนำไปถวาย ขุนนางทั้งสองออกเดินทางด้วยเรืออังกฤษในปี 1684/๒๒๒๗ โดยมุ่งสู่กรุงปารีสผ่านกรุงลอนดอน

---

* ตรวจสอบกับเอกสารจีน พบชื่อ ออกขุนสุรินทราชไมตรี เป็นราชทูตไปเมืองจีน ปี 1665, 1668 และ 1673/๒๒๐๘, ๒๒๑๑ และ ๒๒๑๖

2 ปีถัดมา ฟอลคอนในฐานะออกญาวิชาเยนทรเป็นผู้จัดการส่งทูตและเครื่องบรรณาการไปฝรั่งเศสครั้งที่ 3 เมื่อปี 1686/๒๒๒๙ คณะทูตดังกล่าวนำโดยออกพระวิสุทธสุนทร (โกษาปาน) ในฐานะราชทูตสยาม และเดินทางไปพร้อมกับคณะของเชอวาลีเย เดอ โชมง (Chevalier de Chaumont)[64]

เครื่องลายครามสมัยราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิงเจียเป็นเกล็ดพญานาครอบพระปรางค์วัดพุทไธศวรรย์อยุธยา บูรณะสมัยสมเด็จพระนารายณ์

ช่วง 7 ปีสุดท้ายในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ออกญาวิชาเยนทรเป็นขุนนางที่ทรงอิทธิพลสูงสุดทั้งในด้านการค้าและการต่างประเทศ ฟอลคอนมิได้ดำรงตำแหน่งโกษาธิบดีรับผิดชอบงานพระคลัง แม้สมเด็จพระนารายณ์จะเคยทาบทามหลังออกญาพระคลัง (เหล็ก) ถึงแก่อนิจกรรมก็ตามที เขาเลี่ยงมาชักใยสนับสนุนออกญาวัง ขุนนางมาเลย์ ให้ขึ้นดำรงตำแหน่งพระคลังแทน และอีก 3 ปีต่อมา เมื่อออกญาพระคลังถูกถอด ผู้ที่ขึ้นมาดำรงตำแหน่งพระคลังก็คือออกพระเสด็จ[65] ทั้งนี้เพราะฟอลคอนทราบดีว่าอำนาจของตนมาจากความไว้วางพระราชหฤทัยของกษัตริย์ มิได้มาจากฐานอำนาจในที่ประชุมขุนนาง ต่างจากพระเพทราชา

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ สยามมีพ่อค้าจีนที่ปราดเปรื่องถวายงานอยู่หลายคน บันทึกของจอร์จ ไวต์ ระบุว่า ในหมู่พ่อค้า (จีน) ของกษัตริย์ คนที่มีตำแหน่งสูงสุดและเก่งกล้าสามารถอย่างยิ่งก็คือออกพระศรีวิพจน์[66] นอกจากนั้น ที่กรมท่าซ้ายก็มีขุนนางจีนกำกับดูแลชุมชนพ่อค้าจากจีน ญวน ญี่ปุ่น ริวกิว ปัตตาเวีย รวมทั้งดัตช์ ซึ่งล้วนได้รับผลประโยชน์จากการเดินเรือค้าขายในทะเลจีน เนื่องจากการค้าในทะเลจีนขึ้นไปถึงเกาหลีและญี่ปุ่นใช้ภาษาจีนเป็นหลัก

แม้การค้ากับจีนจะเจริญมั่งคั่ง แต่ขุนนางจีนในสมัยสมเด็จพระนารายณ์แทบไม่มีบทบาททางการเมืองเมื่อเทียบกับที่ปรึกษาฝ่ายเปอร์เซียในสมัยต้นรัชกาล หรือกับกลุ่มฟอลคอนและคณะมิสซังต่างประเทศแห่งกรุงปารีส-ฝรั่งเศสที่อยากอัญเชิญสมเด็จพระ

นารายณ์เข้ารีตในช่วงปลายรัชกาล

จากมุมของขุนนางไทยที่ไม่พอใจออกญาวิชาเยนทรเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว การนำกองทหารฝรั่งเศสจำนวน 636 นายภายใต้นายพลเดฟาร์ณ (de Fargues) เข้ามาตั้งมั่นอยู่ที่มะริดและกรุงเทพฯ นั้นถือเป็นภัยคุกคามร้ายแรง จนในที่สุดก็นำมาซึ่งการปฏิวัติในช่วงที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงพระประชวรหนัก วันที่ 18 พฤษภาคม 1688/๒๒๓๑ ออกพระเพทราชา เจ้ากรมช้าง เข้าปิดล้อมพระราชวังเมืองละโว้ ฟอลคอนถูกจับขัง ทรมาน และตัดศีรษะฆ่าทิ้งในป่าชายเมืองละโว้ตอนต้นเดือนมิถุนายน สมเด็จพระนารายณ์เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม[67] ตามด้วยการสืบราชบัลลังก์ของสมเด็จพระเพทราชาแห่งราชวงศ์บ้านพลูหลวงในปี 1688/๒๒๓๑

การปราบดาภิเษกของออกพระเพทราชาได้รับแรงสนับสนุนจากเหล่าขุนนาง และเพื่อให้เกิดความชอบธรรมในการสืบราชสมบัติ พระองค์ได้อภิเษกพระราชธิดาและพระขนิษฐาในสมเด็จพระนารายณ์เป็นพระมเหสี นั่นก็คือ กรมหลวงโยธาเทพและกรมหลวงโยธาทิพ โดยมีออกญาโกษา (ปาน) ที่เพิ่งกลับจากกรุงปารีสคอยดูแลงานพระคลังในช่วงต้นรัชกาล

กองทหารฝรั่งเศสถอนกำลังออกไปโดยฝ่ายสยามจัดเรือ 3 ลำไปส่งที่เมืองปูดูเชร์รี ระหว่างนั้นเกิดความขัดแย้งกันจนนำไปสู่การจับกุมชาวต่างชาติระหว่างวันที่ 9-11 พฤศจิกายน หลังนายพลเดฟาร์ณเดินทางออกไปแล้ว คนที่ถูกจับกุมตัว ได้แก่ บาทหลวง 9 รูป นักบวชฝึกหัด 14 รูป ทหารฝรั่งเศสที่ลงเรือไม่ทัน 19 นาย เจ้าหน้าที่บริษัทการค้าฝรั่งเศส 6 คน ชาวฝรั่งเศสที่ตั้งรกรากในสยาม 11 คน ชาวอังกฤษ 4 คน และคนชาติอื่นๆ ที่ร่วมงานกับฟอลคอนอีกสองสามคน รวมทั้งสิ้น 70 คน มิชชันนารีและนักบวชฝึกหัดถูกจองจำเป็นเวลา 21 เดือน ได้รับการปล่อยตัวจากคุกเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 1690/๒๒๓๓ ชาวฝรั่งเศสคนอื่นๆ ได้รับการ

ทยอยปล่อยตัวหลังจากนั้น ช่วงต้นราชวงศ์บ้านพลูหลวงจึงถือเป็นจุดต่ำสุดของความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศสและชุมชนคริสตังในกรุงศรีอยุธยา บันทึกของคณะมิสซังฯ ระบุว่า *"ชาวฮอลันดาซึ่งเป็นที่ปรึกษาของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่ เป็นผู้ผลักดันให้พระองค์ใช้ความรุนแรงกับชาวฝรั่งเศส"*[68]

การติดต่อค้าขายกับเรือของอังกฤษกับฝรั่งเศสชะงักลงในสมัยสมเด็จพระเพทราชา ทว่าการค้าในทะเลจีนใต้กลับคึกคักขึ้นในช่วงเวลาไล่เลี่ยกัน เนื่องจากการเมืองจีนมีเสถียรภาพ ราชวงศ์ชิงสามารถปราบกบฏและยึดเมืองเอ้หมึงของฝ่ายต่อต้านได้สำเร็จเมื่อปี 1680/๒๒๒๓ ถัดจากนั้น 3 ปี เจิ้งจิง บุตรของโคซิงกาที่ขึ้นมาเป็นผู้นำตระกูลเจิ้งหลังบิดาเสียชีวิต ได้ยอมแพ้อย่างเป็นทางการ ทำให้ไต้หวันกลายเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิจีน

เมื่อดินแดนทางใต้สงบ จักรพรรดิคังซีก็ผ่อนคลายข้อกำหนดห้ามเอกชนเดินเรือออกโพ้นทะเล ซึ่งถูกบังคับใช้มานานกว่า 20 ปี ตั้งแต่ปี 1661-1684/๒๒๐๔-๒๒๒๗[69] พ่อค้าเอกชนในมณฑลกวางตุ้ง ฮกเกี้ยน และเจียงหนานพากันต่อสำเภานำสินค้ามุ่งสู่อุษาคเนย์ โดยเฉพาะที่ปัตตาเวีย ซึ่งเป็นเมืองท่ารับซื้อสินค้าจีนเพื่อส่งต่อไปยังยุโรป* ที่กรุงศรีอยุธยา หลังจีนเปิดประเทศ นิโกลาส์ แชร์แวส

---

* เช่น ในปี 1694/๒๒๓๗ สำเภาจีนส่งถ้วยชามเครื่องปั้นเนื้อกระเบื้องไปขายปัตตาเวียจำนวน 2,000,000 ชิ้น สินค้าส่วนหนึ่งประมาณ 1,200,000 ชิ้นถูกกระจายขายต่อไปตามเมืองท่าต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อีกส่วนราวๆ 400,000 ชิ้นห้างวีโอซีส่งไปขายที่อัมสเตอร์ดัม และอีกส่วนหนึ่งประมาณ 400,000 ชิ้นพ่อค้าเอกชนและลูกเรือของห้างนำกลับไปที่ยุโรป ช่วงนี้ปัตตาเวียมีร้านค้าเครื่องกระเบื้องจีนประมาณ 30 ร้าน ดู Christiaan J. A. Jörg, "Chinese Porcelain for the Dutch in the Seventeenth Century: Trading Networks and Private Enterprise," in *The Porcelains of Jingdezhen, Colloquies on Art & Archaeology in Asia No. 16,* ed. Rosemary E. Scott (London: School of Oriental & African Studies, 1993), p. 197.

(Nicolas Gervaise) บาทหลวงชาวฝรั่งเศส รายงานว่าในปี 1685/๒๒๒๘ *"กรุงศรีอยุธยามีสำเภาจีนมาเยือนปีละ 15-20 ลำ"*[70] นับว่ามากขึ้นเท่าตัวเทียบกับเดิมที่มีสำเภานอกกฎหมายเข้ามาค้าขายปีละ 7-8 ลำ[71] โดยรวมแล้ว ทั่วน่านน้ำในทะเลจีนใต้มีสำเภาจีนหลั่งไหลนำสินค้าออกมาจำหน่ายเป็นจำนวนมากนับตั้งแต่จีนเปิดประเทศในปี 1684/๒๒๒๗

หลังการปฏิวัติปี 1688/๒๒๓๑ พ่อค้า นักเดินเรือ และหมอสอนศาสนาทั้งฝ่ายฝรั่งเศสและอังกฤษในสยามต่างประสบภัยจากความเป็นอริของฝ่ายปกครอง ขณะเดียวกัน สมรรถภาพการเดินเรือของฝ่ายโปรตุเกสก็ถดถอยลง เหลือเพียงฝ่ายฮอลันดาเท่านั้นที่ยังดำเนินธุรกิจการค้าตามปกติ ทว่าหลังปี 1705/๒๒๔๘ การค้ากับห้างวีโอซีก็ลดน้อยถอยลงด้วยเช่นกัน ไม่ทำกำไรได้ตามเป้าที่ทางห้างหวังไว้ จนอาจกล่าวได้ว่าเมื่อล่วงมาถึงศตวรรษที่ 18 การค้ากับโปรตุเกส ญี่ปุ่น อังกฤษ ฝรั่งเศส และดัตช์ล้วนเบาบางลง เหลือเพียงจีนที่ยังคงเป็นคู่ค้าหลักของสยาม[72]

พ่อค้าจีนหลั่งไหลเข้ามาในสยามหลังจีนเปิดประเทศ บางคนรับราชการมีตำแหน่งใหญ่โต หมอแกมป์เฟอร์ (Engelbert Kaempfer) นักสำรวจพืชพรรณธรรมชาติชาวเยอรมันซึ่งเดินทางเข้ามาในสมัยสมเด็จพระเพทราชา ระบุว่าออกญายมราช ผู้รับผิดชอบดูแลความสงบเรียบร้อยในเมืองและศาลยุติธรรม เป็นคนจีน (อาจหมายถึงลูกจีนที่คล่องภาษาไทย)

นับตั้งแต่ที่จีนอนุญาตให้เอกชนออกเรือในช่วงปลายรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์เมื่อปี 1684/๒๒๒๗ สยามก็ว่างเว้นจากการส่งสำเภาบรรณาการไปถวายพระเจ้ากรุงจีนนานกว่า 23 ปี เนื่องจากพระคลังสินค้าสามารถระบายขายส่วยสินค้าที่เรียกเก็บจากพลเมืองให้กับสำเภาจีนที่เข้ามารับซื้อถึงถิ่น ตลอด 15 ปีที่สมเด็จพระเพทราชาครองราชย์ จึงไม่ปรากฏหลักฐานการแต่งทูตบรรณาการไป

เมืองจีน จนล่วงมาถึงแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเสือในปี 1708/๒๒๕๑ ที่สำเภาสยามนำเครื่องบรรณาการไปถวายพระเจ้ากรุงจีนอีกครั้ง[73]

เหตุใดสยามจึงละเว้นการถวายบรรณาการตลอดแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา (1688-1703/๒๒๓๑-๒๒๔๖) เป็นไปได้ว่าผู้ที่เคร่งครัดในจารีตธรรมเนียมอย่างราชสำนักพระเจ้ากรุงจีนอาจมองการปราบดาภิเษกของเจ้ากรมช้างเป็นจุดด้อย ในสมัยต่อมา สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีต้องใช้เวลาถึง 14 ปี กว่าพระเจ้ากรุงจีนจะยอมรับความชอบธรรมในการครองบัลลังก์ อันที่จริง สมเด็จพระเพทราชาทรงมีฐานะเป็นพระชามาดาของสมเด็จพระนารายณ์ การสืบทอดราชสมบัติจึงเป็นเรื่องที่ชี้แจงได้

อนึ่ง เมื่อพิจารณาบริบททางการค้าในช่วงเวลานั้น พบว่าเมืองท่าต่างๆ ในทะเลจีนใต้ต่างได้ประโยชน์จากการที่สำเภาเอกชนจีนเดินทางออกมาบุกตลาดทำการค้าขายจำนวนมาก ในปี 1689/๒๒๓๒ กรรมการห้างวีโอซีประจำกรุงปัตตาเวีย (Hoge Regering) ตัดสินใจงดส่งเรือของห้างจากปัตตาเวียไปเมืองจีน แล้วหันมาสั่งซื้อสินค้ากับพ่อค้าสำเภาจีนที่ปัตตาเวีย เพราะสามารถขนส่งสินค้าในราคาถูก ไม่ต้องเสี่ยงภัยเดินเรือไปซื้อหาถึงเมืองจีน จึงไม่แปลกที่กรมท่าสยามจะงดงานจิ้มก้องในช่วงปลายศตวรรษที่ 17 ด้วยเช่นกัน

ในสมัยสมเด็จพระเพทราชา เศรษฐกิจสยามขับเคลื่อนด้วยการค้ากับจีนและเมืองท่าในทะเลจีนเป็นหลัก โดยมีออกญาโกษา (ปาน) น้องชายของออกญาโกษา (เหล็ก) เป็นผู้รับผิดชอบดูแลงานกรมท่า ส่วนในทางการเมือง มีการแต่งตั้งให้หลวงสรศักดิ์ พระโอรสของสมเด็จพระเพทราชาผู้โค่นอำนาจฟอลคอน ดำรงตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล นับว่ารัฐบาลมีเสถียรภาพในช่วงต้นรัชกาล

ต่อมา เมื่อกรมหลวงโยธาเทพ พระราชธิดาของสมเด็จพระนารายณ์ ประสูติเจ้าพระขวัญ เหล่าขุนนางก็เริ่มจับกลุ่มกันเป็น

ฝ่ายๆ กิเดโยน ตันต์ (Gideon Tant) พ่อค้าดัตช์ ส่งรายงานไปยังห้างวีโอซีที่ปัตตาเวียว่า ในปี 1699/๒๒๔๒ หลังพระราชพิธีโสกันต์เจ้าพระขวัญ เกิดเหตุกบฏขึ้นที่โคราช โดยลือกันว่าผู้อยู่เบื้องหลังพวกกบฏต้องการยกเจ้าพระขวัญเป็นกษัตริย์แทนพระราชบิดาสมเด็จพระเพทราชาทรงหวาดระแวงขุนนางเก่าของสมเด็จพระนารายณ์เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงถือโอกาสนี้กวาดล้างขุนนางครั้งใหญ่ โดยสั่งประหารและริบทรัพย์ขุนนางรุ่นเก่าทั้งหมด 48 คน ตรงกับที่ระบุไว้ในรายงานของกาเบรียล โบรด์ (Gabriel Braud)[74] การกวาดล้างขุนนางข้อหาสมคบคิดกันก่อกบฏในครั้งนี้ มีหัวหน้าหมู่บ้านญี่ปุ่น หมู่บ้านมาเลย์ และออกญาโกษา (ปาน) ราชทูตสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ผู้สนับสนุนให้พระองค์ขึ้นครองราชย์เมื่อ 11 ปีก่อนรวมอยู่ด้วย โกษาปานถูกเฆี่ยน ริบทรัพย์ และเสียชีวิตเนื่องจากทนพิษบาดแผลไม่ไหวในเดือนพฤศจิกายนปีเดียวกัน[75]

อันที่จริง ข้อหากบฏมีโทษถึงขั้นประหารยกครัว ทว่าในครั้งนี้ตันต์เขียนเล่าต่อไปว่ามีพระภิกษุมาขอบิณฑบาตชีวิต จึงมีการผ่อนโทษภรรยาและลูกหลานให้เหลือเพียงลดฐานะจากนายเป็นทาสทั้งหมด[76]

การกวาดล้างขุนนางของสมเด็จพระเพทราชาในครั้งนี้ทำให้สูญเสียข้าเก่าเต่าเลี้ยงสมัยสมเด็จพระนารายณ์ไปมาก โดยเฉพาะคนในกรมท่า เอกสารห้างวีโอซีเดือนธันวาคม 1700/๒๒๔๓ ระบุว่ากรมท่าช่วงนี้ขาดแคลนบุคลากร มีเพียงคนหนุ่มที่ขาดประสบการณ์รับผิดชอบงาน[77]

The Chinese Ascendancy at Court

หลังออกญาโกษา (ปาน) ถึงแก่อนิจกรรม เอกสารดัตช์รายงานว่าในช่วงปลายแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา ที่ปรึกษาการค้าและ

การต่างประเทศในช่วง 3 ปีสุดท้ายคือออกญาสมบัติธิบาล เจ้ากรมพระคลังในขวา จีนกรมท่าผู้นี้เดิมเป็นลูกน้องเก่าของออกญาวิชาเยนทร ออกญาสมบัติธิบาลเป็นผู้ที่สมเด็จพระเพทราชาไว้วางพระราชหฤทัย แม้มิได้ดำรงตำแหน่งโกษาธิบดี แต่ก็เป็นผู้ทรงอิทธิพลด้านเศรษฐกิจของสยาม ทำนองเดียวกับออกญาวิชาเยนทร

จีนผู้นี้เดิมเป็นผู้ช่วยฟอลคอน ทำงานกรมท่ามาแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์ และถูกจับจำคุกหลังเปลี่ยนแผ่นดินเช่นเดียวกับพ่อค้าฝรั่งเศสในปี 1688/๒๒๓๑ หากแต่ได้รับความเมตตาจากพระมารดาของหลวงสรศักดิ์ (เจ้าวังหน้า) ไม่นานก็พ้นโทษออกมา เขากลับมาทำงานกรมท่าอีกครั้งในตำแหน่งไม่ใหญ่โต เพิ่งมามีวาสนาจากเหตุการณ์กบฏโคราชและการฆ่าล้างบางขุนนางเก่าแบบเลือดท่วมเมืองเมื่อปี 1700-1701/๒๒๔๓-๒๒๔๔ ด้วยเป็นผู้นำหลักฐานการก่อกบฏถวายสมเด็จพระเพทราชา

นับเป็นครั้งแรกที่ปรากฏหลักฐานว่าคนจีนขึ้นสู่ตำแหน่งขุนนางที่ปรึกษาคนสนิท ระดับเดียวกับขุนนางชาติอื่นในอดีต เช่น ออกญาเฉกอะหมัดและออกญาเสนาภิมุขในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ออกญาพิชิต ออกญาศรีเนาวรัตน์ และออกญาวิชาเยนทรในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ในยามนี้ ออกญาสมบัติธิบาลเป็นผู้ที่สมเด็จพระเพทราชาไว้วางพระราชหฤทัย มอบหมายให้เป็นผู้อภิบาลเจ้าพระขวัญ อันเป็นเหตุให้เขาถูกประหารชีวิตในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเสือ[78]

การขึ้นสู่อำนาจของขุนนางจีนในยุคนี้ต่อเนื่องและยาวนานกว่ายุคที่พ่อค้าแขก ญี่ปุ่น และชาวตะวันตกเป็นที่ปรึกษาผู้มีอิทธิพล เนื่องว่าการค้ากับจีนเป็นหลักผดุงความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจตลอดราชวงศ์บ้านพลูหลวง

ทว่าวาสนาของออกญาสมบัติธิบาลจีนผู้นี้สั้นนัก เพราะอีกเพียง 3 ปีต่อมา หรือก็คือปี 1703/๒๒๔๖ สมเด็จพระเพทราชา

ทรงพระประชวรและเสด็จสวรรคต บรรดาขุนนางจึงแบ่งแยกกันเป็นฝักเป็นฝ่าย เอกสารของอาร์เนาต์ เกลอร์ (Arnort Cleur) ระบุว่าเมื่อสมเด็จพระเจ้าเสือ (1703-1709/๒๒๔๖-๒๒๕๒) ขึ้นครองราชย์ ออกญาสมบัติธิบาลก็ถูกริบราชบาตและประหารชีวิต งานกรมท่าตกไปอยู่ใต้ความรับผิดชอบของขุนนางจีนวังหน้าที่สมเด็จพระเจ้าเสือโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งออกพระสมบัติธิบาล รวมทั้งพระราชทานบ้านและทรัพย์สินซึ่งยึดมาจากออกญาสมบัติธิบาลผู้ถูกประหาร[79]

วาสนาอันพลิกผันของออกญาวิชาเยนทรกับออกญาสมบัติธิบาลซึ่งผูกติดอยู่กับกษัตริย์ถือเป็นเรื่องปกติในสังคมสยามยามการเมืองเปลี่ยนขั้ว ทว่าชะตากรรมของออกญาสมบัติธิบาลช่างยอกย้อนนัก การเปิดเผยแผนการของกลุ่มขุนนางเก่าซึ่งจ้องจะยกเจ้าพระขวัญเป็นกษัตริย์แทนสมเด็จพระเพทราชาผู้มีนิสัยดุร้ายโหดเหี้ยมนำจีนผู้นี้ขึ้นสู่อำนาจ ทว่าอีกเพียง 3 ปีต่อมา เขากลับต้องสิ้นชีพเพื่อปกป้องเจ้าพระขวัญ ถือเป็นเรื่องน่าสนใจที่ปรากฏอยู่ในเอกสารดัตช์

อนึ่ง เจ้าพระขวัญเป็นพระราชโอรสของกรมหลวงโยธาเทพพระมเหสีผู้เป็นพระราชธิดาของสมเด็จพระนารายณ์ ประสูติในเศวตฉัตร และเป็นผู้ที่ออกญาสมบัติธิบาลร่วมกับกรมหลวงโยธาเทพสนับสนุนให้เป็นผู้สืบสันตติวงศ์ ขณะที่กรมพระราชวังบวรสถานมงคล หรือเจ้าวังหน้า คือพระราชโอรสผู้เป็นกำลังสำคัญในการปราบดาภิเษกพระราชบิดา ความขัดแย้งในการสืบราชสมบัติระหว่างพระมหาอุปราชผู้ครองวังหน้ากับพระราชโอรสในพระอัครมเหสีเกิดขึ้นบ่อยครั้งในประวัติศาสตร์สยาม และผู้ชนะมักเป็นผู้ที่แข็งแกร่งกว่า

เอกสารของวันวลิตบันทึกว่า *"ตามกฎชาวสยาม เมื่อกษัตริย์สวรรคต จะอัญเชิญพระอนุชาขึ้นครองราชย์ มิใช่พระราชโอรส"*

ทว่าในประเด็นนี้ บันทึกร่วมสมัยให้การไว้ต่างๆ กัน* ในครั้งนี้เจ้าวังหน้าเป็นฝ่ายชนะ ขึ้นครองราชย์เป็นสมเด็จพระเจ้าสุริเยนทราธิบดี หรือสมเด็จพระเจ้าเสือ ส่วนออกญาสมบัติธิบาล ข้าหลวงจีนฝ่ายเจ้าพระขวัญ ถูกจับประหารชีวิต

ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเสือ เอกสารของชาวตะวันตกระบุว่าออกญาโกษาธิบดีผู้กำกับดูแลงานพระคลังเป็นคนจีน โดยอาจเป็นคนเดียวกับออกพระสมบัติธิบาลที่เข้ามารับตำแหน่งในช่วงเปลี่ยนแผ่นดิน[80]

ในสมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวงนี้ การค้าของสยามอิงอยู่กับสำเภาจีน ขณะที่พ่อค้าโปรตุเกส ญี่ปุ่น กุมปันหญีฝรั่งเศสและอังกฤษต่างพากันห่างหาย ส่วนการค้ากับห้างวีโอซีก็มิได้เจริญขึ้นตามที่คาดไว้ หากแต่ตกต่ำลงในระดับที่ฝ่ายดัตช์ปิดสถานีการค้าที่อยุธยาและนครศรีธรรมราชไประยะหนึ่งนับจากปี 1705/๒๒๔๘[81] การเลือกออกญาพระคลังเป็นลูกจีนถือเป็นทางเลือกที่เหมาะกับยุคสมัย เนื่องว่าต้องใช้ภาษาจีนในการกำกับดูแลการค้าและสื่อสารกับนายสำเภาที่เข้ามาเทียบท่าค้าขาย

โถเบญจรงค์ที่อยุธยาสั่งผลิตจากเมืองจีนสมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวง เทียบกับรูปทรงเต้าปูนที่ผลิตในสยาม

ตามหลักฐานพบว่าออกญาพระคลังจีนสมัยสมเด็จพระเจ้าเสือเป็นจีนฮกเกี้ยน มีญาติเป็นขุนนางเมืองเอ้หมึง[82] จึงรู้ข่าวสารจากเมืองจีนอย่างฉับไว ช่วงนี้แม้รัฐบาลจีนจะอนุญาตให้เอกชนเดินเรือออกค้าขายในดินแดนโพ้นทะเลเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจ

---

* โยสต์ สเคาเต็น (Joost Schouten) ระบุว่า *"เมื่อกษัตริย์สวรรคต พระอนุชามีสิทธิสืบราชสมบัติ มิใช่พระโอรส"* ทว่าฟาน เยนโรเดอ พนักงานห้างวีโอซีซึ่งเข้ามาในสยามก่อนสเคาเต็นและวันวลิต นำเสนอว่าพระราชโอรสมีสิทธิสืบราชสมบัติเป็นอันดับแรก เอกสารยุคต่อมา เช่น เอกสารของลาลูแบร์ (Simon de La Loubère) ระบุว่าพระราชโอรสมีสิทธิเหนือพระอนุชา ธีรวัต ณ ป้อมเพชร เชื่อว่าสิทธิในการสืบราชสมบัติสมัยนั้นคลุมเครือ ฝ่ายที่แข็งแกร่งกว่ามีสิทธิ์ชนะ

ของมณฑลทางใต้ แต่ทางการก็ยังระแวงพวกไม่ภักดีคอยสอดส่องเฝ้าระวังการเดินเรืออย่างใกล้ชิด เนื่องว่าเมืองท่าโพ้นทะเลเป็นแหล่งลี้ภัยของเหล่าโจรสลัด สมาคมลับ และกลุ่มต่อต้านแมนจู ความระแวงดังกล่าวสะท้อนอยู่ในพระราชปรารภของจักรพรรดิคังซีที่ว่า *"พวกฮกเกี้ยนอยู่ไม่สุข ... โดยเฉพาะน่านน้ำฮกเกี้ยนถือเป็นเขตที่ยุ่งยากมีปัญหาก่อกวนมากที่สุดในราชอาณาจักร"*[83]

เพื่อให้มณฑลทางใต้สงบสุขหลังช่วงสงครามเปลี่ยนราชวงศ์ จักรพรรดิคังซีทรงมีพระเมตตาปรับนโยบายเร่งฟื้นฟูอาชีพและความเป็นอยู่ให้ชาวบ้านอยู่ดีกินดีขึ้น เพื่อป้องกันมิให้ความแร้นแค้นกลับมาเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การก่อกบฏอีกครั้ง เช่น มีการอนุญาตให้เดินเรือออกทะเลได้ในปี 1684/๒๒๒๗ ต่อมาในปี 1690/๒๒๓๓ มีการประกาศว่าคนจีนที่หลบหนีออกไปอาศัยอยู่นอกแผ่นดินจีนสามารถกลับถิ่นเดิมได้โดยไม่ต้องรับโทษ เพื่อชักนำให้ชาวจีนออกจากแหล่งซ่องสุมของกลุ่มต่อต้านแมนจู กระนั้นราชสำนักก็ยังเฝ้าระวังมณฑลริมทะเลทางใต้เป็นพิเศษจนถึงรัชศกยงเจิ้ง 雍正 (1723-1735/๒๒๖๖-๒๒๗๘)

เมื่อพระบรมเดชานุภาพของจักรพรรดิคังซีเป็นที่ยอมรับในหมู่ปวงชน สันติสุขก็หวนคืนสู่มณฑลทางใต้อีกครั้ง พระคลังกรุงสยามจัดเรือส่งพระสุพรรณบัฏและบรรณาการของสมเด็จพระเจ้าเสือไปถวายองค์จักรพรรดิในปี 1708/๒๒๕๑ หลังว่างเว้นไปเกือบ 23 ปี นั่นก็คือ นับตั้งแต่ปี 1685/๒๒๒๘ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์เป็นต้นมา สมเด็จพระเจ้าเสือครองราชย์เพียง 6 ปีก็เสด็จสวรรคตในปี 1709/๒๒๕๒

การสืบราชสมบัติในครั้งนี้ไม่มีความขัดแย้ง เจ้าฟ้าเพชร พระราชโอรสองค์โต เสด็จขึ้นครองราชย์ ประชาชนขนานพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ (1709-1733/๒๒๕๒-๒๒๗๖) พร้อมกับสถาปนาเจ้าฟ้าพร พระอนุชาของพระองค์ ขึ้นเป็นกรมพระราช

วังบวรสถานมงคล ทั่วไปเรียกเจ้าวังหน้า รัชกาลนี้บ้านเมืองสงบ ชุมชนจีนจึงเติบใหญ่อย่างรวดเร็ว ทั้งจากการที่มีสำเภาจีนแวะเวียนมาเทียบท่าที่กรุงศรีอยุธยาเพิ่มขึ้น และจากการที่ออกญาพระคลังจีน เสนาบดีผู้ใหญ่ที่กษัตริย์พระองค์ใหม่ไว้วางพระราชหฤทัย คอยเกื้อหนุนชาวจีน

ออกญาพระคลังจีนแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าท้ายสระปรากฏชื่อในเอกสารตะวันตกหลายฉบับ ธีรวัต ณ ป้อมเพชร นักประวัติศาสตร์ ได้สรุปไว้โดยละเอียดในบทความ "Princes, Pretenders, and the Chinese Phrakhlang: An Analysis of the Dutch Evidence Concerning Siamese Court Politics, 1699-1734" เอกสารยุคนี้ระบุตรงกันว่าจีนเป็นคู่ค้าสำคัญของสยาม

ออกญาพระคลังจีนเป็นผู้รู้ความบังควรมิบังควร จึงเป็นที่โปรดปรานของทั้งสมเด็จพระเจ้าเสือและสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ โดยเฉพาะในแผ่นดินของสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ ซึ่งมอบหมายให้เสนาบดีอาวุโสผู้นี้ดูแลราชกิจสำคัญ หลุยส์ เดอ ซีเซ (Louis de Cicé) บาทหลวงฝรั่งเศส บันทึกไว้เมื่อปี 1714/๒๒๕๗ ว่า *"ออกญาพระคลังจีน เป็นคนสุภาพเรียบร้อย ... แต่เชื่อใจจีนที่คบค้าด้วยง่ายเกินไป เช่น พ่อค้าจีนในสังกัดห้างวีโอซี"*[84] *"...(ออกญาพระคลังจีน) มีสายสัมพันธ์ดีเยี่ยมในราชสำนัก เข้านอกออกใน นำหญิงลูกจีนถวายตัวรับใช้เป็นนางกำนัลฝ่ายในหลายตำหนัก ... มักแต่งตั้งคนจีนเป็นขุนนางในตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับการค้าและการจัดการทรัพยากร ช่วงนี้เศรษฐกิจการค้าส่วนใหญ่อยู่ในมือพวกจีน พ่อค้าอื่นทั้งไทย มอญ มาเลย์ แขก ต่างเพ่งเล็งอภิสิทธิ์ของจีน แต่ไม่กล้าทักท้วงด้วยเกรงอำนาจของออกญาพระคลังจีนที่ใกล้ชิดพระมหากษัตริย์"*[85]

ในปี 1713/๒๒๕๖ ช่วงต้นแผ่นดินใหม่ เกิดเหตุไข้ทรพิษระบาด ส่งผลให้มีพลเมืองล้มตายเป็นจำนวนมาก ตามด้วยปัญหาข้าวยากหมากแพง ในปีนั้น ราคาข้าวพุ่งสูงขึ้นถึงเกือบ 10 เท่า

ทว่าไม่นานเหตุการณ์ก็คลี่คลายกลับสู่ปกติสุข ในรัชสมัยนี้ ราชกิจสำคัญคือการปรับปรุงเส้นทางเดินเรือจากอ่าวไทยสู่กรุงศรีอยุธยาให้สะดวกยิ่งขึ้น โดยการขุดคลองมหาชัยจากคลองด่านไปออกแม่น้ำท่าจีน ซึ่งเป็นงานที่ต่อเนื่องมาจากแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเสือ และขุดคลองเกร็ดน้อยลัดแม่น้ำเจ้าพระยาที่ปากเกร็ด

ณ เวลานั้น ดีบุกถือเป็นสินค้าส่งออกสำคัญของสยาม เนื่องจากในช่วงต้นศตวรรษที่ 18 การดื่มชาเริ่มติดตลาดชนชั้นกลางในยุโรป ดีบุกซึ่งใช้หลอมทำบรรจุภัณฑ์ชาจึงเป็นที่ต้องการในเมืองจีน นอกจากนี้ ดีบุกยังเป็นส่วนประกอบสำคัญในการทำกระดาษเงินกระดาษทองสำหรับไหว้บรรพชน เพื่อเร่งหาดีบุกส่งไปขายที่ตลาดจีน ออกญาพระคลังจีนจึงแต่งตั้งจีนเมืองนครเป็นเจ้าภาษีไปเร่งรวบรวมดีบุกที่เขาแดง และมอบหมายให้จีนอีกคนเป็นเจ้าภาษีทำเหมืองดีบุกที่ "Dinlemo" ในตำแหน่งออกหลวงไชยภักดี อิแมล คริสติอ็อง ก็อก (Imel Christiaen Cok) พนักงานห้างวีโอซี เล่าว่าจีนทั้งสองจ่ายเงินประมูลตำแหน่งเจ้าภาษีในราคาที่สูงมาก สามารถหาดีบุกเพิ่มขึ้นเกือบ 3 เท่าได้จากเขาแดง ส่งผลให้ห้างวีโอซีประสบปัญหาในการซื้อดีบุก[86]

ออกญาพระคลังจีนเป็นคนฉลาด รู้ความเรื่องตลาดในเมืองจีน สามารถปรับทิศทางให้กรมท่าสยามได้ประโยชน์ อีกทั้งรู้ว่าราชวงศ์ชิงไม่ไว้ใจชุมชนจีนโพ้นทะเลเท่าใดนัก และอาจปิดกั้นมิให้สำเภาจีนออกทะเลได้ทุกเมื่อ สยามเริ่มส่งสำเภาไปถวายบรรณาการจักรพรรดิคังซีบ่อยครั้งขึ้นตั้งแต่ช่วงปลายรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเสือ ตลอดช่วงที่ออกญาพระคลังจีนดูแลงานพระคลัง กรมท่าได้ส่งสำเภาสยามไปค้าขายและถวายบรรณาการที่เมืองจีนอย่างน้อย 8 ครั้ง* ซึ่งนับ

---

* สยามส่งสำเภาไปค้าขายและถวายบรรณาการในปี 1708, 1721, 1722, 1724, 1728, 1729, 1730/๒๒๕๑, ๒๒๖๔, ๒๒๖๕, ๒๒๖๗, ๒๒๗๑, ๒๒๗๒, ๒๒๗๓ ดู วินัย พงศ์ศรีเพียร, *หมิงสือลู่-ชิงสือลู่ บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิง*, น. 258, 266.

ร้านขายเครื่องสำเภา
จิตรกรรมฝาผนัง
วัดประดู่ทรงธรรม

ว่าเป็นประโยชน์ยามที่รัฐบาลจีนปรับเปลี่ยนนโยบายควบคุมการเดินเรือออกทะเล

อนึ่ง ขณะที่รัฐบาลจีนส่งเสริมการค้าขายเพื่อให้เงินเดินสะพัดและราษฎรอยู่ดีมีสุข ราชสำนักกลับลังเลที่จะคบค้ากับโลกโพ้นทะเล โดยเฉพาะลูซอนกับปัตตาเวียซึ่งเป็นฐานของฝ่ายสเปนกับดัตช์ ทั้งจักรพรรดิคังซีและยงเจิ้งต่างมองว่าการค้าโพ้นทะเลมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางการเมือง เช่น การส่งข้าวออกขายนอกประเทศทำให้ข้าวในมณฑลทางใต้ราคาสูง สร้างความเดือดร้อนให้กับพลเมือง ส่วนการต่อเรือทำกระโดงและใบเรือส่งขายยังดินแดนโพ้นทะเลก็เป็นเหตุให้เรือบรรทุกสินค้าในประเทศขาดแคลน นโยบายของราชสำนักจึงกลับไปกลับมา บางครั้งก็ยินยอม บางครั้งก็มีบทลงโทษในการออกเรือไปค้าขายโพ้นทะเล เช่น ในปี 1690/๒๒๓๓ และในปี 1712/๒๒๕๕ จนในที่สุดเมื่อปี 1717/๒๒๖๐ รัชศกคังซี จีนก็ประกาศห้ามสำเภาของมณฑลกวางตุ้ง ฮกเกี้ยน และเจ้อเจียงออกค้าขายในดินแดนโพ้นทะเล โดยอนุโลมให้ค้าขายภายในประเทศเท่านั้น ในปีถัดมา 1718/๒๒๖๑ ค่อยมีการผ่อนผันให้เดินทางไปญี่ปุ่น ริวกิว และเวียดนามได้[87] สำเภาเอกชนที่มาสยามต้องเลี่ยงไปอ้างว่ามุ่งสู่อันนัม การปิดกั้นการค้าโพ้นทะเลครั้งนี้ยืดยาวถึง 10 ปี นับตั้งแต่

ตัวอย่าง

ปี 1717-1727/๒๒๖๐-๒๒๗๐[88] ในช่วงนี้ กรมท่าสยามแก้ปัญหาด้วยการส่งสำเภาไปถวายบรรณาการบ่อยขึ้น

การปิดกั้นมิให้คนจีนเดินทางออกสู่โพ้นทะเลดำเนินไปอย่างเข้มงวด เช่น เหตุการณ์กักสำเภาของพระเจ้ากรุงสยามเมื่อปี 1724/๒๒๖๗ ข้าหลวงกวางตุ้งส่งรายงานไปยังกรุงปักกิ่งว่าสำเภาลำหนึ่งซึ่งเดินทางมาจากสยาม มีลูกเรือจีนจากฮกเกี้ยนและกวางตุ้งจำนวน 96 คน รวมถึงนายเรือที่ชื่อกัวอี้ขุย ให้ทางราชสำนักชี้ขาดว่าควรส่งกลับภูมิลำเนาเดิมหรือไม่ เรื่องนี้กรมพิธีการตัดสินและองค์จักรพรรดิเห็นชอบว่าควรให้กัวอี้ขุยพร้อมพวกทั้งหมดกลับสยามไปก่อน แล้วค่อยส่งศุภสารไปแจ้งให้พระเจ้ากรุงสยามทราบว่า *"...เมื่อมีสำเภาเดินทางมาจึ่งให้กัวอี้ขุยกับพวกพาบุคคลในครอบครัวทั้งหมดตลอดจนชาวจีนหากยังมีอยู่ในสยาม กลับภูมิลำเนาเดิมพร้อมกัน..."* หากใช้มาตรการนี้ ฝ่ายสยามก็จะขาดลูกมือเดินเรือขนส่งสินค้า ปัญหานี้ฝ่ายพระคลังสยามแก้ไขด้วยการส่งพระราชสาสน์ไปชี้แจงเรื่องลูกเรือจีนบนสำเภาสยาม ดังนั้นในรัชศกยงเจิ้ง ฝ่ายจีนจึงมีมติใหม่ว่า *"หัวหน้าลูกเรือแลลูกเรืออื่นๆ... แม้เป็นชาวกวางตุ้ง ฝูเจี้ยน*

ราชทูตสยาม
ที่กรุงปักกิ่ง

แลเจียงซี แต่ได้อาศัยในประเทศสยามมาหลายชั่วคน ต่างมีครอบครัว ยากที่จักบังคับให้กลับคืนสู่ภูมิลำเนาเดิม จึงอนุญาตให้ตามที่ขอ คงให้อยู่ในประเทศสยามต่อไปโดยไม่ต้องกลับภูมิลำเนา เป็นการผ่อนผัน"[89]

นโยบายปิดกั้นมิให้ชาวจีนเดินเรือออกสู่โพ้นทะเลซึ่งประกาศใช้ในช่วงปลายรัชศกคังซีและในรัชศกยงเจิ้งนั้น มิได้ประกาศใช้เพราะองค์จักรพรรดิทั้งสองเดียดฉันท์การค้า ซึ่งรัฐสามารถเรียกเก็บภาษีได้เป็นจำนวนมหาศาล* หากแต่เป็นประเด็นเรื่องความมั่นคง โดยเกรงว่าบรรดาพ่อค้าจะนำสินค้าประเภทยุทธปัจจัยออกขายยังโพ้นทะเล เช่น เหล็ก ทองแดง ใบเรือ และข้าว ในช่วงเวลานั้น ราคาข้าวในฮกเกี้ยนสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง สร้างความไม่พอใจให้กับราษฎร[90] เมื่อออกญาพระคลังจีนผู้คุมการค้ากรมท่าสยามทราบเรื่องราคาข้าวที่เมืองจีนในปี 1722/๒๒๖๕ ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของรัชศกคังซี ก็ได้ส่งพระราชสาสน์ไปกราบบังคมทูลให้ทรงทราบว่ากรุงศรีอยุธยามีข้าวเหลือเฟือ สามารถจัดส่งให้ในราคาถูก พระเจ้ากรุงจีนรับสั่งว่า *"เมื่อดินแดนของท่านมีข้าวมากก็ให้ส่งมาสัก 300,000 หาบ ไปยังฝูเจี้ยน กวางตุ้ง แลหนิงปอ แล้วนำออกขาย ...จักเป็นประโยชน์แก่ท้องถิ่นอย่างมาก ข้าว 300,000 หาบนี้เป็นข้าวที่ขนส่งในนามราชการ ให้ยกเว้นภาษี..."*[91]

ล่วงมาถึงปี 1724/๒๒๖๗ ในรัชศกยงเจิ้ง ราชสำนักก็สั่งงดเว้นภาษีสินค้าให้กับข้าวที่สยามนำไปขายอีกครั้ง นับว่าการค้ากับจีนในสมัยสมเด็จพระเจ้าท้ายสระเฟื่องฟูมาก ต่อมาในช่วงปี 1726/

---

* ในปี 1685/๒๒๒๘ ภาษีที่เรียกเก็บจากสำเภาจีนในมณฑลกวางตุ้ง ฮกเกี้ยน เจ้อเจียง และเจียงซูหลังกลับจากการเดินทางไปค้าขายในดินแดนโพ้นทะเล คือ 10 ชัก 2 ดู Chin-keong Ng, *Trade and Society: The Amoy Network on the China Coast 1683-1735* (Singapore: Singapore University Press, 1983), p. 191.

๒๒๖๙ เกิดเหตุทุพภิกขภัยใน 2 จังหวัดของมณฑลฮกเกี้ยน ผู้คนล้มตาย ราคาข้าวที่กวางตุ้งถีบตัวสูงขึ้นเป็นเท่าตัว ส่งผลให้สินค้าสำเภาสยามขายได้ราคางาม

ออกญาพระคลังจีนแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าท้ายสระเป็นเสนาบดีผู้ใหญ่ที่คนจีนในกรุงสยามเคารพนับถือ ด้วยว่ามีความเข้าใจในกลไกตลาดจีน ป้อนสินค้าที่ถูกที่ควรให้ตลาด ทำกำไรได้งาม และสามารถปกป้องลูกเรือสำเภาสยามยามเกิดภัยจากกฎเกณฑ์ปลีกย่อยที่ขุนนางจีนใช้คุมเมืองท่า ถือได้ว่าเป็นผู้พยุงการค้าจีน-สยามให้เจริญมั่นคง

ด้วยความสัมพันธ์อันดีระหว่างสยามกับจีน เมื่อคณะทูตสยามเดินทางไปถวายบรรณาการที่กรุงปักกิ่งเมื่อปี 1724/๒๒๖๗ ก็ได้รับพระราชทานเครื่องกระเบื้องหลวงเป็นการตอบแทนพระราชไมตรีกลับมาถวายที่กรุงศรีอยุธยา น่าเสียดายว่าเครื่องกระเบื้องหลวงอันงามวิจิตรเหล่านี้ที่สยามได้รับพระราชทานจากราชสำนักจีนในแผ่นดินยงเจิ้งและแผ่นดินเฉียนหลงร่วมร้อยชิ้นได้สูญหายไปหมดแล้วเมื่อคราวเสียกรุง[92]

อนึ่ง เทคนิคการผลิตเครื่องเคลือบจีนได้พัฒนาขึ้นตามลำดับ เป็นผลให้ผู้เชี่ยวชาญสามารถกำหนดยุคสมัยที่ผลิตได้ ดังนั้น เมื่อพิจารณาลักษณะของเครื่องเบญจรงค์เขียนสีลายไทยที่สยามสั่งทำจากเมืองจีน ในยุคต้นพบว่าเริ่มสั่งผลิตตั้งแต่ช่วงศตวรรษที่ 17 และสั่งทำเพิ่มขึ้นในสมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวงพร้อมการส่งออกข้าวในศตวรรษที่ 18 ช่วงรัชศกยงเจิ้งเป็นต้นมา สีที่เขียนลายบนถ้วยชามพัฒนาขึ้นเป็นสีนุ่มนวล จีนเรียกว่าเฝินไฉ่ 粉彩 ชาวตะวันตกเรียก “ฟามีย์โรส” (Famille Rose – กุหลาบทอง) เครื่องเบญจรงค์ที่ฝ่ายไทยสั่งทำจากเมืองจีนจำนวนมากเขียนสีแบบ “เฝินไฉ่”[93]

แม้ออกญาพระคลังจีนในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าท้ายสระจะเป็นขุนนางที่มากความสามารถ ทว่าก็ทำงานพลาดในหลายกรณี

เช่น ในช่วงต้นรัชกาล เมื่อปี 1711/๒๒๕๔ โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาจักรีบ้านโรงฆ้องยกพล 10,000 นายไปตีกรุงกัมพูชาทางบก ให้ออกญาพระคลังจีนยกพล 10,000 นายไปตีพุทไธมาศทางเรือ กองทัพบกรบชนะ แต่กองทัพเรือพ่ายญวนที่ปากน้ำพุทไธมาศ การแตกทัพครั้งนี้สมเด็จพระเจ้าท้ายสระทรงพระกรุณาลงโทษเพียงสถานเบา นั่นก็คือ ปรับเป็นปืน ลูกกระสุน และดินประสิวเท่านั้น[94] นอกจากนี้ยังมีกรณีคัดเลือกนายสำเภาโดยไม่รอบคอบ สำเภาสยามไปนางาซากิ ถูกขโมย "ทา-ป้าย" สำหรับเข้าเมือง* ไปถึง 2 ครั้งในปี 1717/๒๒๖๐ และในปี 1721/๒๒๖๔ ทว่าไม่นานกรมท่าก็สามารถแก้ปัญหาได้สำเร็จ หลักฐานระบุว่าในปี 1733/๒๒๗๖ สำเภาสยามได้รับอนุญาตให้เทียบท่าที่นางาซากิอีกครั้ง[95]

โดยภาพรวม ในช่วงต้นศตวรรษที่ 18 จีนเป็นชุมชนที่ทรงอิทธิพลทางเศรษฐกิจในสยาม ขุนนางจีนนับจากออกญาสมบัติธิบาลแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชาถึงออกญาพระคลังจีนแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าท้ายสระล้วนเป็นเสนาบดีที่กษัตริย์ไว้วางพระราชหฤทัย เอกสารตะวันตกร่วมสมัยรวมทั้งบันทึกของทูตสเปนที่มาเยือนกรุงศรีอยุธยาในปี 1718/๒๒๖๑ ระบุพ้องกันว่าจีนเป็นคู่ค้าอันดับต้นของสยาม[96] ส่วนในทรรศนะของฝ่ายฮอลันดาที่มักหลีกเลี่ยงการเมืองกรุงสยาม อิแมล คริสติอ็อง ก็อก บันทึกไว้เมื่อปี 1716/๒๒๕๙ ว่า *"คนจีนนิยม* (วิ่งเต้น) *เข้ารับตำแหน่งที่มีอำนาจเพื่อหาประโยชน์สูงสุด พวกเขาสามารถควบคุม* (เศรษฐกิจ) *ทั้งที่ราชธานีและตามหัวเมืองต่างๆ จีนเริ่มมีอิทธิพล* (ทางเศรษฐกิจ) *เมื่อสมเด็จพระเพทราชา ผู้เป็นพระอัยกาของกษัตริย์* (สมเด็จพระเจ้าท้ายสระ) *ทรงแต่งตั้งคนจีน* (ออกญาสมบัติธิบาล) *ว่าที่พระคลังเป็นครั้งแรก"*[97]

---

* *อักขราภิธานศรับท์* สมัยรัชกาลที่ 4 อธิบายดังนี้ ทา, ป้าย คือ หนังสือจีนตีตราหมายเมือง กำหนดว่าจะไปเข้าเมืองนั้นๆ มีสำหรับสำเภาทุกลำ เรียกว่าป้ายตามภาษาจีนนั้น

ขณะที่พ่อค้าและบาทหลวงชาวตะวันตกมองว่าคนจีนเล่นพรรคเล่นพวก แทรกซึมเข้าสู่ราชสำนักเพื่อตำแหน่งงานสำคัญ และยังผลให้พ่อค้าจีนมีอิทธิพลทางเศรษฐกิจ แต่ปัจจัยสำคัญที่เสมียนห้างฝรั่งมองข้ามก็คือการขยายตัวของเศรษฐกิจจีนออกสู่โพ้นทะเล เมื่อจีนเปิดประเทศ อิทธิพลของพ่อค้าจีนในกรุงสยามยุคนั้นอาจมีสาเหตุง่ายๆ เพียงว่า ในยุคที่บ้านเมืองสงบ จีนเป็นตลาดรับซื้อผลผลิตของสยามรายใหญ่ ทั้งพวกของป่านานาชนิด ฝาง ข้าว และดีบุก

ในยุคนั้น พ่อค้านักเดินเรือมิได้นำภรรยาติดเรือมาด้วย เป็นผลให้ลูกจีนในกรุงเก่าส่วนใหญ่มีมารดาเป็นคนท้องถิ่น สังคมจีนกรุงเก่าจึงมิได้แยกตัวออกเป็นเอกเทศ หากถือเป็นส่วนหนึ่งของสังคมสยาม บ้างเข้าถวายตัวเป็นนางกำนัลและมหาดเล็ก บ้างแต่งงานเป็นเขยสะใภ้บ้านขุนนาง บ้างออกเรือนไปกับจีนใหม่ที่เข้ามาแสวงโชค กรุงศรีอยุธยามีชุมชนจีนที่หนาแน่นกระจุกตัวอยู่ตามตลาดและบริเวณริมน้ำใกล้ท่าเรือสำเภา เช่น ตลาดนายก่าย* คลองสวนพลู ปากคลองขุนละครชัย

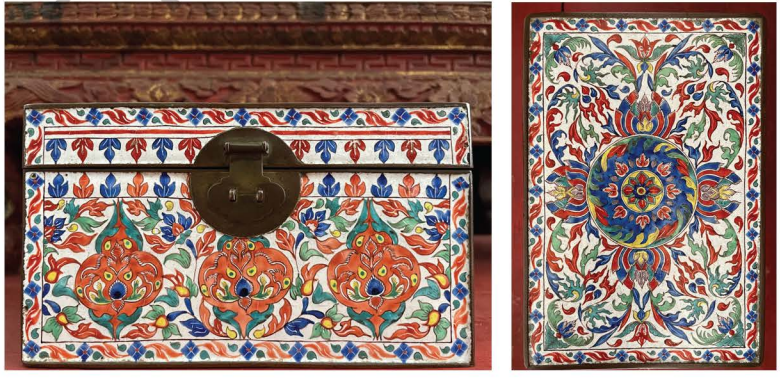

กล่องถมปัดที่สยามสั่งทำในสมัยต้นราชวงศ์ชิง สมโภช สอนอนุกูล เอื้อเฟื้อภาพ

* นิรันดร นาคสุริยันต์ สันนิษฐานว่า “นายก่าย” มาจาก 內街 สำเนียงกวางตุ้งออกเสียงว่า “เหน่ยไก้” ตลาดเหน่ยไก้ หมายถึงตลาดถนนใน (เมือง)

มีพ่อค้าจีนฐานะมั่งคั่งได้รับแต่งตั้งเป็นขุนนาง เช่น พระยาเล่ายา (Lauja) ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ ไวบรานด์ บล็อม (Wijbrand Blom) พ่อค้าดัตช์ ระบุว่าพระยาเล่ายาเป็นจีนที่เอื้อเฟื้อเชี่ยวชาญการค้า และมีบุคลิกโดดเด่นน่าเชื่อถือ[98] ในสมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวง คนจีนหลายคนมีตำแหน่งในทำเนียบขุนนาง เช่น เฉินเจาควา 陳昭誇 (เจ้าขรัวแซ่ตั้ง) ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงจีนจุลีสมุทรภักดี[99] และหลวงศรีสมบัติ หรือ "อ๋องเฮงฉวน" 王興全 (ชื่อออกเสียงตามสำเนียงฮกเกี้ยนหมิ่นหนาน)[100] ขณะที่จีนบางคนได้ตำแหน่งเพราะชนะการประมูลเป็นเจ้าภาษี เช่น ออกหลวงไชยภักดี เจ้าภาษีดีบุกที่ "Dinlemo" นี่แสดงให้เห็นว่าชาวจีนในกรุงศรีอยุธยาเป็นที่ยอมรับในสังคมสยาม

The Ayudhyan Chinese Crisis

ชุมชนพ่อค้าจีนในกรุงศรีอยุธยาสร้างรายได้ให้กับกรมท่าและพระคลังหลวง อีกทั้งกลายเป็นกลุ่มการค้าหลักในราชธานี ความสำเร็จของพ่อค้าจีนเป็นเรื่องเกินหน้าเกินตาพ่อค้ากลุ่มอื่น ทั้งดัตช์ แขก และเปอร์เซียที่เสียส่วนแบ่งในตลาดไป หลายคนจึงมองว่าออกญาพระคลังจีนปกป้องผลประโยชน์ของจีนพวกพ้องเกินเหตุ

เมื่อสมเด็จพระเจ้าท้ายสระสวรรคตในปี 1733/๒๒๗๖ ก็เกิดเหตุขัดแย้งในเรื่องการสืบราชสมบัติอีกครั้ง คราวนี้ระหว่างเจ้าฟ้าอภัยพระราชโอรสกับเจ้าฟ้าพรพระอนุชาผู้ดำรงตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคล (สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ)* ประเด็นนี้

---

* ในรัฐสยามโบราณ ทั้งอยุธยาและสุโขทัย ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าผู้ใดสมควรจะได้สืบสันตติวงศ์ ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง พุทธศักราช ๑๙๐๔ (1361) ระบุเพียงว่า *"พ่อตายไว้แก่ลูก พี่ตายไว้แก่น้อง"* ดู สุเนตร ชุตินธรานนท์ และวิกัลย์ พงศ์พนิตานนท์, *ฝรั่งรุกพระนั่งเกล้าฯ การทูตสยามคราวจักรวรรดินิยมบุกอุษาคเนย์* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2564), น. 35.

นำไปสู่จุดจบของออกญาโกษาจีนที่สนับสนุนเจ้าฟ้าอภัย เอกสารมิสซังฝรั่งเศสระบุว่า "(ฝ่ายเจ้าฟ้าพร) *มีผู้สนับสนุนพระองค์เพียง 4,000 คนเท่านั้น ขณะที่พระราชโอรสของพระเจ้าแผ่นดิน ทรงได้รับการสนับสนุนจากขุนนางชั้นผู้ใหญ่และออกญาพระคลังผู้เป็นศัตรูอย่างเปิดเผยของคริสตัง พระองค์มีผู้สนับสนุน 20,000-30,000 คน แต่ด้วยความเก่งกล้าสามารถของออกขุนชำนาญณรงค์ผู้เป็นแม่ทัพทำให้เจ้าฟ้าพรแย่งชิงราชบัลลังก์มาได้*"[101]

ประวัติศาสตร์ซ้ำรอยในเรื่องขุนนางจีนสนับสนุนพระราชโอรสมิใช่เจ้าวังหน้า นำพาให้ทั้งออกญาสมบัติธิบาลในสมัยสมเด็จพระเพทราชาและออกญาโกษาจีนในสมัยสมเด็จพระเจ้าท้ายสระไปสู่ลานประหาร เดาได้ยากว่าเป็นเพราะความจงรักภักดีต่อเจ้านายเก่า หรือเพราะทั้งสองต่างยึดมั่นในจารีตจีนเรื่องสิทธิสืบราชสมบัติควรอยู่กับพระราชโอรสมิใช่พระอนุชา เอกสารของชาวตะวันตกระบุว่า เมื่อฝ่ายเจ้าฟ้าอภัยเพลี่ยงพล้ำ ออกญาโกษาจีนก็รีบหนีภัยเข้าร่มกาสาวพัสตร์ ทว่าถูกทหารมุสลิมวังหน้า 30 คนจับกุม และต่อมาก็ถูกสังหารในผ้าเหลือง หลังงานพระศพสมเด็จพระเจ้าท้ายสระในช่วงปลายปี 1734/๒๒๗๗ วิลเลิม เดอ ไค (Willem de Ghij) พ่อค้าดัตช์ บันทึกเอาไว้ว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศพระราชทานอภัยโทษให้ทหารมุสลิม 2 นายผู้สังหารออกญาพระคลังจีน[102]

หลังเปลี่ยนแผ่นดิน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศก็ได้ปรับเปลี่ยนตำแหน่งขุนนางครั้งใหญ่ โดยแต่งตั้งออกขุนชำนาญเป็นเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ (อู่) ว่าที่โกษาธิบดี ทำหน้าที่ดูแลงานพระคลังแทนออกญาโกษาจีน เนื่องจากการค้ากับจีนถือเป็นรายได้สำคัญของราชสำนัก เอกสารห้างฮอลันดาระบุว่า ในเดือนพฤศจิกายน 1733/๒๒๗๖ รัฐบาลได้แต่งตั้งคนจีนเป็นออกพระโชฎึกคนใหม่ ซึ่งเข้ามาดูแลกิจการติดต่อค้าขายกับทางห้างเป็นที่เรียบร้อยแล้ว การปรับเปลี่ยนขุนนางในครั้งนี้ครอบคลุมไปถึงตำแหน่งสำคัญๆ ตาม

หัวเมืองต่างๆ ที่เมืองนครศรีธรรมราช มีการเปลี่ยนทั้งเจ้าเมืองและกรมการใหม่ทั้งหมดตั้งแต่ต้นรัชกาล กระนั้นการค้าขายในเมืองนครศรีธรรมราชก็ยังอยู่ในอุ้งมือของพ่อค้าจีนเช่นเดิม[103]

การเปลี่ยนขั้วอำนาจและแต่งตั้งขุนนางเชื้อสายพราหมณ์ขึ้นคุมกรมท่าส่งผลกระทบต่อชุมชนคนจีนในสยาม ความตายในผ้าเหลืองของออกญาโกษาจีน ผู้อาวุโสของสังคมจีนสยาม จุดชนวนให้เกิดความไม่พอใจ นำไปสู่เหตุการณ์กบฏในปีถัดมา นั่นก็คือ ในปี 1734/๒๒๗๗ ช่วงเดียวกับที่พระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นไปล้อมช้างที่ลพบุรี[104] คนจีนประมาณ 300 คนยกพวกกันเข้ามาบุกปล้นวังหลวง* เหตุการณ์ครั้งนี้ได้รับการเรียกขานว่ากบฏนายก่าย ตามชื่อตลาดใหญ่ถิ่นจีนในพระนคร

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศเสด็จคืนสู่พระนครทันทีและสามารถปราบกบฏได้อย่างรวดเร็ว ความพ่ายแพ้ของพวกกบฏส่วนหนึ่งเป็นเพราะสังคมจีนในกรุงศรีอยุธยามิได้เป็นชุมชนที่มีเอกภาพ ทว่าแบ่งพรรคแบ่งพวกแก่งแย่งชิงไหวชิงพริบกันตามนิสัยพ่อค้า ผู้นำจีนในสยามเปรียบดุจฟองอากาศในหม้อน้ำเดือด เมื่อฟองเดิมแตกไปฟองเล็กฟองน้อยใหม่ๆ ก็ผุดขึ้นมาแทนที่ ก.ศ.ร. กุหลาบระบุใน *มหามุขมาตยานุกูลวงศ์* ว่า หนึ่งในกองกำลังที่เข้าปราบกบฏจีนนายก่ายครั้งนี้ เป็นกลุ่มจีนของหลวงศรีสมบัติ หรือ "อ๋องเฮงฉวน" คนกรมท่าในสังกัดเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์

"อ๋องเฮงฉวน" เป็นพ่อค้าฮกเกี้ยน เดินทางมาอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ ต่อมาได้รับแต่งตั้งขึ้นเป็นขุนท่องสือ (通使 จีนกลางอ่านว่า "ทงสื่อ") ล่ามของคณะทูตสยาม มีตำแหน่งใน

---

* จำนวนผู้ร่วมกบฏครั้งนี้ *พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)* ระบุว่ามี 300 คน ก.ศ.ร. กุหลาบ ระบุว่ามีประมาณ 900 คน ส่วนแดสซีเอร์ เดอ เกราเล ระบุว่ามีทั้งคนไทยและคนจีนมากกว่า 1,000 คน

กรมท่าเป็นหลวงศรีสมบัติ เมื่อเกิดเหตุจลาจลจีนกำเริบในปี 1734/๒๒๗๗ *"อ่องเฮงฉวนมีลูกน้องมาก จึงยกเข้าไปปราบปรามจีนตั๋วเฮีย ฆ่าตายบ้างแลจับเป็นก็มากมายหลายร้อยคน ที่จับเป็นได้โปรดเกล้าฯ ให้... ประหารชีวิตเสีย 53 คน... ลงโทษจำคุก 164 คน ... ที่เหลือ 700 คนนั้นโปรดเกล้าฯ ให้ตัดผมเปียเป็นไทย ยกโทษให้เป็นไพร่หลวงทั้งสิ้น แต่ให้สักหน้าว่าเป็นไพร่หลวงจาม รักษาโรงเรือรบทะเลปากคลองตะเคียน..."*[105] ด้วยความดีความชอบ "อ๋องเฮงฉวน" ได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นออกพระโชฎึกราชเศรษฐี

จุดน่าสนใจในประวัติ "อ๋องเฮงฉวน" ก็คือเดิมบ้านอยู่กวางหนำ มีความเห็นในกระทู้ของ ม.ล. ชัยนิมิตร นวรัตน ผู้สืบสายโลหิตมาจาก "อ๋องเฮงฉวน" ในเว็บไซต์เรือนไทยว่า "กวางหนำ" ในที่นี้น่าจะเพี้ยนมาจากกว่างนามในเวียดนาม ซึ่งมีเมืองโห่ยอาน (ฮอยอัน) เป็นเมืองท่าสำคัญ ตรงกับบริบทที่ว่าช่วงหนึ่งระหว่างปี 1718-1728/๒๒๖๑-๒๒๗๑ รัฐบาลจีนห้ามเอกชนเดินเรือมายังอุษาคเนย์ โดยอนุญาตให้มาเทียบท่าที่อันนัมเท่านั้น จึงมีชุมชนสำเภาจีนฮกเกี้ยนลงหลักปักฐานใน "กวางหนำ" เพื่อรับขนส่งสินค้าต่อไปยังเมืองท่าอื่นๆ ที่อยู่ห่างไกลออกไป

แตสซีเอร์ เดอ เกราเล (Tessier De Queralay) บาทหลวงฝรั่งเศส เล่าว่ากบฏนายก่ายมีคนไทยร่วมด้วยกว่า 1,000 คน และเมื่อถูกปราบก็หลบหนีเข้าป่าไป จีนบางคนหลบไปอยู่เขมรและเวียดนาม ทรัพย์สินและบ้านเรือนฝ่ายกบฏถูกยึดไว้ ถือว่าให้ข้อมูลตรงกับ*มหามุขมาตยานุกูลวงศ์* กล่าวคือ จีนที่ถูกจับถูกตัดเปีย และถูกลดสถานภาพจากจีนลูกค้าเป็นไพร่หลวง เลอ แมร์ (Le Maire) บันทึกว่าเพื่อมิให้กระทบความสัมพันธ์ไทยจีน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศจึงส่งสำเภา 2 ลำพร้อมด้วยพระราชสาสน์ไปชี้แจงเหตุการณ์ดังกล่าว ต่อมาในปี 1737/๒๒๘๐ เอกสารฮอลันดารายงานว่าสำเภาสยาม 2 ลำที่เดินทางไปเมืองจีนเมื่อปี 1734/๒๒๗๗ มี

เพียงลำเดียวที่กลับมาถึงเมืองไทยโดยสวัสดิภาพ ทว่าระวางสินค้าว่างเปล่า เนื่องจากถูกฝ่ายจีนยึดไป ด้วยเห็นว่าสยามพิฆาตข่มเหงคนจีนในกรุงศรีอยุธยา[106]

A Quiet Restoration

นอกจากการยึดสินค้าจากสำเภาหลวงที่ส่งไปชี้แจงเรื่องกบฏนายก่าย การค้าระหว่างกันทั้งทางสำเภาราษฎร์และสำเภาหลวงยังคงดำเนินไปตามปกติ ด้วยว่าในช่วงปลายรัชศกคังซีถึงรัชศกเฉียนหลง (1736-1795/๒๒๗๙-๒๓๓๘) เมืองจีนมีสันติสุข บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง เศรษฐกิจงอกเงย จำนวนประชากรขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทว่าพื้นที่เพาะปลูกมิได้เพิ่มขึ้น จีนจึงต้องพึ่งพาข้าวและสมุนไพร (สำหรับปรุงยา) จากต่างแดน เช่น ในรัชศกเฉียนหลงเมื่อปี 1743/๒๒๘๖ รัฐบาลประกาศว่า *"หากสำเภาต่างประเทศมาค้าขายที่ฝูเจี้ยนหรือกวางตุ้งแลบรรทุกข้าวมาตั้งแต่ 10,000 หาบ... ลดภาษีสินค้าให้สำเภานั้น 5 ใน 10... (ถ้า) บรรทุกข้าวมาด้วยตั้งแต่ 5,000 หาบ ลดภาษีสินค้าในสำเภานั้นลง 3 ใน 10"*[107] ต่อมาในปี 1751/๒๒๙๔ ทางการจีนประกาศเพิ่มเติมว่าราชสำนักจะมอบเข็มเกียรติยศให้พ่อค้าสำเภา (จีน) ที่ออกไปบรรทุกข้าวจากโพ้นทะเลกลับมาเกิน 2,000 หาบ[108]

รูปปั้นสตรีจีน งมขึ้นจากบริเวณรอบเกาะเมือง
ศ. ดร. ทักษ์ เฉลิมเตียรณ เอื้อเฟื้อภาพ

ขณะเดียวกัน เศรษฐกิจจีนที่เติบโตก็ต้องการตลาดสำหรับรับซื้อสินค้าอุตสาหกรรมของจีน ทั้งสินค้าจากโรงทอผ้า โรงงานผลิตเครื่องปั้น โรงบ่มใบชา ฯลฯ การค้ากับสยามจึงงอกเงยเป็นเงาตามตัว พ่อค้าจีนในสยามต่อสำเภาบรรทุกข้าวไปขายเป็นประจำ บางครั้งก็ขายเรือไปด้วยเพราะต้นทุนในการต่อสำเภาที่สยามนั้น

ถูกกว่าที่เมืองจีน ถ้วยชามกระเบื้องจีนสมัยศตวรรษที่ 18 ที่พบในสยาม ทั้งลายคราม ลายจีน ลายไทย และเครื่องเบญจรงค์ นับเป็นพยานวัตถุที่ยืนยันถึงความเจริญรุ่งเรืองของการค้าในช่วงปลายกรุงศรีอยุธยา

ตอนต้นราชวงศ์ชิง เมื่อพ่อค้าเอกชนชาวจีนสามารถเดินเรือออกมาค้าขายอีกครั้งตั้งแต่ปี 1729/๒๒๗๒ เป็นต้นมา บรรดาเมืองท่าในอ่าวไทยจึงได้เติบใหญ่อย่างรวดเร็ว ทั้งนครศรีธรรมราช (ท่าส่งออกดีบุก) สุราษฎร์ และสงขลา (แหล่งรวมรังนก) ปัตตานี และจันทบูร ผลประโยชน์ร่วมกันนี้ก่อให้เกิดชุมชนพ่อค้าจีนรุ่นใหม่ที่กรุงศรีอยุธยาและตามเมืองท่าสำคัญเหล่านี้ในอ่าวไทย หลังอิทธิพลของจีนรุ่นเก่าหมดไป อันเนื่องมาจากกบฏนายก่ายเมื่อปี 1734/๒๒๗๗ เจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ (อู่) ถึงแก่อสัญกรรมในปี 1753/๒๒๙๖ งานพระคลังได้ตกทอดไปถึงเจ้าพระยาพระคลัง (ฉิม) บุตรเขยของเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ ซึ่งหลายตำราระบุว่าเป็นลูกจีน

ในช่วง 79 ปีที่ราชวงศ์บ้านพลูหลวงครองอำนาจก่อนจะพ่ายแก่พม่าในปี 1767/๒๓๑๐ กรมท่าสยามภายใต้การบริหารงานของขุนนางลูกจีนส่งสำเภาไปเยือนเมืองจีนอย่างน้อย 19 ครั้ง โดยเริ่มตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเสือ ชุมชนจีนสร้างความมั่งคั่งให้กับกรุงศรีอยุธยา ทั้งจากการค้าข้าว ของป่า ดีบุก และการต่อเรือสำเภาส่งไปขายเมืองจีน บทบาททางเศรษฐกิจดังกล่าวส่งผลให้สถานภาพทางสังคมของชาวจีนในยุคนั้นถือเป็นผู้มีฐานะดีในสังคมสยาม

ถิ่นจีนในกรุงเก่า

แผนที่ของชาวตะวันตกสมัยสมเด็จพระนารายณ์ระบุที่ตั้งตลาดจีนขนาดใหญ่ในกำแพงพระนครทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ใกล้กับป้อมเพชร เป็นตลาดบกริมถนนอิฐระหว่างคลองนายก่ายทางทิศตะวันออกกับคลองประตูจีนทางทิศตะวันตก หมอแกมป์เฟอร์บรรยายถึงถนนสายนี้ไว้ในบันทึกที่เขียนขณะเดินทางมาเยือนเมืองสยามในสมัยสมเด็จพระเพทราชาว่า เมื่อเข้าเมือง (ที่ประตูป้อมเพชร) ทางซ้ายเป็นถนนอิฐวิ่งขนานไปกับกำแพงเมือง มีตึกรามบ้านช่องดีๆ เดิมเป็นที่พักของพ่อค้าอังกฤษ ดัตช์ และฝรั่งเศส บ้านของฟอลคอนก็อยู่ที่ถนนนี้เช่นกัน อีกถนนหนึ่งขนานกันวิ่งเฉียงขึ้นไปทางเหนือ สองข้างทางเป็นร้านค้าหลากหลายและถิ่นของช่างฝีมือ ย่านตลาดค้าขายนี้แน่นขนัดไปด้วยตึก 2 ชั้นนับร้อยหลังคาเรือนของพ่อค้าจีน แขกฮินดู และมัวร์[109] ถือเป็นถิ่นการค้าหลักของพระนคร แผนที่สมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวงเรียกถนนสายนี้ว่า ถนนจีน (China Street) บริเวณนี้มีวัดจีนสองสามวัด เช่น วัดสามจีนย่านตลาดนายก่าย และวัดย่านตลาดสามม้าใกล้ป้อมเพชร หรือก็คือบริเวณวัดสุวรรณดารารามในปัจจุบัน คนจีนซึ่งพำนักอยู่บริเวณตลาดริมถนนใหญ่ในกำแพงเมือง เรียกรวมๆ ว่า “จีนนายก่าย” คำว่า “นายก่าย” เพี้ยนมาจากภาษากวางตุ้ง “เหน่ยไก๊” หมายถึงถนนใน (เมือง)

เนื่องจากคนจีนเข้ามาค้าขายตั้งแต่ต้นกรุงหรือก่อนหน้านั้น กรุงศรีอยุธยาจึงมีย่านจีนหลายแห่ง ต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นดังระบุในแผนที่ของชาวตะวันตก *พรรณนาภูมิสถานพระนครศรีอยุธยา* ระบุถิ่นจีนไว้ดังนี้ คือ 1. บ้านบางกะจะฝั่งใต้ของเจ้าพระยา ตรงข้ามกับตลาดนายก่าย 2. ตลาดบ้านจีนปากคลองขุนละครชัย ตลาดนี้มีโรงโสเภณี ตึกกว้านร้านจีน ขายของจีนมากกว่าของไทย และมีศาลเจ้าจีนศาลหนึ่งอยู่ท้ายตลาด 3. ตลาดหน้าบ้านเจ๊สัวชี (บุตร “อ๋องเฮงฉวน”) ริมแม่น้ำเจ้าพระยาที่วัดท่าราบ (ติดวัดพุทไธศวรรย์) มีตึกแถวยาว 16 ห้อง 2 ชั้น ข้างล่างขายของข้างบนคนอยู่ หัวตลาดมีโรงตีเหล็กและโรงเย็บรองเท้า มีร้านทำกล้องสูบยาและยาแดงขาย บริเวณนี้แผนที่บางฉบับระบุว่าเป็นบ้านญวน 4. ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำป่าสักทำข้าวสารขายจีนในสำเภา 5. คลองสวนพลูหลังวัดพนัญเชิง จีนทำเส้นหมี่ ตั้งเตาต้มสุรา เลี้ยงสุกรขาย เป็นต้น

เนื่องจากคนจีนมีอาชีพค้าขาย จึงตั้งชุมชนอยู่บริเวณท่าเรือ และตลาดบกซึ่งกระจายอยู่ทั้งในและนอกกำแพงพระนคร

เชิงอรรถ

[1] ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และอุษา โลหะจรูญ, บรรณาธิการ, *วัฒนธรรมโบราณชนชาติจ้วงกับความเข้าใจวัฒนธรรมไทย* (กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์, 2562).

[2] Martin Stuart Fox, *A Short History of China and Southeast Asia: Tribute, Trade and Influence* (Crows Nest: Allen & Unwin, 2003), pp. 46, 89.

[3] *Ibid.*, p. 45.

[4] Jack Weather, "The Silk Route from Land to Sea," *Humanities*, 2018, p. 4, accessed October 11, 2024, available from https://www.mdpi.com/2076-0787/7/2/32

[5] John Miksic, "Research on Ceramic Trade, within Southeast Asia and between Southeast Asia and China," in *Southeast Asian Ceramics: New Light on Old Pottery* (Singapore: Editions Didier Millet, 2009), p. 71.

[6] Pierre-Yves Manguin, "Trading Networks and Ships in the South China Sea," in *Lost for 500 years: Sunken Treasures of Brunei Darussalam* (Sydney: Art Exhibitions Australia, 2003).

[7] Martin Stuart Fox, *A Short History of China and Southeast Asia: Tribute, Trade and Influence*, p. 30.

[8] *Ibid.*, p. 33.

[9] *Ibid.*, p. 31.

[10] Geoff Wade, "An Early Age of Commerce in Southeast Asia, 900-1300 CE," *Journal of Southeast Asian Studies* 40, 2 (June: 2009): 221-265.

[11] Victor Lieberman, *Strange Parallels Southeast Asia in Global Context, c. 800-1830, Volume 1* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), pp. 90-106, 222.

[12] G. William Skinner, *Chinese Society in Thailand: An Analytical History* (Ithaca: Cornell University Press, 1957), p. 1.

[13] สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, *ความสัมพันธ์ไทย-จีน จากเอกสารสมัยราชวงศ์หยวน หมิง ชิง* (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2564), น. 2-6.

[14] Geoff Wade, "An Early Age of Commerce in Southeast Asia, 900-1300 CE," pp. 221-265.

[15] สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, *ความสัมพันธ์ไทย-จีน จากเอกสารสมัยราชวงศ์หยวน หมิง ชิง*, น. 2-6.

[16] หากเดินเรือจากทะเลอันดามันมาถึงทางเข้าช่องแคบมะละกาผิดเวลา อาจต้องรอลมนานถึง 7-8 เดือนก่อนจะเดินทางต่อไปได้ ขณะที่เส้นทางข้ามคาบสมุทรทางบกใช้เวลาเดินทางเพียง 10-30 วัน

ขึ้นอยู่กับเส้นทาง ดู Suzuki Takahashi, "The Short History of Srivijaya," *Siam Society*, 2013, accessed October 11, 2024, available from http://www7.plala.or.jp/seareview/newpage6Short%20History%20of%20Srivijaya%20Siam%20Society.html

[17] Geoff Wade, "An Early Age of Commerce in Southeast Asia, 900-1300 CE," pp. 221-265.

[18] สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, *ความสัมพันธ์ไทย-จีน จากเอกสารสมัยราชวงศ์หยวน หมิง ชิง*, น. 2-6.

[19] *เรื่องเดียวกัน.*

[20] Martin Stuart Fox, *A Short History of China and Southeast Asia: Tribute, Trade and Influence*, p. 40.

[21] สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์, *ความสัมพันธ์ไทย-จีน จากเอกสารสมัยราชวงศ์หยวน หมิง ชิง*, น. 8.

[22] Roxanna Maude Brown, *The Ming Gap and Shipwreck Ceramics in Southeast Asia* (Bangkok: The Siam Society, 2009).

[23] วินัย พงศ์ศรีเพียร, *หมิงสือลู่-ชิงสือลู่ บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิง* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, 2559), น. 101.

[24] Ma Huan, *Ying-yai Sheng-lan: The Overall Survey of the Ocean's Shore [1433]* (Bangkok: White Lotus, 1977), p. 104.

[25] วินัย พงศ์ศรีเพียร, *หมิงสือลู่-ชิงสือลู่ บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิง*, น. 101.

[26] G. William Skinner, *Chinese Society in Thailand: An Analytical History*, p. 4.

[27] *Ibid.*

[28] *ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 3* (พระนคร: หนังสือพิมพ์ไทย, 2471. พิมพ์ในงานปลงศพ หลวงชนาธิกรณ์อนุมัติ [สิงโต ลิมปพันธุ์]).

[29] G. William Skinner, *Chinese Society in Thailand: An Analytical History*, p. 4.

[30] วินัย พงศ์ศรีเพียร, *หมิงสือลู่-ชิงสือลู่ บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิง*, น. 202.

[31] *เรื่องเดียวกัน*, น. 202-204.

[32] *เรื่องเดียวกัน*, น. 198-199.

[33] *เรื่องเดียวกัน*, น. 201-205.

[34] G. William Skinner, *Chinese Society in Thailand: An Analytical History*, p. 8.

[35] Victor Lieberman, *Strange Parallels Southeast Asia in Global Context, c. 800-1830, Volume 1*, pp. 287-298.

[36] Charnvit Kasetsiri and Michael Wright, *Discovering Ayutthaya* (Bangkok: Toyota Thailand Foundation, 2007), p. 148.

[37] Victor Lieberman, *Strange Parallels Southeast Asia in Global Context, c. 800-1830, Volume 1*, pp. 290, 298.

[38] G. William Skinner, *Chinese Society in Thailand: An Analytical History*, p. 8.

[39] *Ibid.*

[40] อิชิอิ โยเนะโอะ และโยชิกาวะ โทชิฮารุ, *ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600 ปี* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2560), น. 79.

[41] G. William Skinner, *Chinese Society in Thailand: An Analytical History*, p. 8.

[42] วินัย พงศ์ศรีเพียร, *หมิงสือลู่-ชิงสือลู่ บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิง*, น. 212.

[43] Christopher John Baker et al., *Van Vliet's Siam* (Chiang Mai: Silkworm Books, 2005), p. 139.

[44] Annie Hongping Nie, *The Selden Map of China* (Oxford: Bodleian Library, 2019), p. 62.

[45] Christopher John Baker et al., *Van Vliet's Siam*, p. 167.

[46] Bhawan Ruangsilp, *Dutch East India Company Merchants at the Court of Ayutthaya: Dutch Perceptions of the Thai Kingdom c. 1604-1765* (Leiden: Brill, 2007), p. 20.

[47] G. William Skinner, *Chinese Society in Thailand: An Analytical History*, p. 9.

[48] Bhawan Ruangsilp, *Dutch East India Company Merchants at the Court of Ayutthaya: Dutch Perceptions of the Thai Kingdom c. 1604-1765*, p. 20.

[49] Christiaan J. A. Jörg, "Chinese Porcelain for the Dutch in the Seventeenth Century: Trading Networks and Private Enterprise," in *The Porcelains of Jingdezhen, Colloquies on Art & Archaeology in Asia No. 16*, ed. Rosemary E. Scott (London: School of Oriental & African Studies, 1993), p. 186.

[50] G. William Skinner, *Chinese Society in Thailand: An Analytical History*, p. 10.

[51] พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, *ส่องลายคราม สืบหาจีนกรุงศรีฯ* (เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์มุ๊คส์, 2564), น. 67.

[52] Dhiravat na Pombejra, "The Dutch-Siamese Conflict of 1663-1664; A Reassessment," in *Around and About Formosa: Essays in honor of Professor Ts'ao Yung-ho*, ed. Leonard Blussé (Taipei: Ts'ao Yung-ho Foundation for Culture and Education, 2003), p. 293.

[53] สารสิน วีระผล, *จิ้มก้องและกำไร: การค้าไทย-จีน 2195-2396* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2548), น. 40.

[54] พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, *ส่องลายคราม สืบหาจีนกรุงศรีฯ*, น. 77.

[55] วินัย พงศ์ศรีเพียร, *หมิงสือลู่-ชิงสือลู่ บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิง*, น. 246-257.

[56] สุจิตต์ วงษ์เทศ, บรรณาธิการ, "ปฐมวงศ์ ฉบับที่ 2," ใน *อภินิหารบรรพบุรุษและปฐมวงศ์* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2545), น. 246-257.

[57] Dirk Van der Cruysse, *Siam and the West, 1500-1700* (Chiang Mai: Silkworm Books,

2002), pp. 240-241.

[58] *Ibid.*, p. 219.

[59] ปาริชาติ วิลาวรรณ, "การค้าของป่าในประวัติศาสตร์อยุธยา พ.ศ. 1893-2310" (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), น. 14-20.

[60] Dhiravat na Pombejra, "The Dutch-Siamese Conflict of 1663-1664; A Reassessment," pp. 291-306.

[61] *Ibid.*, pp. 291-306.

[62] ชจร สุขพานิช, *ออกญาวิไชเยนทร์ หรือการต่างประเทศในสมัยสมเด็จพระนารายณ์* (นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2560), น. 137.

[63] Dhiravat na Pombejra, "The Dutch-Siamese Conflict of 1663-1664; A Reassessment," p. 301.

[64] Dirk Van der Cruysse, *Siam and the West, 1500-1700,* pp. 207-218, 238-248.

[65] *Ibid.*, pp. 235-236.

[66] สารสิน วีระผล, *จิ้มก้องและกำไร: การค้าไทย-จีน 2195-2396,* น. 40.

[67] โรแบรต์ โกสเต, *ประวัติการเผยแพร่คริสตศาสนาในสยามและลาว,* อรสา ชาวจีน แปลและเรียบเรียง (กรุงเทพฯ: สื่อมวลชนคาทอลิกในประเทศไทย, 2549), น. 186-197.

[68] *เรื่องเดียวกัน,* น. 189-191.

[69] Christiaan J. A. Jörg, *Porcelain and the Dutch China Trade* (The Hague: Martinus Nijhoff, 1982), p. 19.

[70] Nicolas Gervaise, *The Natural and Political History of the Kingdom of Siam* (Bangkok: White Lotus, 1998), p. 49.

[71] สืบแสง พรหมบุญ, *ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย ค.ศ. 1282-1853* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2525), น. 139.

[72] G. William Skinner, *Chinese Society in Thailand: An Analytical History,* p. 11.

[73] วินัย พงศ์ศรีเพียร, *หมิงสือลู่-ชิงสือลู่ บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิง,* น. 254-258.

[74] Dhiravat na Pombejra, "Prince, Pretenders, and the Chinese Phrakhlang: An Analysis of the Dutch Evidence Concerning Siamese Court Politics, 1699-1734," in *On the Eighteenth Century as a Category of Asian History Van Leur in Retrospect,* eds. Leonard Blussé and Femme Gaastra (Hampshire: Ashgate, 1998), p. 111.

[75] *Ibid.*, pp. 109-112.

[76] *Ibid.*

[77] *Ibid.*

[78] *Ibid.*

[79] Dhiravat na Pombejra, "Dutch and French Evidence Concerning Court Conflicts at the End of King Phetracha's Reign, c. 1699-1703," *Silpakorn University International Journal* 2, 1 (2002): 59.

[80] Dhiravat na Pombejra, "Western Evidence Concerning the Role of the Chinese at the Siamese Court, 1699-1734" (paper presented at the 13th IAHA Conference Sophia University, Tokyo, September 5-9, 1994), p. 8.

[81] Dhiravat na Pombejra, "Prince, Pretenders, and the Chinese Phrakhlang: An Analysis of the Dutch Evidence Concerning Siamese Court Politics, 1699-1734," p. 114.

[82] *Ibid.*, p. 117.

[83] Chin-keong Ng, *Trade and Society: The Amoy Network on the China Coast 1683-1735* (Singapore: Singapore University Press, 1983), p. 185.

[84] Dhiravat na Pombejra, "Prince, Pretenders, and the Chinese Phrakhlang: An Analysis of the Dutch Evidence Concerning Siamese Court Politics, 1699-1734," p. 117.

[85] *Ibid.*, p. 114.

[86] *Ibid.*, pp. 116-119.

[87] Chin-keong Ng, *Trade and Society: The Amoy Network on the China Coast 1683-1735*, p. 57.

[88] *Ibid.*, p. 187.

[89] วินัย พงศ์ศรีเพียร, *หมิงสือลู่-ชิงสือลู่ บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิง*, น. 258-262.

[90] Chin-keong Ng, *Trade and Society: The Amoy Network on the China Coast 1683-1735*, pp. 184-191.

[91] วินัย พงศ์ศรีเพียร, *หมิงสือลู่-ชิงสือลู่ บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิง*, น. 259-260.

[92] พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, *นายแม่* (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์, 2558), น. 102-168.

[93] *เรื่องเดียวกัน.*

[94] *พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ, คำให้การชาวกรุงเก่า, คำให้การขุนหลวงหาวัด* (นนทบุรี: ศรีปัญญา, 2553), น. 348.

[95] Dhiravat na Pombejra, "Prince, Pretenders, and the Chinese Phrakhlang: An Analysis of the Dutch Evidence Concerning Siamese Court Politics, 1699-1734," p. 119.

[96] *Ibid.*, p. 116.

[97] *Ibid.*, pp. 116-117.

[98] *Ibid.*, p. 118.

[99] สารสิน วีระผล, *จิ้มก้องและกำไร: การค้าไทย-จีน 2195-2396*, น. 61.

[100] ก.ศ.ร. กุหลาบ, *มหามุขมาตยานุกูลวงศ์, เล่ม 1 ส่วนที่ 2* (กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., ร.ศ. 124), น. 280.

[101] บาทหลวง โรแบรต์ โกสเต, *ประวัติการเผยแพร่คริสตศาสนาในสยามและลาว*, น. 237.

[102] Dhiravat na Pombejra, "Prince, Pretenders, and the Chinese Phrakhlang: An Analysis of the Dutch Evidence Concerning Siamese Court Politics, 1699-1734," p. 121.

[103] *Ibid.*, p. 122.

[104] *พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐ, คำให้การชาวกรุงเก่า, คำให้การขุนหลวงหาวัด*, น. 357.

[105] ก.ศ.ร. กุหลาบ, *มหามุขมาตยานุกูลวงศ์, เล่ม 1 ส่วนที่ 2.*

[106] Dhiravat na Pombejra, "Prince, Pretenders, and the Chinese Phrakhlang: An Analysis of the Dutch Evidence Concerning Siamese Court Politics, 1699-1734," pp. 122-123.

[107] วินัย พงศ์ศรีเพียร, *หมิงสือลู่-ชิงสือลู่ บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิง*, น. 272.

[108] G. William Skinner, *Chinese Society in Thailand: An Analytical History*, p. 18.

[109] Engelbert Kaempfer, *The History of Japan Together with A Description of the Kingdom of Siam, Volume I* (Bangkok: Orchid Press, 1998), p. 44.

CD ASIA

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (ครองราชย์ 1767-1782/๒๓๑๐-๒๓๒๕)

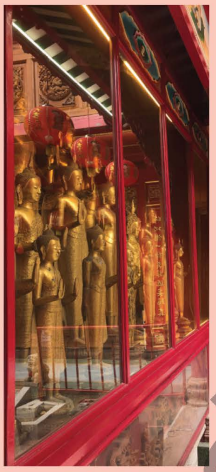

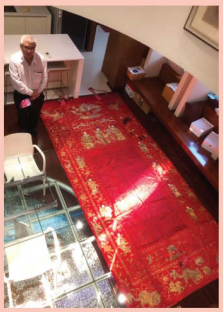

กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล

งานเปิดตัวหนังสือ *A History of the Thai-Chinese* ปี 2015/๒๕๕๘

ความสำเร็จของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังคงเป็นปริศนาสำคัญ กุญแจดอกหนึ่งในการไขปริศนานี้ก็คือการศึกษาบทบาทของคนจีนโพ้นทะเล ไม่มีประเทศใดในอุษาคเนย์ที่ผสานเอาชุมชนชาวจีนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมได้สำเร็จเทียบเท่าประเทศไทย หนังสือเล่มนี้ศึกษาทำความเข้าใจกระบวนการที่ว่านี้อย่างลึกซึ้งถึงแก่น และน่าจะเป็นงานเขียนที่ให้ความกระจ่างชัดสำหรับใครก็ตามที่สนใจเรื่องราวความสำเร็จของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ควรค่าแก่การอ่านด้วยประการทั้งปวง

คิชอร์ มาห์บูบานี
อธิการบดีวิทยาลัยนโยบายสาธารณะลีกวนยู
มหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์
ผู้ประพันธ์หนังสือ *The Great Convergence: Asia, the West and the Logic of One World*